Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola XI

OM ERIKSKRÖNIKAN,

ETT HISTORISKT EPOS FRÅN FOLKUNGATIDEN

AF **GUSTAF CEDERSCHIÖLD**

GÖTEBORG WETTERGREN & KERBER 1899

Wald. Zachrissons Boktryckeri, Göteborg 1899.

TILL KNUT FREDRIK SÖDERWALL MIN VÄN OCH LÄRARE

De föreläsningar, som här utgifvas i bokform, höllos under oktober och november månader 1898. Utom indelning i kapitel och några andra smärre formella åtgärder har omarbetandet inskränkts till någon utvidgning af slutet (kapitlen X och XI) samt tillägg af en not här och där.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok av **Gustaf Cederschiöld** (1849-1928) har digitaliserats i september 2010 från University of Wisconsin - Madison av Google Books och anpassats för Projekt Runeberg i oktober 2015 av Ralph E.

FÖRSTA KAPITLET.

Inledning.

Det har säkerligen aldrig funnits ett tidehvarf, hvilket inom sig gifvit rum åt så många olikartade sträfvanden som det nuvarande. Den moderna kulturen är så rik, så mångskiftande, att en enskild betraktare blott sällan kan få en någorlunda tillräcklig öfverblick af hennes hufvuddrag. Vanligen kommer han att bedöma henne på ett ensidigt sätt, i det han blott ser *det*, som från hans ståndpunkt är det öfvervägande eller mest betecknande.

Mången uttalar sig ungefär sålunda: »Vår tid är eminent praktisk, företrädesvis praktisk. I vår tid lefver man hufvudsakligen för nuet och för den närmaste framtiden. Man vill hafva de nyaste nyheterna. Man sysslar helst med de frågor, som ligga allra närmast att lösa. Men man bryr sig föga om det aflägsnare, allra minst om det, som är länge sedan förgånget.»

Denna uppfattning är mycket naturlig för personer, som självfva lefva midt uppe i dagens jäktande, för de »praktiska männen»,»framstegsmännen», eller huru de helst vilja kalla sig. Och det är sant, att denna uppfattning af vårt tidehvarf riktigt angifver en sida af dess karaktär — men blott *en* sida.

Ty lika sant är det, att ingen annan tidsålder har i så hög grad som vår gjort forntiden, äfven den aflägsnaste forntiden, till föremål för sitt intresse och sitt studium. Aldrig förr har man företagit så omfattande, så djupgående och så framgångsrika undersökningar öfver det, som fordom har timat. Just i vårt »praktiska» århundrade har historiens studium gjort ofantliga framsteg. Och detta gäller icke blott historien uti inskränktare mening, den politiska historien, staternas historia, utan äfven, och väl i ännu högre grad, kulturhistorien. Denna vetenskap har nämligen i vårt sekel vuxit ut från en ringa planta till ett omätligt träd, som redan utbredt många väldiga grenar, hvilka alltjämt dela sig i smärre, under det att stammen själf fortfar att skjuta nya skott, af hvilka många tyckas hysa en rik växtkraft inom sig.

Och det är vidare att märka, att resultaten af de kulturhistoriska forskningarna — liksom af andra vetenskapers framsteg — i våra dagar pläga snart göras kända för den större allmänheten. Ty ett af nutidens bästa sträfvanden är ju det att ur den trängre fackmannakretsen bära kunskapen ut till de bredare lagren af bildningens vänner.

Rikta vi våra blickar särskildt på den svenska medeltidslitteraturen, så finna vi icke blott, attdenna varit föremål för många lärde och skarpsinnige mäns forskningar i senare tid, utan vi finna äfven, att samme män ofta nog af sina forskningars hufvudsakliga behållning lämnat framställningar i en form, som varit njutbar och tilltalande för hvarje bildad svensk.

Själfva de gamla källskrifterna hafva egentligen först i vårt århundrade blifvit utgifna i pålitliga upplagor. De svenska lagarna från medeltiden, landskapslagar, landslagar och stadslagar, hafva förnämligast genom Carl Johan Schlyter offentliggjorts, och det på ett sätt, som torde vara mönstergillt för alla tider. Den öfriga medeltidslitteraturen har mestadels och på ett i allmänhet mycket förtjänstfullt sätt publicerats af *Svenska fornskriftsällskapet,* inom hvilket Gustaf Edvard Klemming varit verksammast. Af bevarade offentliga handlingar och bref från medeltiden har mycket blifvit tryckt i de båda samlingarna *Svenskt diplomatarium* och *Svenskt diplomatarium, ny serie.* Kännedomen om språket i våra medeltidsskrifter har gjort stora framsteg, dels genom lexikaliska arbeten af Schlyter (öfver lagspråket) och af Knut Fredrik Söderwall (öfver den öfriga fornsvenskan), dels genom grammatiska undersökningar af Johan Erik Rydqvist, Söderwall, Axel Kock, Adolf Noreen och många andra.

Man har alltså numera vida lättare tillgång till källskrifterna och vida fullständigare hjälpmedel till att förstå dem, än man egde för några årtiondensedan. Dessa gynsamma förhållanden hafva i väsentlig mån bidragit därtill, att våra dagar fått se den svenska medeltidens kultur göras till föremål för utförliga framställningar. Hans Hildebrand har i sitt storartadt tilltagna, ännu ej fullbordade verk *Sveriges medeltid* velat lämna en så vidt möjligt uttömmande »redogörelse för de olika uppenbarelserna af det svenska folkets lif» under den katolska tiden. Henrik Schück har, mot allmännare kulturhistorisk bakgrund, tvänne särskilda gånger framställt vår medeltidslitteraturs historia. Och både Hildebrand och Schück hafva gifvit sina forskningsresultat i en form, som är njutbar för hvilken bildad läsare som helst; i synnerhet sin nyaste litteraturhistoria har ju Schück gjort tilldragande — gjort den till en bok för alla.

Men den kännedom om litteraturalstren, som förvärfvas endast genom läsning af en litteraturhistoria, är icke nog för alla bildningssökande läsare. Mången finner sig behöfva på ett mera direkt och konkret sätt träda i beröring med författarindividualiteterna själfva och deras vittra produkter. Han nöjer sig ej med att betrakta dem endast genom litteraturhistorikerns synglas och endast såsom led i en lång utvecklingskedja, där den abstrakta helheten låter den lefvande individen förblekna och nästan försvinna. Han vill om möjligt skåda med egna ögon och döma med eget omdöme; han vill se till, huru litteraturalstren taga sig ut *i och för sig,* och hvilket intryck de då göra på honom själf.En sådan självständig pröfning af litteraturen — eller åtminstone af några dess delar — är utan tvifvel ett nödvändigt komplement till litteraturhistoriens studium, för att detta icke skall blifva blott ett ytligt vetande i andra hand, utan leda till verklig och lefvande kunskap.

Emellertid, att läsa de svenska medeltidsskrifterna alldeles så, som de nu föreligga, det låter sig icke göra utan särskilda språkstudier. Ty, om än mycket i de gamla texterna genast är klart för en nutida svensk, så påträffar han dock många uttryck och former, hvilka han icke fullt förstår eller ock missförstår, och hvilka för honom fördunkla eller förvilla uppfattningen af innehållet. Det kan väl hända, att framdeles en gång våra bästa medeltidsskrifter komma att utgifvas i förenklad och konsekvent stafning samt med talrika förklaringar öfver språkets och innehållets svårigheter, så att läsningen blir en jämförelsevis mycket lätt sak. Hittills har sådant utgifningssätt blifvit användt nästan uteslutande för helt små i läseböcker upptagna stycken. Ej heller kan man ännu för att vinna kännedom af den fornsvenska litteraturen taga sin tillflykt till öfversättningar. Ty mycket litet har blifvit öfversatt, och detta lilla är svårtillgängligt.

Det bör här icke förtigas, att några bearbetningar af gamla romantiska dikter och berättelser under titeln

»Sveriges Medeltidssagor» blifvit utgifna af vår framstående och flitigelitteraturhistoriker Henrik Schück. Dessa bearbetningar, som äro ämnade till ungdomsläsning, äro starkt sammandragna och göra ej anspråk på att efterlikna den gamla stilen. De bearbetade diktverken äro för öfrigt icke ursprungligen inhemska, utan öfversatta till medeltidssvenskan från främmande språk. Men naturligtvis bör man vara tacksam äfven för detta försök att låta vida kretsar af de nu lefvande få inblick »i den sagovärld, hvars brokiga gestalter roade icke blott ungt, utan ock gammalt folk» här i Sverige för ungefär ett halft årtusende sedan.

I det stora hela kan man emellertid säga, att allmänheten, som ej studerat fornsvenska, ännu är väsentligen utestängd från att lära närmare känna vår medeltidslitteratur. Och det är just detta förhållande, som förmått mig att våga försöket att uti den föreläsningsserie, jag nu påbörjar, låta dem, som vilja höra på, stifta intimare bekantskap med en af vår medeltids allra märkligaste skrifter, den s. k. *Erikskrönikan.*

Och det är icke min mening att blott tala *om* detta gamla rimverk, utan jag skall äfven mycket ofta låta den gamle författaren själf tala — ehuru han naturligtvis får bekväma sig att, när han genom min mun talar till Eder, tala en för Eder alla begriplig nysvenska.

Dessutom måste han nu tyvärr också mestadels tala på prosa. Det gör mig ondt, att han får en så dålig tolk, som ej, annat än undantagsvis, vill försöka att återgifva hans ståtliga rimskrud, afhvilken säkerligen han själf och hans samtida haft mycken fägnad. Vi kunna dock kanske trösta oss därmed, att om framställningen sålunda blir mindre poetisk, så blir den i stället så mycket mera lättfattlig.

Vid sysslandet med rimkrönikan skola vi i allmänhet iakttaga den ordningen, att vi först taga reda på, hvad den gamle författaren har att säga oss, och därefter göra våra anmärkningar och slutsatser.

Innan vi nu lämna ordet åt den gamle, behöfva vi draga oss till minnes ett och annat, som kan sätta oss i stånd att bättre förstå och rättvisare bedöma honom.

*

Till en början måste vi hafva reda på, hur gammal denna dikt, Erikskrönikan, i själfva verket är. För tillfället är det nog, att vi fasthålla, att krönikan blifvit författad omkring år 1320; närmare bevis för denna uppgift skola vi längre fram uppställa.

Alltså, för nära 580 år sedan var det, som en af våra landsmän skref den bok, vi nu vilja granska. Det är nödvändigt, att vi för oss klargöra, att ett så stort afstånd i tiden — inemot sex århundraden — har medfört mycket ingripande förändringar i svenskarnes hela kultur och världsåskådning.

Vi få därför icke lägga nutidens måttstock på detta gamla stycke. Det är icke rättfärdigt attvilja döma detsamma efter våra dagars estetiska regler eller sedliga begrepp, — utan vi böra söka döma det efter dess egen tid och dess egen art.

Att sålunda sätta sig in i en länge sedan förgången tids betraktelsesätt och därvid för en stund frigöra sig från den moderna, konventionella uppfattningen är ett ganska nyttigt företag, ty det gör omdömet självständigare och vidgar vyerna. Också brukar man ofta framhålla, att sådana fördelar vinnas genom studiet af den s. k. klassiska forntiden, grekernas och romarnes litteratur (och kultur i öfrigt). Men i själfva verket är den »klassiska» antikens studium blott *ett* af medlen till ernående af en fördomsfri och objektiv syn på vår nuvarande kultur. Undersökningen af hvarje mänskligt odlingsstadium, som väsentligt skiljer sig från vårt, medför sådant gagn. Och ju flera olika facer af människosläktets kultur vi lära känna, dess friare och säkrare blir vår blick till att bedöma och förstå vår egen tid.

Af särskild vikt — och på samma gång af synnerligt intresse — blir betraktandet af ett forntida skede i vårt eget folks utveckling, när vi icke blott kunna iakttaga stora olikheter mellan förr och nu, utan äfven vissa beståndande karaktärsegendomligheter. Och till sådana iakttagelser gifver läsningen af Erikskrönikan rikliga tillfällen, ty dess författare lämnar oss, som vi få se, en oförbehållsam och omedelbar bild af sig själf och sin tids anda.Det första och starkaste intryck, vi mottaga vid betraktandet af den gamla krönikan, blir säkerligen det, att framställningen

är i öfverraskande grad konstlös och naiv. Ja, för oss, öfverförfinade nutidsmänniskor, kommer författaren nästan att förefalla som ett lifligt och kraftigt *barn,* hvilket på egen hand, oskoladt och utan läromästare, söker rimma fram sin berättelses ofta hemskt gripande, stundom glada innehåll. Men vi återfinna hos honom det djärfva, hurtiga svenska lynnet; vi tycka oss nästan igenkänna oss själfva, sådana vi voro i yngre år. Kanske komma vi t. o. m. att tänka på Tegnérs uttryck om sin ungdomsdiktning:

»Jag var ett barn ännu, men allaredan med rim och meter låg jag då i krig» — ty så ungefär skulle den svenska skaldekonstens genius nu kunna säga om dessa sina gamla, enkla rimmerier.

Att konsten är outvecklad, röjer sig icke blott i krönikans yttre form, språket och versen, utan äfven, och än mer, i bristen på djupare uppfattning af ämnet. Till händelsernas inre sammanhang, till personernas sanna karaktär och driffjädrar når sällan författarens blick. Han stannar vid det yttre: öfverraskande händelser, ståtliga fester och slösande frikostighet, lysande bedrifter, ädla gärningar och upprörande grymheter — sådant har slagit an på honom själf, och sådant berättar han med lif och lust, med målande åskådlighet och varm poetisk känsla, så godt som hans makt öfver formenmedgifver det. Den friska omedelbarhet, med hvilken han gifver luft åt sina sympatier och antipatier, sin beundran och segerstolthet eller sin indignation och afsky, denna friskhet och naivetet i uppfattningen få vi taga som en ersättning för hans brist på djup och konstfärdighet.

Och vi böra ej heller stöta oss därpå, att författaren i allo visar sig vara ett barn af sin tid, och att han särskildt i religiöst och sedligt afseende icke höjer sig öfver mängden af sina samtida. Enligt hans oförtäckt uttalade tro, är *den* kristen säkrast om himmelriket, som slår ihjäl de flesta hedningarne eller gifver de största gåfvorna åt kyrkor och kloster samt i utbyte får de flesta själamässorna. Efter hans åsikt kunna hos en furste tapperhet, höfviskhet och frikostighet öfverskyla många fel; och hos furstetjänaren är, menar han, obrottslig trohet mot härskaren den förnämsta dygden.

På dessa hans grundsatser beror det också, att hans skildring af berättelsens hufvudperson, *hertig Erik Magnusson,* har blifvit ganska partisk. Ty författaren har — efter allt att döma — varit en af hertigens män. Det är väl äfven efter denne hertig, andre sonen till Magnus Ladulås, som man i nyare tid gifvit hela poemet namnet Erikskrönikan. Namnet kunde visserligen också vara taget från den konung Erik (»halte och läspe»), med hvilken berättelsen börjar; men denne konung Erik blir, som vi få se, blott helt kort omtalad.

Hufvudinnehållet, det, som blifvit utförligastoch lifligast berättadt i krönikan, är striden mellan konung Magnus Ladulås' söner, konung Birger och hertigarne Erik och Valdemar. Det är i främsta rummet Erikskrönikans författare, vi hafva att tacka för, att vi känna denna strid så pass noga, som vi nu göra. Om ingen föregående period i vår historia äro vi ens tillnärmelsevis lika väl underrättade. Och man måste gå ett godt stycke fram i den följande tidens historia för att påträffa en af samtida källor lika klart och skarpt belyst period. Vi kunna t. o. m. påstå, att vi af *inga* tilldragelser i vår historia ega *mera* lefvande och åskådliga skildringar än vissa bland de taflor, Erikskrönikan upprullar; sällan har också en författare varit så djupt gripen af de händelser, om hvilka han berättar.

Kärnan i krönikan är alltså dess framställning, huru hertig Erik med öfverlägsen skicklighet, än med list, än med våld, bröt sig väg till högsta makten i Sverige och skaffade sig arfsrätt till Norges krona (att han äfven hyste planer på Danmarks krona, tyckes hafva varit författaren obekant); vidare, huru Erik redan i unga år fick med lifvet plikta för sin svekfullhet; samt slutligen, huru hans män hämnades honom och upphöjde hans späde son på Sveriges och Norges förenade troner.

Men författaren har väl förstått, att Eriks uppträdande mot sin äldre broder, konung Birger, i viss mån ursäktades af fadrens exempel; ty *Magnus Ladulås* hade ju, till rikets båtnad, stött sin broder Valdemar från tronen. Därför måste krönikan äfvenberätta härom. Och hon måste gå ännu längre tillbaka. Ty den yttersta anledningen till brödrafejderna inom folkungarnes kungliga gren var, som vi veta, den beläning med nästan självständiga hertigdömen, *Birger Jarl* gifvit sina yngre söner. Författaren tyckes rent af hafva menat, att han borde skildra *folkungarnes* strider ända från början eller åtminstone så långt tillbaka, som han visste något om dem, ty han

begynner sin berättelse med folkungaupproren under den siste konungen af Erikska ätten, där han också snart får tillfälle att tala om Birger Jarls mäktiga personlighet.

Då jag nu skall för Eder ganska omständligt framlägga detta krönikans innehåll, måste jag förbereda Eder på, att I kommen att få höra mycket, som I förut lärt känna af de mer eller mindre utförliga historiska arbeten, med hvilka I från barndomen ären förtrogna. Jag riskerar, att I någon gång skolen säga: »Det där är ju precist detsamma, som står i Odhners historia» — eller: »Det där står i Fryxells berättelser». Och så är det också. Men det är väl att märka, att det är just från *Erikskrönikan,* som Odhner, Fryxell och andra historieskrifvare i dessa fall tagit sin visdom — somliga direkt, somliga blott i andra hand. Då vi gå till den gamla krönikan själf, uppsöka vi alltså den ursprungliga källa, hvarifrån vårt vetande om dessa händelser hittills endast på omvägar flutit. Vi blifva då också i tillfälle att se, huru den gamle krönikeförfattarens omdömen och åsikter inverkat på nyaretiders historieskrifvare, och att dessa stundom alltför mycket betraktat händelser och personer med hans ögon, som ingalunda varit opartiska.

Krönikans innehåll, som jag nu skall referera, är för öfrigt icke på långt när uttömdt af våra allmänt lästa historiska handböcker. Jag kan utlofva, att jag skall framlägga en ganska stor mängd skildringar och smådrag, som blifva alldeles nya för flertalet af mina åhörare. Och dessutom hoppas jag, att den gamle författarens *framställningssätt,* äfven så moderniseradt, som jag måste återgifva det, skall blifva anslående genom sin friskhet och naturlighet, sin liflighet och sin varma känsla. Jag hoppas, att ur berättelsen skall slå emot Eder liksom en fläkt från vårt folks ungdomsår. Blåser den ock stundom skarp och rå som en nordanvind, så kan den likväl komma som en sund omväxling i fin-de-siècle- och dekadent-poesiens kvafva ångor.

Nu är det emellertid icke min mening att utan afbrott återgifva den gamla krönikans berättelse. Tvärtom kommer jag att ganska ofta inskjuta någon anmärkning, än en förklaring, än en kritik af författarens uppgifter. Särskildt de kritiska anmärkningarna blifva, som vi få se, ofta nödvändiga, ty författaren har i många stycken fått oriktigt eller oredigt besked af sina sagesmän eller ock svikits af sitt eget minne. Men vi, som vilja bedöma hans arbete, måste naturligtvis framför allt pröfva dess trovärdighet, så långt vi kunna göra det med tillgängliga hjälpmedel, d. v. s. med andra gamla urkunder.Visserligen är det nu så, att med afseende på somliga tilldragelser och förhållanden i tidens historia ega vi alls inga andra uppgifter än dem, som denna krönika lämnar; och då kunna dessa uppgifter pröfvas endast efter sin egen sannolikhet och sitt sammanhang sinsemellan eller med öfriga kända fakta. Men i andra partier kan rimkrönikan kontrolleras och kompletteras med tillhjälp af gamla historiska anteckningar eller samtidiga offentliga aktstycken; några af dessa hjälpkällor äro inhemska, andra utländska.

Främst bland dem kunna vi nämna de s. k. *annalerna.* När vi på tal om Nordens medeltid bruka ordet annaler, mena vi ett slags, vanligen mycket kortfattade, kronologiska anteckningar om de händelser, som synts upptecknaren vara de viktigaste. I regeln hafva dessa nordiska medeltidsannaler skrifvits inom ett eller annat kloster och på latin. Efter årtalet angifves helt kort, att den eller den framstående mannen då aflidit, att en krigshändelse vid det eller det stället förekommit, att pesten härjat, eller att under vintern varit ovanligt stark köld o. s. v. Sådana annaler hafva under medeltiden författats först i Danmark, sedan i Sverige, där man i början begagnade sig af de danska förebilderna, och äfven på Island, där man vid uppteckningen använde sitt eget modersmål. Till kontrollering af Erikskrönikan äro dessa annaler af mycket värde, ty vår författare har icke lagt synnerlig vikt på tideräkningen. Årtal anför han allsicke, och beträffande händelsernas inbördes ordning eller afstånd i tiden äro hans uppgifter vanligen sväfvande och otillräckliga, stundom rent af felaktiga.

En annan art af hjälpkällor, som också är mycket värdefull för händelsernas datering, ega vi uti de s. k. *diplomen,* d. v. s. offentliga aktstycken, kungliga skrifvelser, fredstraktater, testamenten, öfverlåtelser af jordegendom m. m., hvilka ännu finnas kvar i original eller afskrift eller ock åberopas i någon yngre källa. Icke sällan kan själfva innehållet i ett dylikt diplom tjäna till att antingen rätta eller bekräfta vår krönikas meddelanden; men ännu oftare händer det, att, fastän det egentliga innehållet är af ringa betydelse, diplomets datering blir viktig, enär man däraf får veta, att den konung, hertig eller hvem det nu är, som utfärdat skrifvelsen, den och den dagen verkligen befann sig på det och det stället.

För vårt ämne kunna vi använda icke blott de i Sverige skrifna diplomen, utan äfven ett stort antal af de danska och norska, ty Sveriges historia är under den ifrågavarande tiden på mångfaldigt sätt sammanflätad med grannlandens.

Hvad särskildt angår Sveriges förbindelser med Norge under 1200-talet, hafva vi för dessa en källa af yppersta beskaffenhet. Det är den norske konungen *Håkan Håkanssons* historia, eller s. k. »saga», författad kort efter konungens död (år 1263) af den väl underrättade och noggranne isländingen SturlaTordsson. Samme man skref också en särskild »saga» om *Magnus Lagaböter,* Håkans son och efterträdare. Af denna saga finnas nu blott några små lämningar, men händelsevis beröra dessa fragment just svenska förhållanden.

Härmed hafva vi uppräknat de skrifter, som gifva oss de flesta och säkraste upplysningarna om den period och de händelser, som Erikskrönikan behandlar. Det återstår oss blott att tillägga, att enstaka notiser af vikt kunna hämtas från gamla *ryska* krönikor, samt dessutom en och annan från *tyska* medeltidsskrifter.

Den ganska omfattande litteratur, som alltså tjänar till belysning af Erikskrönikans värde såsom historisk källa, har redan af äldre historieskrifvare blifvit omsorgsfullt begagnad, fullständigast af svensken Anders Magnus Strinnholm och norrmannen Peter Andreas Munch. I allmänhet har jag därför kunnat stödja mig på förut gjorda sammanställningar och har endast mera undantagsvis behöft gå tillbaka till annalerna eller diplomen; de nyss nämnda isländska »sagorna» har jag dock i regeln jämfört.

Det blir, såsom vi redan sagt, nödvändigt att stycke för stycke granska krönikeförfattarens framställning och därvid efter hand påpeka hans misstag. Genom detta tillvägagående kunna vi säkrare grunda vårt omdöme öfver författaren och hans verk, än om vi skulle låta honom berätta oafbrutet och först efteråt komma med kritiken; gjorde videt, skulle vi också bli tvungna att upprepa mycket för att få klart, hvad anmärkningarna gällde.

Men det sönderstyckande af berättelsen, som vi alltså måste besluta oss för, har också sina olägenheter. Återgifvandet af krönikan kan icke blifva en hel sammanhängande bild, och författarens enkla, sorglösa framställning kommer att förlora åtskilligt af sitt behag, då den gång på gång afbrytes. Det är också fara värdt, att mina anmärkningar ofta komma att förefalla som ett onödigt mästrande, ett pedantiskt gnat öfver den gamle hedersmannen. *Han* rådde ju inte för, kan man tycka, att han inte hade tillgång till alla de skrifter, som man nu letat upp från olika håll. *Han* berättade, hvad han hade *hört;* och hade han ibland fått oriktigt besked, så var det inte *hans* skull.

Därför vill jag genast från början göra det uttryckliga förbehållet, att kritiken visst icke åsyftar att göra författaren misstänkt för ovederhäftighet och opålitlighet i allmänhet. Hans förtjänster äro stora nog ändå, fastän många enskilda misstag kunna och böra påvisas.

För öfrigt skola vi snart komma under fund med, att oriktigheterna i hans berättelse bli allt färre, ju längre fram i tiden vi följa honom. Om de händelser, som falla under eller kort före hans egen lifstid, är han, naturligt nog, vida bättre underrättad än om sådant, som tilldragit sig i hans farfars eller farfars fars tid.

*

ANDRA KAPITLET.

Krönikans berättelse om Birger Jarl m. m. (åren 1229—1266).

Diktens början utgöres af en kort *inledning,* hvari författaren först talar om Guds allmakt och efter hand öfvergår till att meddela, *hvad* han har att berätta, och *hvarför* han vill berätta det.

I ganska ordagrann öfversättning på originalets versslagRörande detta och följande metriska profstycken bör anmärkas, att de stundom förekommande vårdslösheterna i rimmen hafva motsvarigheter i originalet. Hvad åter beträffar blandningen af föråldradt och nymodigt språkgods, lär väl en sådan blandning vara ursäktlig (om ej

oundviklig) vid ett försök att förena gammal tidsfärg med allmän begriplighet. lyder inledningen sålunda:

Gud vare ära, lof och pris! Allt har Han skapat, mäktig och vis. Han råder öfver saligheten himmelrikes och öfver all lycka på jorden desslikes, åt hvem, Han vill, att ge och förläna. Säll den, som slikt kan rätt förtjäna! Världena hafver Han skipat så väl: eho som redligt lefver, bevarar sin själ och håller sig till Hans helga bud, visst får *han* himmelrikets frid hos Gud.Världena hafver Han skipat så vid med skog och marker, berg och lid, löf och gräs, vatten och strand, mycken härlighet och många land, och bland dem ett, som*Sverige* heter. Eho som norrut i världene letar, så får han finna, hvar det är. Gode kämpar finner han där, ridderskap och hjältar gode; mot kung Didrik af Bern de väl bestode. Huru herrar och förstar hafva där lefvat, det finner man här i bokene skrefvet; huru de hafva lefvat, gjort och farit, här står det skrefvet, hur det har varit. Eho ej förr hafver hört det sagdt, nu må han det höra; hafve därpå akt af lust att höra fagra ord och skämtan hos oss, förr'n vi gå till bord.

Vi se, att författaren börjar med att gifva Gudi äran. Detta är alldeles i enlighet med det medeltida bruket och utgör alls icke något bevis på, att författaren varit en andlig man.

Vi finna vidare, att författaren prisar Sveriges hjältar; desse äro, säger han, så goda, att de väl hade kunnat stå sig mot den berömde tyske sagohjälten Didrik af Bern. Hur hade vår författare reda på kung Didrik? kan man fråga. Jo, han kan möjligen ha hört tyska sånger om honom; han kan också ha gjort bekantskap med den norska Didrikssagan, som redan vid midten af 1200-talet författades på grundvalen af de tyska sångerna. Men han behöfver icke hafva vetat mera om kung Didrikän hvad som förekommer i en svensk rimdikt från år 1303, Herr Ivan Lejonriddaren.Jfr Ivan, verserna 540—543.

Hvad vi emellertid böra lägga märke till, är, att författaren strax i sin inledning prisar Sveriges ridderskap och hjältar. Riddarlifvet är hans ideal, det skall boken till fullo visa oss.

Om sitt ämne ger författaren oss här uti inledningen blott den mycket allmänna och sväfvande uppgiften, att boken handlar om furstar och herrar i Sverige, hur de ha lefvat, hvad som har händt dem, och hvad de ha uträttat.

Detta, säger han, kan enhvar höra på, som ej hört det förut. Man må höra på »af lust att höra fagra ord och tidsfördrif, innan vi gå till bords». Alltså är dikten ämnad att högt uppläsas före måltiderna för att roa åhörarne och fördrifva tiden för dem, medan de väntade på maten. — Fullt så anspråkslöst har väl ändå författarens syfte icke varit; det få vi längre fram tillfälle att omtala.

*

Omedelbart efter inledningen börjar författaren sin historiska framställning med de orden, att han först vill berätta om »en konung, som hette Erik, och som hade allt riket under sig».

Redan dessa enkla begynnelseord äro betecknande för den naive, anspråkslöse och »ovetenskaplige» berättaren. Han tänker inte på att strax slåfast tidpunkten, då hans berättelse börjar. Han gör sig inte en gång mödan att närmare bestämma, hvilken af de många svenska konungarne med namnet Erik det är, han menar; åtminstone hade han väl, kunde man tycka, bort tala om för sina läsare (eller åhörare), hvad denne konung Eriks fader hade hetat.

För öfrigt är det just ej så synnerligen mycket, vår författare berättar om denne konung Erik, d. v. s. Erik Eriksson, kallad Halte och Läspe. Denne konungs regering ligger visserligen före den period, hvars händelser och »hjältar» han företrädesvis velat skildra, och han kunde därför ha skäl att blott i största korthet omtala Eriks öden. Men förnämsta anledningen till hans knapphändighet har nog varit den, att hans kunskap om Eriks regeringstid varit så ringa. Detta framgår ur beskaffenheten af de sparsamma notiser, han meddelar.

Författaren har nämligen i början uppgiften, att Erik hade hela riket under sitt välde och var så mäktig, att allt, hvad han bjöd och befallde, skulle bestå. Man får af dessa ord intrycket, att Erik skulle ha varit en kraftig natur, en »envålds, allom bjudande konung», som det i en senare tid hette om Karl XI. Men nu veta vi af andra källor, att Erik vid sin tronbestigning (år 1222) ej var mera än sex år gammal, att, så länge han satt på tronen, hans jarlar regerade vida mer än han själf, samt att under största delen af hans tid inre fejder, laglöshet och oordning rådde i

landet.Strax efter uppgiften om konung Eriks makt och myndighet har krönikan följande meddelanden.För att på ett enkelt sätt skilja de stycken, som utgöra referat af krönikans text, från sådana, som innehålla mina egna anmärkningar och reflexioner, har jag låtit referatstyckena börja och sluta med tankstreck.

— De, som satte sig emot honom, voro få: blott *Knut* och *Karl, Harald* och *Holmger* och några till. Detta var *folkungarnes* parti, som i synnerhet gjorde konungen motstånd. De stridde med honom och vunno seger vid *Olustra.* Konungen och hans män flydde till Danmark, och allt flere underkastade sig då Knut, som därpå valdes till konung. Men, fortfar berättaren, Knut lefde blott en kort tid därefter. Och efter hans död blef det nya stridigheter. Konung Erik var då ej sen att komma åter till riket igen. Folkungarne samlade sig äfven och ville på nytt hålla stånd mot konungen. Men Erik lyckades då bättre och vann seger vid *Sparrsätra,* där många föllo och de öfriga flydde. Holmger flydde undan till Gästrikland. Men där lät konung Erik taga honom till fånga och lät sedan hugga honom hufvudet af och lät honom följas hedersamt till graf, lät hans likfärd ståtligt tillgå med alla de klerker, han kunde få. Uti ett kloster, som heter Sko, bad Holmger få ligga, innan han dog; där är hans graf; ett helgon han blifvit; Gud honom skänkt det eviga lifvet. —När man läser denna framställning af inbördeskrigen, får man det intrycket, att slaget vid Sparrsätra och Holmgers afrättning inträffat kort tid efter konung Knuts död, och detta har sannolikt varit författarens tro. Så var dock icke förhållandet, ty konung Knut, med binamnet *Långe,* dog redan år 1234, men slaget vid Sparrsätra (i Enköpingstrakten) stod ej förr än 13 år senare, eller 1247, och nästföljande år (1248) afrättades Knut Långes son Holmger.

Det är icke heller riktigt att räkna Knut och Holmger till folkungarne. Knut tillhörde nämligen den kungliga Erikska ätten; han var sonsons son till Erik den Helige och syssling till sin medtäflare, konung Erik Eriksson.

Att författaren sålunda — ej fullt rättvist, tyckes det, — gifver folkungarne skulden för de inre oroligheterna, är i alla händelser ett förhållande, som förtjänar uppmärksammas. Från den tid, som låg närmare hans egen, och som han kände bättre till, hade man den erfarenheten, att de fejder, som gång efter annan söndersleto det arma fäderneslandet, mestadels hade vållats af den oroliga, ärelystna och mäktiga folkungaätten. Det var då naturligt, att författaren antog, att det varit på samma sätt under denna äldre tid, som han egentligen visste så litet om. Folkungarnes strider skulle ju utgöra hufvudinnehållet i hans berättelse, och då passade det honom bra att genast i början kunna förtälja om ett folkungauppror.

*

Ännu har författaren blott hunnit lämna några förberedande notiser. Men nu närmar han sig den första af sin berättelses viktigare personligheter, den folkunge, som upphöjde sin gren af ätten på konunga tronen, — den store *Birger Jarl.* Innan han redogör för Birgers förhållande till konung Erik, har han ännu något att berätta om konungen.

— Konung Erik, säger han, var något läspande i sitt tal och var dessutom halt. —

Författaren anknyter emellertid ingen reflexion till omnämnandet af dessa kroppsliga brister, hvilka i ett tidehvarf, då konungens yttre uppträdande inför folket var af tnycket större vikt än i vår tid, måste hafva betraktats som mycket betydande olägenheter. Sturla Tordsson framhåller just Eriks svårighet att tala såsom anledning, hvarför konungen lät andra män föra sin talan.

Måhända är det dock på konung Eriks bräckligheter, krönikeförfattaren anspelar, när han strax efteråt säger om Erik: »med tornej kunde han icke mycket befatta sig». Att ej kunna vara med om de ridderliga lekarna är nog en stor brist i författarens ögon, ty han svärmar i hög grad för sådana tillställningar. Konung Erik kunde annars ha ursäktat sig med, att torneringar på hans tid voro okända i Sverige; åtminstone vet man ej af, att sådana hållits här förr än af Magnus Ladulås.

Men konung Erik får också några loford af författaren:

— Konungen sökte uppehålla lagarnas helgd ilandet, han beskyddade allmogen mot de höge herrarne, han var mån om iakttagandet af höfviska seder vid hofvet, säger krönikan. —

Allt detta låter dock något obestämdt; det tyckes nästan, som om vår författare snarare antagit detta som sannolikt, än haft någon säker kännedom därom; vi hafva också förut omtalat, att man, efter andra källors utsago, icke kan förmoda, att konung Erik haft stor auktoritet.

Men så kommer författaren in på bestämdare fakta.

— Konung Erik hade, säger han, en syster, som hette *Ingeborg.* Henne gifte han med en man från Östergötland, *Birger,* född i *Bjällbo.* Denne blef sedan jarl. Han och Ingeborg lefde i många år som äkta makar. —

Härefter följer skildringen af det korståg till Finland, som företogs under konung Eriks regeringstid. Skildringen är omständlig och åskådlig. Man tycker sig märka, att författaren själf varit med om dylika företag; vi få längre fram se, att det nog kan vara möjligt.

— Då, säger han, lät kung Erik bud utgå öfver hela sitt rike till riddare och deras vederlikar, till bönder och svenner, såsom härskare ännu pläga göra, när de vilja företaga ett krigståg. Han uppbådade dem till härnad mot ett hedet land. Sin svåger satte han till förman åt dem, ty han litade mest på honom. Birger åtog sig det gärna, ty han var mån om att främja konungens heder. —Och nu beskrifver krönikan tillrustningarna och affärden på följande sätt:

— Af raske kämpar spjut och svärd fejades då till denna färd. Hjälmar, brynjor och harneskplåt hamrades till och spändes åt. Man redde sig till, hvar i sin stad, och gjorde gärna, hvad konungen bad, och sköt ut snäckor och skutor fort. — Månget penningeknyte stort löstes då upp och gafs åt dem, som då skulle skiljas från sina hem och icke visste, när de komme åter. — Händerna vrider och bittert gråter mången fru, som skall mista sin kära. Dock gladdes de, att Guds ära skulle främjas af denna färd. — Månget gammalt färdernesvärd lyftes då från spikarna ned, där långlig tid det hängt i fred. — Man följde dem kärligt neder till strand, sade farväl och tog dem i hand. Där kysstes då mång röder mund, som aldrig mer kysstes af hjärtans grund. Ty mången såg man se'n aldrig mer. När *så* man skiljes, sådant sker. —

Här finnes allt åtskilligt, som tyder på, att författaren själf varit med om något liknande, och vi hafva här äfven, synes det mig, intyg om, att det är en verklig skaldenatur, som talar till oss.

Kanske hafva den gamle skaldens ord redan hos en och annan af mina åhörare upplifvat ett minne. En skald i våra dagar har ju låtit ettögonvittne skildra ett afsked från »hjältarna på väg till finska vatten» under Gustaf III:s krig mot Ryssland. I Snoilskys »Gamla Fröken» hafva vi läst stroferna:

»Jag minns», så sade hon, »den morgonstund, då Gustaf steg ombord på skärgårdsflottan. Från Holmen dundrade af hjärtans grund vid hurrande och jubel öfvermåttan. Och tårfullt viftande tog aldrig slut för hvar galär, som vimplad lade ut.

Jag ser mång ungersven vid skottens ljud med hurtigt grepp i tåg och tackel klänga; som afskedshälsniag till en mor, en brud en plymascherad hatt bland krutrök svänga. Jag ser för mig så mången, mången, som från Viborgsviken aldrig vände om.»

Den poetiska konsten är ju olika, tidsfärgen är olika, men situationen och känslorna äro så lika, att de bägge framställningarna kunna göra ett likartadt intryck.

I ett afseende hafva väl de enkla och naiva medeltidsverserna haft ett företräde framför Snoilskys utsökt fina och ädla dikt. Denna senare kan visserligen verka rörande på oss, men innehållet blir dock för oss, vid ständig fred vana nutidssvenskar, blott en gammal vacker sägen, hvartill vår lifserfarenhet ej eger någon motsvarighet. Rimkrönikan däremot har i århundraden funnit en vida känsligare resonangsbotten. Ty huru ofta, både under medeltiden och den nyare tiden, har det ej händt, att en tapper krigarskara vid Sveaskärensagt farväl till sina kära för att segla mot faror och död i österled, och huru mången af dem, som suttit hemma, har ej bland sina lifligaste och smärtsammaste hågkomster förvarat minnet af ett sådant afsked!

Men vi vilja höra, hvad författaren har att ytterligare berätta om korståget till Finland.

— Flottan fick förlig vind vid seglingen öfver hafvet. Hedningarne rustade sig under tiden till motvärn, ty de visste väl, att de kristne skulle komma, och hvad de hade i sinnet. Men modet sjönk hos hedningarne, när de sågo alla fartygen med sina otaliga förgyllda framstammar lägga till i hamnarna. Korsfararne gingo i land och uppreste sina banér. Deras sköldar och hjälmar glänste vida omkring i solskenet. De ville gärna pröfva sina svärd på de hedne tavasterna — och det gjorde de minsann också! Hedningarne förlorade slaget, de kristne vunno. Tavasterna lupo till skogs och lämnade guld, silfver och feta boskapshjordar i segrarenas våld. Hvar och en af landets folk, som då ville svärja trohet, varda kristen och undfå dopet, han fick behålla lif och gods samt lefva i fred och ro. Men hvarje hedning, som icke ville det, han fick lida döden. Svenskarne byggde där ett fäste och bemannade det väl. Denna fästning heter *Tavastehus* och är ännu till sorg för de hedniska grannfolken. Hela landskapet fick då kristen befolkning, som det ännu har. Jag tror, att ryssekonungen gick miste om det. —Den gäckande anmärkningen om »ryssekonungen» syftar på den ryske, eller rättare *novgorodske,* storfursten och hans sträfvanden att underlägga sig Finland. »Stora Novgorod» var vid denna tid i mycket mindre grad än de öfriga ryska furstendömena betungadt af det träldomsok, som den tatariska eröfringen strax förut hade lagt på det stora ryska riket. Den driftiga och mäktiga köpmannaklassen i Novgorod bemödade sig af alla krafter att hindra de försök till kolonisation och anläggning af handelsfaktorier, som svenskarne gjorde vid Finska vikens stränder. Däraf uppkommo talrika sammanstötningar mellan de båda folken och en ömsesidig bitterhet, som å svenskarnes sida var uppblandad med stor ringaktning för ryssarne såsom underlägsna i tapperhet, krigskonst och disciplin. Erikskrönikan visar i det följande många prof på dessa känslor och skildrar, som vi få se, med förkärlek det svenska hjältemodet i striderna mot »hedningarne» eller »det hedniska packet», som de grekiskt-katolske ryssarne ofta kallas.

*

Enligt rimkrönikans uppgift skulle det ifrågavarande korståget hafva pågått, då konung Erik hemma i Sverige afled, alltså år 1250. Tidsuppgiften tros dock vara oriktig; ty de ryska krönikorna, som för denna tidrymd äro fullständigare än den svenska och härvidlag gälla som pålitligare,veta intet om strider mellan de båda folken år 1250, men väl år 1240, då den unge fursten (sedermera storfursten) *Alexander* skulle hafva öfver en svensk här vunnit en seger vid Neva, hvaraf han efteråt fått binamnet *Newsky.*

Slaget vid Neva torde visserligen icke hafva varit af någon större betydenhet, då det icke efterlämnat minsta spår i svenska källor, men det har sannolikt stått i samband med korståget till Tavastland; till dettas företagande hade påfven redan år 1237 uppfordrat svenskarne.

Emellertid kommer Erikskrönikans kronologiska misstag med afseende på korståget att inverka på dess framställning af den tilldragelse, som kan sägas vara utgångspunkten för hela den följande berättelsen, nämligen folkungaättens uppstigande på Sveriges tron. Vi vilja nu höra, hvad författaren har att säga om denna viktiga händelse.

— Medan hären var i Finland, dog konung Erik hemma i Sverige. Man afsände genast till jarlen och hans folk en budbärare, som skyndade dit, så fort han kunde. När han framförde sina tidender, uppstod stor bedröfvelse. Alla bådo för konungens själ, prisade hans rättvisa styrelse och klagade:

»Hvar skola vi nu en konung få, som *så* kan riket förestå?» —

— Hemma i landet fanns då en god riddare, som hette *Joar Blå.* Han tog hand om riksstyrelsen och hade så mycket anseende, att allt, hvad han ville göra eller låta, syntes menigheten vara godt. —— Denne Joar valde då till konung Birger Jarls son *Valdemar,* såsom varande konung Eriks systerson. —

— När nu Birger kom hem och erfor, hvad som skett, så vardt han vred på dem, som hade varit med om att taga hans son till konung. Ty han ville själf råda för riket och bära konungsnamn. »Hvem är det,» sporde han, »som har vågat komma upp med detta?» —

— Herr Joar svarade: »Det var jag, som gjorde det. Vi veta, att du är en äldre man och icke har vån att lefva så

länge som han. Därför ville vi gifva riket åt honom, och vi hoppas, att han skall få längre lifstid. Var nu icke vred! Men vill du ej hafva det, som det är, så gör, som du vill! Då veta vi nog, hvar vi kunna finna en annan.» —

— Birger Jarl besinnade sig en stund och sade sedan: »Hvem viljen I då hafva till konung? Utan konung kunnen I dock icke vara». —

— Då svarade herr Joar Blå: »Denna rock, som jag har på mig, ur den kan jag få fram en konung, om du ej låter dig nöja.» —

— Jarlen gaf då efter och sade: »Behållen den, I hafven valt! Jag har intet att klandra på honom.» —

I denna framställning torde finnas både historiska och ohistoriska beståndsdelar. Att den myndige Joar Blås uppträdande skulle vara alldeles uppdiktadt, har man svårt att tänka sig.Händelsen låg ej mer an ungefär 70 år före den tid, då krönikan nedskrefs, och författaren tyckes väl åtminstone i sin ungdom hafva kunnat få några på lefvande tradition stödda upplysningar om förhållandena vid konungavalet.

Men att hans berättelse i flera viktiga drag är felaktig, kunna vi på goda grunder antaga. Om konungavalet hafva vi nämligen en vida äldre och pålitligare framställning. Det är i den norske konung Håkan Håkanssons »saga» (eller rättare historia). Denna »saga» författades, som vi veta, kort efter Håkans död, eller omkring år 1264. Det var alltså blott ungefär 14 år efter det svenska konungavalet. Om detta kunde författaren, isländingen Sturla Tordsson, i rikt mått skaffa sig upplysningar af de norske stormännen, ty dessa hade redan på den tiden många nära förbindelser med de svenske och voro ganska väl underrättade om svenska förhållanden. Den kloke och smidige isländingen hade för öfrigt vid ett tillfälle personligen sammanträffat med Birger Jarl själf och dennes följe. Vi kunna alltså hysa tillit till Sturlas meddelanden. Han säger: »Det var mycken tvedräkt bland svenskarne om konungavalet. De fleste ansågo, att Birger Jarls son, konung Eriks systerson, var närmast berättigad. Men konung Knut (Långes) son Filip gjorde också anspråk på kronan. Och dessutom tyckte sig äfven (folkungen) Magnus Brockes son Knut hafva arfsrätt, ty Magnus var dotterson af konung Knut (Erik den Heliges son).Men så snart Birger Jarl kom dit, lät han intet annat komma i fråga, än att hans son Valdemar skulle bli konung. Och då valdes Valdemar. De flesta af svenskarna voro också mest benägna därtill».

Vi se, att Sturla Tordsson såsom tronkandidater nämner endast män af kungligt blod. Att härstamma från en konung har också utan tvifvel gällt som oeftergifligt villkor för valbarhet. Och har verkligen herr Joar BlåVi böra märka, att författaren, i enlighet med sin tids bruk, gifver titeln »herr» endast åt män, som haft riddarevärdighet. framkastat hotet att själf uppträda som tronkräfvare, så har han säkerligen haft att åberopa sig på en kunglig ättefader. I alla händelser kan traditionen om Joars yttrande betraktas som ett minne om den afund, hvilken stormännen hyst mot den nya konungaätten och särskildt mot Birger, som från att vara deras jämlike uppsvingat sig till att bli statens öfverhufvud, väl ej till namnet, men till gagnet. Enligt en uppgift af Olavus Petri skulle Birger själf genom sin moder Ingrid härstamma från en konung, nämligen Sverker den förste. Är detta riktigt, så kan visserligen Birger hafva för egen räkning eftertraktat konungavärdigheten, eller åtminstone misstänkts för att göra det; att han ej öppet framträdt som pretendent, visar Sturlas berättelse.

Troligast är alltså, att sägnen om Joar Blå, fastän ursprungligen innehållande någon sanning,blifvit betydligt omgestaltad, innan den nådde fram till krönikeskrifvaren. Dennes berättelse om konungavalet hafva vi fått fullt bekräftad endast därutinnan, att meningsskiljaktigheter yppats, och vidare, att Birger Jarl i början af förhandlingarna icke var tillstädes. Båda dessa fakta tyckas emellertid hafva utbroderats på felaktigt sätt af den tradition, på hvilken författaren byggt. — De vid valet förbigångna tronpretendenterna, som Sturla Tordsson nämner, få vi strax anledning att å nyo omtala.

Efter berättelsen om Valdemars val har krönikan en redogörelse för Birgers söner.

— De voro fyra, säger krönikan, och af dem var Valdemar äldst. Alla voro de vid denna tid helt unga. Därför tog Birger själf regeringen om hand. Åt den unge konungen gaf han till uppfostrare en ypperlig riddare, som lärde honom höfviskhet och ädla seder. Betydliga jordagods anslogos till underhåll åt konungen och hans hoffolk. Jarlens tre öfriga söner hette *Benedikt* (d. v. s. Bengt), *Magnus* och *Erik.* De två sistnämnda voro mycket goda

vänner och höllo alltid ihop, vare sig det var fråga om lek eller allvar. Åt hvar och en af sina tre yngre söner bestämde jarlen ett rikligt underhåll. —

*

Nu kommer i ordningen att förtälja om de herrar, som blifvit missnöjda med konungavalets utgång, och om det stora uppror, de tillställde.Enligt vår författare var det äfven denna gång folkungarnas oroliga släkt, som vållade det inbördes kriget.

Sin framställning af de hithörande tilldragelserna börjar han med att berätta om släktens stamfader.

— *Folke* Jarl, säger han, var en berömd, vis och duglig man, som på sin tid stod i spetsen för riksstyrelsen. Folke dog alltför tidigt, och det var olyckligt för landet. Han efterlämnade en stor och mäktig släkt, som sedermera lefde mycket ofredligt och ofta fejdade med stor härsmakt, såsom redan förut här i boken omtalats. En af släkten hette junker *Karl,* han satte sig upp mot Birger Jarl. Birger ville också drifva ur landet både honom och alla dem, som togo hans parti. —

Hvem är det då, som författaren menar med »Folke Jarl»? Sammanhanget tyckes visa, att författaren betraktar denne Folke som ättefader för folkungarna, och att han tror, att släkten just efter denne Folke fått sitt namn. Nu förhåller det sig så, att den äldste kände medlemmen af folkungasläkten, den, hvilken alltså måste uppställas som stamfader, *Folke Digre,* lefde redan omkring år 1100. Han var förmäld med en dansk konungadotter och omtalas (af Saxo) som en mycket myndig man i Sverige. Men att han haft jarlsnamn, vet man icke af. Närmare författarens tid lefde verkligen en *Folke Jarl,* son till jarlen Birger Brosa och kusin till den Birger Jarl, som förekommer i krönikan.Denne yngre Folke, jarlen, stupade vid Gästilren år 1210. Det förefaller knappast troligt, att författarens uttryck om sin »Folke Jarl»: att han dog alltför tidigt, kan syfta på den yngre Folkes död i det stora slaget. Såsom orostiftare i landet känner man ej heller några afkomlingar af denne Folke, men väl afkomlingar af hans bröder. Emellertid kan det nog hända, att författaren haft någon, fastän oredig, kännedom om denne Folke och snarast menat honom. Men sannolikt har han i sin »Folke Jarl» innefattat ännu en personlighet. Ty det är påfallande, att författaren ingenstädes nämner Birger Jarls kusin och närmaste företrädare i jarlavärdigheten, den kraftige och inflytelserike *Ulf Fase,* som dog år 1247 eller 1248. Nu erfara vi af Sturla Tordsson, att denne Ulf Fases bortgång »tycktes svearna vara en stor förlust», hvilket alldeles motsvarar krönikeskrifvarens uttalande om sin »Folke Jarl». Har vår författare hört en tradition, att en jarl af folkungahärkomst före Birger blifvit mycket saknad af folket, så är det sannolikare, att traditionen gällt Ulf än någon äldre medlem af släkten, ty författarens sakkunskap räcker i allmänhet icke långt tillbaka i tiden. Det är vidare att märka, att den *junker Karl,* som i krönikan uppgifves hafva begynt den mot Birger Jarl fientliga rörelsen, var *son* till just den ifrågavarande jarlen Ulf Fase.

Huru osäker beträffande enskildheterna om upproret vår författare i själfva verket är, visar hans följande framställning.— Folkungarna, fortsätter han, samlade sig då åter och skaffade sig krigsfolk, hvar de kunde få det, uppländske män (d. v. s. svenskar), danskar och några norrmän samt tyskar, som komma långväga ifrån. De vordo då svikne, tvärt emot gifna löften. Det var vid *Härvadsbro* i Västmanland. Birger Jarl och biskop Kol lofvade dem trygghet och svuro dem eder, att de skulle få säker lejd, talade mycket mildt och eftergifvande och sade sig önska förlikning. Gud visade sin långmodighet och lät denna falskhet få framgång. Folkungarna lade ned sina vapen — ty biskop Kol hade ju svurit på deras säkerhet — och gingo öfver ån till sina fiender. Men då lät jarlen afslå deras hufvuden. *Junker Karl* var icke med där, men där voro många andra. Då gick våld och mycken orättvisa öfver folkungasläkten, ty folkungarna och deras fränder aflifvades då i stor mängd på en och samma gång, och släkten fick då ett så stort nederlag, att hon ännu ej har repat sig den dag, i dag är. —

Vi se, att författaren är uppfylld af harm öfver förräderiet och beklagar ädlingarnas ömkliga död. Men han är illa underrättad om förloppet.

Af latinska annaler och Sturla Tordssons berättelse veta vi, att två folkungar, *Magnus Brockes* son *Knut* samt en

Filip Petersson, jämte konung *Knut Långes* son *Filip* voro anförare för upprorshären. Knut Magnusson och Filip Knutsson hade, som vi minnas, varit Valdemars medtäflare vid konungavalet. Filip Knutsson hade dessutom atthämnas sin ett par år förut afrättade broder Holmger. De med Birger Jarls välde missnöjda herrarna hade först sökt understöd hos konung Håkan i Norge, med hvilken de bägge folkungarna räknade släktskap, men hade afvisats på den grund, att Håkan nyligen afslutit en vänskapstraktat med Birger och nu stod i begrepp att förmäla sin äldste son med Birgers dotter *Rikissa.* De foro sedan till *Venden* samt värfvade vendiska och tyska trupper, med hvilka de inföllo i Sverige. Där stod då, år 1251, ett slag vid Härvadsbro (eller Härvadså). De tre anförarne kommo i Birgers våld, och han lät afrätta både dem och många andra. Om något förräderi af jarlen talar ingen annan källa än Erikskrönikan, ej ens den utförliga isländska »sagan». Denna säger visserligen, att jarlens handlingssätt bedömdes mycket olika, men dessa ord åsyfta tydligen hans grymhet att låta afrätta så många. Från det följande året (1252) känner man en bulla, i hvilken påfven meddelar konung Valdemar, Birger Jarl och dennes gemål Ingeborg aflösning för alla synder, som de inom 3 månader efter bullans mottagande bekänna och afbedja. Men detta kan svårligen tjäna som bevis på, att jarlen visat trolöshet och svurit mened. Däremot kan det mycket väl hända, att sägnen om jarlens svek mot folkungarna uppkommit ur den vida pålitligare historien om det förräderi, jarlens son, konung *Magnus Ladulås,* 29 år senare utförde mot folkungar vid mötet på *Gällkvist* (år 1280).Hvad åter junker Karl Ulfsson angår, är det mycket ovisst, t o. m. osannolikt, att han haft något med upproret att göra. Men vi skola se, hvad författaren vidare berättar om honom.

— Junker Karl märkte, att jarlen var öfvermäktig, och förlikte sig därför med honom. Men hvardera hyste agg till den andre och fruktade för den andres svek. Jarlen gjorde också ett försök att förgifta Karl. Men en riddare varnade junkern och rådde honom att fara ur landet och hålla sig borta från Sverige,

»till dess världen kan sig vända, och dig kan högre lycka hända.»

Han var ju ock, fortfor riddaren, rik nog att lefva på afkastningen af sina gods, hvar han ville, och att föra sådan hofhållning, som passade för hans stånd. —

— Junker Karl lydde rådet och begaf sig öfver (Östersjön) till Guds riddare. —

Med »Guds riddare» menar författaren de korsriddare, som då höllo till i Östersjöprovinserna, d. v. s. tyska orden och svärdsriddarorden, hvilka då hade förenat sig till ett enda brödraskap. Den föregående uppgiften, att osämja mellan Birger och hans kusins son, Karl, var anledningen till den senares resa till Östersjöprovinserna, bekräftas icke af andra källor. Dessa tyckas tvärtom antyda ett vänskapligt förhållande. De förtälja nämligen, att Karl deltog i den beskickning, som följde jarlensdotter Rikissa till bröllopet i Oslo, och att han sedan var med Birger på ett krigiskt företag.

Att junker Karl drog ut för att strida mot hedningarna, behöfver icke till förklaring något annat än den med religiös hänförelse uppblandade äfventyrareanda, som förekom ännu fram på 1200-talet och hade varit ändå vanligare under tidigare skeden af korstågens historia. Vi få se, att ett sådant sinnelag också framlyser ur krönikans berättelse; ty när författaren låter junker Karl tala om strid och död, är det, som hörde vi en kristnad viking, i hvars föreställning hvite Krists himmel visserligen har ersatt Odens Valhall, men hvars grunduppfattning för öfrigt är nästan oförändrad. Så här berättar krönikan om junkerns sista öden.

— Då Karl kommit öfver till korsbröderna, drog en stor här af litauer emot dem och ryckte in i deras land. Och så snart bröderna sporde detta, samlade de sina stridskrafter för att stå fienderna emot och drifva dem hem till deras land igen.

Då talade Guds riddare därom till junker Karl, som från Sverige kom: »Junker, viljen I med oss strida? Eller viljen I här hemma bida?» — »Jag vill med eder i striden gå. Någon af de letter jag alltid kan slå. Gör jag ej det, vill jag vara en skälm. — Mitt harnesk, min brynja, min hjälm må hedne männer gärna stöta. Kan jag därmed mina synder böta, då skall mitt lif jag visst ej spara. —Gud kan ock vilja mig från död bevara. — Men *skall* jag falla, är *det* min lott, då får jag himmelriket — och *det* är godt.» Den striden gick löst och väldigt stod, så man kunde vada öfver foten i blod. Svärden beto och hjälmarna skrällde. De hedne allt flere kristne fällde.

Korsbröderna sade då: »Junker, rid bort! Vi blifva slagna, och det inom kort. Hedningarne äro många, vi för få.» Men junkem svarade och kring sig såg: »*Än* ser jag ingen fly af eder. Jag undrar, hvi man mig då beder, att jag skulle göra mig sådan skam.» — Han hade den dagen så tappert ryckt fram, att af de hedne, som fallit för hans händer, vardt mången hög, som där sedan blef bränder. Nu svarade riddarne: »Junker, förstå! Vår ordensregel säger så, att *vi* få ej frukta någon död, komma vi än i hårdaste nöd för hedne männers pilar och svärd. Vi äro en förmur för kristen värld. Hvarhelst en strid med de hedne skall bli, om än *de* äro hundra och tio vi, dock hålla vi stånd, och ingen får fly. — Helvetets kittel med sjudande bly, den väntar de hedne männen för visst, men vi komma till Vår Herre Krist. Så säger oss Skriften och Guds helga ord, att förr'n vårt blod är kallt på jord, då är vår själ re'n i himmelrik.» Men junkern svarade: »Hvi sägen I *mig* slikt? Detsamma är också *mitt* hopp. Den Gud, som gaf mig själ och kropp — om för Hans skull jag här i döden går,visst jag hos Honom saligheten får. Hafven *I* sådant i stadgarna skrifvet, för *mig* är det ärfdt och med börden gifvet; får ingen af eder fly här i dag, så veten: än mindre flyktar jag!» — Den dagen stridde han, tills han dog. Nu är han i himmelriket, det är min tro. —

Detta är nu krönikans framställning. Att händelsen verkligen tilldragit sig, bekräftas af tyska källor. Det var vid *Dorben* i Kurland år 1261, som en öfvermäktig litauisk här till sista man nedgjorde 150 ordensriddare och åtskilliga »pilgrimmer», som de kallas; bland dessa nämnes särskildt Karl af Sverige, som får titeln »dux» (d. v. s. jarl eller hertig) och skall ha anfört de från Reval kommande danska hjälptrupperna. — Det är anmärkningsvärdt, att vår författare är så utförlig om denna händelse och här gör så flitigt bruk af dialogen, som han i det föregående användt blott en gång, nämligen i fråga om Joar Blås uppträdande efter konungavalet. Liksom han i sistnämnda fall torde ha haft en fullt utbildad sägen att bygga på, har han troligen haft det i fråga om junker Karls död. Det ligger nära till hands att förmoda, att det om händelsen funnits en sång (ballad), som han känt och låtit i något omarbetadt skick ingå i sin krönika.

Författaren återkommer nu till Birger Jarl. Först omtalar han, huru Birger mottog underrättelsen, att junker Karl stupat.— När Birger Jarl fick höra detta, vände han sina ögon mot himmelen och talade sålunda: »Gud upptage hans själ i himmelrik och hafve tack, att jag blifvit fri från honom!» —

Yttrandet är, som vi se, ganska karaktäristiskt i sin blandning af andäktighet och — cynism. Men att det verkligen blifvit fälldt af Birger, är naturligtvis mycket tvifvelaktigt.

*

Härefter kommer en utförlig redogörelse för den unge konung Valdemars giftermål.

— Enligt författarens framställning frågar jarlen sin gemål, prinsessan Ingeborg, till råds, hvilket parti hon ansåge förmånligast, och säger, att han närmast tänker på någon af konung Eriks af Danmark »fem» sköna döttrar. Ingeborg uppmanar jarlen att rådgöra med sina förnämsta män. Han gör så. De tillstyrka. En ståtlig beskickning afgår till konung Erik och framför frieriet. Konung Erik mottager vänligt deras tal och spörjer, huru gammal deras unge konung är. De svara, att han är på sitt tionde år, och prisa hans sköna utseende, hans goda förstånd, hans milda och manliga sinnelag. Då säger konung Erik, att han ej kan få en bättre måg, och önskar, att de unga tu må lefva tillsamman med lycka och glädje i många år. Både Valdemar och den danska konungadottren, jungfru *Sofia,* fröjda sig åt öfverenskommelsen. Prinsessan föres med all slags ståt och höfviskhettill sitt nya hem. Hennes fader vill ej gifva henne silfver och gull i hemgift, ty han vill ej pläga sina bönder med nya skatter. I stället gifver han henne två köpstäder, *Trelleborg* och *Malmö* — »och däraf hade Danmark ringa skada». Bröllopet står med prakt och i god ordning; bröllopsgästerna äro klädda i de dyrbaraste kläder, och högtidligheten firas med ridderliga lekar, dans och musik. —

Den historiska kärnan i denna framställning är tämligen liten. Birgers gemål Ingeborg dog redan år 1254 och kunde svårligen hafva varit med om öfverläggningarna angående det tilltänkta giftermålet. Detta ingicks något af åren 1260, 1261 eller 1262 och hade ej kunnat aftalas långt förut, ty påfvens bref med tillåtelse till äktenskapet mellan de unga närbesläktade konungabarnen är från början af år 1259. Det var heller icke Sofias fader, konung *Erik Plogpenning,* som mottog frieriet; ty konung Erik hade redan år 1250 blifvit mördad af sin broder *Abel.*

Efter Abels död, som inträffade år 1252, regerade i Danmark den tredje brodern, *Kristofer;* och det var han, som ville ungefär samtidigt bortgifta två af sina brorsdöttrar, den äldsta, *Ingeborg,* med dåvarande tronarfvingen i Norge, *Magnus Håkansson,* den andra, *Sofia,* med konung Valdemar i Sverige; bröllopen höllos dock först efter Kristofers död, som inträffade år 1259. — Systrarna torde för öfrigt icke hafva varit fem, som krönikan säger; man har ej kännedom om mer än fyra.Att riddarspel skulle ha förekommit vid Valdemars bröllop, är mindre troligt, ty det synes ha varit först under Magnus Ladulås, som dylika öfningar kommo i bruk här i Sverige. Författaren har nog i denna skildring, liksom ofta annars, inblandat drag från sin egen tid.

Hvad slutligen angår samtalet mellan Birger och Ingeborg, tyckes detta vara diktadt efter ett mycket liknande stycke i den romantiska sagan om Flores och Blanseflor, som några år före krönikans författande blifvit öfversatt på svensk vers.

*

När nu författaren redogjort för Valdemars förmälning, är tiden inne för honom att låta Birger Jarl utgå ur berättelsen. Detta gör han på ett ganska karaktäristiskt sätt.

Han har tydligen haft känslan, att Birger var en stor personlighet, som utöfvat ett mäktigt inflytande på fosterlandets utveckling, och han har därför också velat visa honom all skyldig heder, innan han skiljer sig från honom.

Men han har icke förstått att uppfatta betydelsen af Birgers verksamhet i hela dess vidd och har väl icke heller varit tillräckligt väl underrättad i alla afseenden. Särskildt gäller detta Birgers utländska politik. Vi veta, att jarlen i de invecklade och ofta brydsamma förhållandena mellan de tre nordiska rikena visade lika mycken fasthet som klokhet och egentligen var den, som uppehöll jämviktoch fred. Men härom har krönikan intet att förtälja; och författaren röjer redan här, hvad vi i det följande ofta få tillfälle att se, att han icke varit invigd i eller intresserad af den högre statskonsten.

Afsiktligt förtigande af några bland den store jarlens förtjänster bör man ej tillvita vår författare, ty man har många bevis på hans ärliga vilja att göra alla rätt. Men någon synnerlig beundrare af Birger har han icke varit; det se vi af hans tidigare yttranden om denne. Sannolikt har han också hyst den — kanske af många hans samtida delade — åsikten, att Birger hade någon skuld i de följande inbördeskrigen, å ena sidan genom rikets delning mellan sönerna, och å andra sidan genom det dåliga exempel, han skulle ha gifvit uti hänsynslös grymhet och trolöshet mot sina fränder, folkungarna.

Hvad nu författaren har att att anföra till jarlens pris, det framställer han på ett ganska naivt och episkt sätt.

— Omedelbart efter skildringen af Valdemars och Sofias bröllop berättar han, att Birger då (det vill väl säga: vid eller med anledning af bröllopet) gaf lagen, att syster skulle ärfva hälften mot broderLagen, vare sig den påbjudits vid detta tillfälle eller icke, blef först småningom antagen af de särskilda landskapen. Jfr O. Montelius i (Illustrerad) Sv. hist. I 411 f.. Därjämte, fortsätter han, gaf Birger hemfrid. —

Och härefter följer en rätt omständligredogörelse för hemfridsstadgandena. Författaren synes ha känt och begagnat formuleringen i Östgötalagen. Det är putslustigt nog att se, hur han svänger sig med lagtermerna och nödgas krångla till meningarna för att i sina rimmade verser få in något, som skall likna lagstil.

Så kommer i ordningen att berätta om Birger Jarls gagnande företag att befästa *Mälarens* inlopp. Det gör författaren på följande sätt, i det han utan öfvergång kastar sig in i minnen om esters, karelers och andra sjöröfvares härjningar på Mälarens stränder.

— Sverige hade mycken våda och mycken oro af *karelerna.* De foro från hafvet upp i Mälaren, både i lugnt och i stormigt väder, och smögo sig ofta hemligt fram mellan sveaskären. En gång fingo de det infallet att bränna upp *Sigtuna* och gjorde det så grundligt, att staden ännu icke har kunnat komma sig upp igen. Där blef ärkebiskop *Jon* ihjälslagen. Då gladde sig månge hedningar, kareler och ryssar, att det gick de kristne så illa; och de uppmuntrades till att göra ännu mera ofred och skada. Det är så sant, som jag läser härUttrycket syftar tydligen

därpå, att krönikan (såsom författaren i sina inledningsverser angifver) var ämnad att högt uppläsas; orden tänkas alltså lagda i munnen på föreläsaren.. — *Jon Jarl* blef dräpt på *Askanäs.* Han hade varit utomlands i nio år, så att han alls icke varit hemma dessemellan, och stridt mot ryssar ochingermanländingar för Guds och den heliga trons skull. Den första natten, sedan han kommit hem, så blef han ihjälslagen af dem. Hans hustru flydde till *Hundhammar* med mycken sorg och bedröfvelse i sitt hjärta. Men då tog den ädla, trogna frun och samlade krigsfolk och stor härsmakt och dräpte alla fienderna, så är mig sagdt, på ett berg, som heter *Estaskär,* och lät draga deras skepp upp på land och bränna dem,

förty att sorgen var då kommen till henne. —

Här har alltså författaren vidrört två händelser, som ligga längre tillbaka i tiden än något annat i krönikan. Sigtunas uppbrännande af hedningarna omtalas i annaler under året 1187. Där säges också, att samma hedningar vid Almarestäk dräpte Johannes, den andre ärkebiskopen i Uppsala. »Och då byggdes Stockholms stad,» slutar notisen.

Om den andra händelsen, Jon Jarls dråp och hans änkas manliga hämnd, känner man intet närmare. Man har gissat, att detta tilldragit sig i samband med och snarast kort efter den svenska korsfararhärens nederlag i Estland år 1220. Askanäs låg, enligt Olavus Petris krönika på Ekerön i Mälaren invid Södertörn; Hundhammar återfinnes på Södertörns fasta land i Botkyrka socken. Äfven Estaskär har Olavus Petri känt till; »det kallas nu Estaklippan,» säger han. — Vår författare har troligen hämtat sin kännedom om händelsen från en på hans tid ännu gängse ballad. De ord, med hvilka han slutar berättelsen: »förty att sorgen var dåkommen till henne», bära prägeln af att hafva utgjort omkvädet i visan; vi ega i ännu bevarade gamla folkvisor flera liknande omkvädenJfr Arwidsson Svenska Fornsånger n:ris 138, 141, 142; Afzelius o. Geijer Sv. Folkvisor n:ris 1 (= 29), 42, 44 m. fl..

Men vi låta författaren fortsätta.

— Sådana olyckor gjorde Birger Jarl, den vise mannen, slut på. Han lät bygga *Stockholms* stad med mycket förstånd och omtanke, en fager fästning och en god stad; allt uppfördes så, som han befallde. Detta är nu ett lås för sjön, så att karelerna icke mer kunna oroa folket. Och sjön är god, det skall jag säga eder: i den ligga nitton kyrkosocknar och omkring den sju köpstäder. Där är det nu fröjd och mycken glädje, där det fordom var sorg och mycken kvidan för hedningarnas skull, som gjorde så stor skada och förödelse. —

Att Birger verkligen är Stockholms förste grundläggare, är ingalunda säkert. Vi citerade ju nyss från gamla annaler en uppgift, enligt hvilken staden skulle ha grundats år 1187 eller strax därefter. Men i hvarje fall har nog Birger Jarl sörjt för stadens befästande och utvidgning. — I författarens framställning bör man lägga märke till hans statistiska uppgifter om antalet af socknar på Mälarens öar och af städer på dess stränder. Naturligtvis *kan* han ha fått sitt vetande i andra hand, men något sannolikare är väl, att han talarpå grund af egen bekantskap med orten; en viss lokalpatriotism tyckes också framlysa ur hans uttryck.

— Birger Jarl dog i *Jällbolung.*Namnet uppgifves olika i olika handskrifter. Klemming (krönikans senaste utgifvare) har gissat på *Bjällbolund,* som skulle ha varit en gård vid *Bjällbo* i Östergötland, jarlens födelseort. Då sörjde både gammal och ung.

Mycket godt bådo kvinnorna för honom, ty han hade gifvit dem ett starkt skydd i lagen och stadgat lifsstraff för enhvar, som förgrep sig på dem. —

Här få vi alltså en kort antydan om jarlens lagstiftning angående kvinnofrid, liksom författaren förut berättat om hemfridslagen och om arfsrätt för kvinnor. Birgers öfriga lagar omnämner krönikeskrifvaren alls icke. — Sin berättelse om den store jarlen slutar författaren med uppgiften, att han högtidligt begrofs i *Varnhems* kloster hos därvarande »gråmunkar», det vill i detta fall säga cistercienserbröder.

*

TREDJE KAPITLET.

Om konungarna Valdemar och Magnus (åren 1266—1290).

Nu kommer i krönikan en skildring af förhållandet mellan Valdemar och hans bröder. Man får veta, att missämja redan började uppstå.

— Efter Birger Jarls död hade bröderna en sammankomst; *Valdemar* öfvertog själf rikets styrelse; *Magnus* blef hertig öfver Södermanland och Nyköpings slott och allt det, som lydde under hertigdömet; *Erik* fick utom sitt fädernearf äfven en förläningOm den fjärde brodern, *Bengt,* nämnes här intet.. —

— Hertig Magnus höll en talrik hird af riddare och svenner, flera än självfva konungen, och förde dem med sig till torneringar. Han försökte utvidga sin makt och sitt inflytande, men det ville konungen ej tillåta. Och så började de blifva oeniga. —

— Drottningen plägade också begabba sina svågrar; de kunde sällan vara henne till lags. Nu var konungen ståtlig och fager, men hertigen något svartmuskig och mager, fastän fullkomligt välskapad till händer, fötter ochalla lemmar, höfvisk och ridderlig uti sitt väsen. Af hans utseende tog sig drottning Sofia anledning att kalla honom *»kättlaböter»* (d. v. s. kittelbotaren, kittelflickaren). Hans broder kallade hon »Erik *allsintet*». Hvad för namn han däremot i sina tankar gaf henne, det vet jag ej annat än gissningsvis, men hellre hade jag intet namn än det. —

De båda öknamnen äro af rätt stort intresse, och kunna förtjäna att något närmare omtalas.

Sofia skall, enligt krönikan, ha kallat Magnus kättlaböter, emedan han var mager och svartmuskig; konung Valdemar däremot tyckes hafva varit fyllig och blond. Nu kan man visserligen taga för gifvet, att de karlar, som vandrade landet omkring för att laga folks kittlar, icke blefvo feta af sitt yrke, men väl sotiga. Emellertid skulle namnet vara mera pikant och retsamt, om kringstrykande kittelflickare på den tiden, liksom i senare tid, tillhört en främmande folkstam, som genom mörkare hår och hy samt smärtare kroppsbyggnad skilt sig från de infödda svenskarna. Då fanns det ännu icke zigenare i norra Europa. Men det kan ju hända, att andra mörkhyade utländingar på den tiden spelat samma roll, som »tattarna» sedan öfvertagit.

Det förtjänar vidare anmärkas, att en annan svåger till Sofia, hennes syster *Ingeborgs* make, konung *Magnus* i *Norge,* uti historien bär det hedrande tillnamet *lagaböter,* d. v. s. »lagens» (eller »lagarnas») »förbättrare». Huru tidigt konungen fått detta tillnamn, känner man ej, och benämningenhar ännu uppvisats blott från yngre skrifter. Men konung Magnus kunde mycket väl ha fått detta hedersnamn redan på den tid, hvarom här är fråga; ty han hade kort efter sin tronbestigning och redan före Birger Jarls död gripit sig an med lagarnas reformering. Ja, den svenske hertigens öknamn *kättlaböter* synes mig just förutsätta, att den norske konungens hedersnamn *lagaböter* redan funnits till. Ty det förstnämnda blefve både lättare uppfunnet och roligare, om det sistnämnda varit tidigare i bruk. Och det är nog mera än en tillfällighet, att två svågrar till Sofia, bägge med dopnamnet Magnus, haft binamn på *-böter,* som eljest icke var synnerligen vanligt.

Det fanns under medeltiden i Norge och på Island — och tvifvelsutan äfven i Sverige — en mycket omtyckt sällskapslek, som bestod däri, att man jämförde två välbekanta personer och från ömse håll framhöll deras förtjänster och fel; man har flera exempel på, att okynne och hänsynslöshet vid sådana jämförelser framkallat blodiga fejder.

Nu ligger det nära till hands att tänka sig, att den unga lifliga Sofia en dag, omgifven af sitt lefnadsglada och lättsinniga hof, äskat ljud och med komiskt allvar på sin brutna svenska förkunnat, att hon begärde de närvarandes benägna biträde vid en jämförelse mellan två ryktbara män, som stodo henne nära, hennes norske svåger Magnus Lagaböter och hennes svenske svåger Magnus — Kättlaböter. Då denna öfvermodiga speglosa angifvit tonen ochdrottningens afvoghet mot hertigen förut var känd bland hoffolket, voro säkerligen de bidrag till den jämförande karaktäristiken, som efter hand framkommo, föga smickrande för hertig Magnus; och när sedan upptåget inberättats till honom, har helt naturligt hans harm koncentrerats mot det skymfliga öknamnet och dess uppfinnarinna.

Hvad angår *Eriks* vedernamn *allsintet,* är det icke säkert, att detta blifvit honom tillagdt af drottningen. Åtminstone påstår historieskrifvaren Sturla Tordsson, att junker Erik själf gifvit sig detta namn, emedan han ansåg sig hafva fått så godt som intet i jämförelse med brödernas förläningar. Erik synes för öfrigt visst icke ha varit någon »nolla»; tvärtom var han en ganska orolig herre och började tidigare än hertig Magnus att göra konung Valdemar besvärligheter.

*

Nu skulle det komma närmast i ordningen för författaren att berätta om de händelser, som ledde till konung Valdemars afsättning. Men då krönikan härvid måste omtala Valdemars förhållande till sin svägerska, den danska prinsessan *Jutta,* börjar författaren helt tvärt och skenbart omotiveradt att redogöra för några långt tidigare händelser, som *han* dock tyckes förlägga till 1270-talet, nämligen huru Juttas och Sofias fader, konung *Erik Plogpenning* blef mördad af sin broder *Abel,* huru hans lik blef anträffadt och underverk skedde vidlikfärden, samt slutligen, huru brodermördaren Abel snart därefter föll i strid och nu får bota för sitt brott i helvetet.

Ve den, som *så* köper jordisk glans, att helvetspinan skall blifva hans!

säger krönikan och fortsätter därefter sålunda:

— Den helige konung Erik efterlämnade två döttrar, som voro ogifta, *Jutta*Smekform af *Judith.* och *Agnes;* båda voro mycket sköna. Jutta fick en stark längtan att återse sin syster, drottning Sofia i Sverige. Man hade ämnat att gifta bort henne. Men hon sade, att hon ville förblifva jungfru och endast åstundade att fara till systern. Då lät man henne få sin vilja fram och tillredde gångare, smycken och goda kläder åt henne. Konung Valdemar lät en präktig skara af riddare och svenner fara henne till mötes för att leda hennes gångare och i allt utföra hennes befallningar. Då hon nu kom till Sverige, var hon ej annorlunda att se, än som om hon hade varit en ängel från himmelriket, — så skön och ljuflig var hon. Vid hofvet mottogs hon med all ära och hedersbevisning, och alla gladdes åt hennes ankomst. Men efter hand blef det så väl mellan konungen och henne, att det blef alltför mycket. Så snart drottningen fick veta detta, blefvo hennes väna kinder än röda, än bleka, och hon utbrast: »O ve, den sorgen öfvervinner jag aldrig! Ve mig för alltid, att hon någonsin skulle komma till Sverige!» —

*

Här afbryter författaren med ens berättelsens gång för att uppräkna Valdemars barn.

— Konung Valdemar hade tre barn, de skönaste, som finnas kunde: sonen junker *Erik* och döttrarna *Rikissa* och *Marina.* Den ena blef gift med hertigen af *Kalisch,* den andra med en herre af *Deffholt.* Bröllopen firades i Nyköping med vederbörlig heder, och hvardera brudgummen förde med sig hem en ståtlig hemgift i guld, silfver och andra håfvor, kläder och klenoder af många slag —

Dessa notiser synas oss här ganska malplacerade. Men författaren har säkert resonerat så, att de passade bäst här, där det just var tal om Valdemars familjeförhållanden; någon bättre plats har han åtminstone ej kunnat finna. Kronologien har han här, såsom ofta annars, brytt sig föga om. De bägge prinsessornas bröllop — med hertig Przemyslav af Posen och grefve Rudolf af Diepholt — stodo först år 1285, alltså långt efter deras faders afsättning. Det kan för öfrigt anmärkas, att författaren försummat att nämna Valdemars döttrar Katarina och Ingeborg, hvilken senare redan år 1275 förlofvades eller förmäldes med grefve Gerhard II af Holstein.

*

Efter denna utvikning återgår författaren till skildringen af Valdemars och rikets öden. Han nämner emellertid intet om folkets harm öfver äktenskapsbrottet eller om konungens botgörarfärd föratt få aflösning af påfven. Sålunda lyder hans berättelse.

— De fyra bröderna kommo samman på ett möte i *Tränonäs*Något ställe med detta namn känner man ej; Klemming gissar på skriffel för *Aranäs* (nu Årnäs, vid Vänern).. Det var om sommaren, den tid då löf och gräs hade vida utspridt sig öfver jorden. På det mötet uppsade hertig Magnus konungen tro och lydnad. Detta gillade

några, men andra beklagade det; och där funnos män, som försökte medla fred och försoning. Sju biskopar, som då voro med där, arbetade för förlikningen. Brodern *Bengt,* också tillhörande det andliga ståndetKrönikan kallar honom biskop, men vid denna tid (år 1274) var han ännu »ärkedjäkne»., talade så: »Mina bröder! tänken därpå, att jag är eder köttslige broder, af samma fader och samma moder! Nu vill jag gifva eder min del af riket, på det att I mån lefva i fred med hvarandra. Kyrkan orkar väl föda mig i alla mina dagar intill min död.» —

— Men intet hjälpte. De skildes åt oförlikte, och hvar och en skyndade sig bort därifrån. Konungen for till Stockholm, hertig Magnus först till Nyköping och sedan till Danmark. Där samlade han sig en mycket stark här; sjuhundra ryttare tog han i sin sold, raska kämpar, tappra och ståtliga att se. Med dessa red han in i *Västergötland* och ämnade möta sin broder konungen samt skickade till honom den hälsning, att nu ville han, Magnus, antingen vinna riket eller mista sitt lif. —— Så snart konung Valdemar fick detta bud, samlade han ock sin härsmakt och lät svara hertigen, att han, konungen, skulle försvara riket, om Gud och lyckan stode bi, och gärna ville strida med hertigen, om blott dennes danskar tordes invänta honom. —

— I Sverige ligga stora skogstrakter; en af dessa heter *Tiveden.* Där lägrade sig konungens här vid en by, som heter *Hofva.* Att hären så gjorde, det kan mången man klandra, som där miste fader och fränder. Ty dit kom hertigen med sina ryttare och öfverföll konungens folk; detta kunde icke hålla stånd, utan måste fly undan. —

— Konungen själf var under tiden i *Ramundaboda* och hade hos sig goda kämpar, som gärna skulle hafva hjälpt honom att värja riket, och som icke skulle hafva sparat sina lif, när det hade gällt konungens ära och krona. Där hade konungen lagt sig till hvila och sof så länge, att striden vardt ändad i Hofva, innan han vaknade. Några af hans män åhörde mässan, andra sutto sysslolösa, andra spatserade och andra åto. Drottningen, hon satt och spelade schack och tänkte, att hertigen icke förmådde något. Men just då botade han kittlarna så, att den var glad, som först kom därifrån. —

— Rätt som det var, kom till Ramundaboda en man, illa huggen och svåra bedröfvad, ridande från striden och rådde konungen, att han skulle fly och söka värja sig på ett annat ställe. »Vi hafva,» sade han, »förlorat slaget, dessvärre. Allt vårt folk flyr ut i mossar och kärr.» —— Då togo konungsmännen sina fanor och drogo sig tillbaka in i *Närke.* Men konungen själf flydde till *Värmland.* Hela riket gaf sig under hertigen, land och borgar och starka städer; det var föga hugnad för konungen. Hertigen lät sända sina män efter honom; hvar de kunde få spaning på honom, skulle de taga honom till fånga och föra honom till hertigen — så tror jag ock, att de månde göra. De redo nu raka vägen efter honom åt det håll, där de hade vån att finna honom, och hunno fram en afton, medan han satt till bords och fick sig mat. Då kommo de alla rusande in, väl väpnade. Men konungen hade den gången ingen enda man hos sig, som kunde hjälpa honom.

Ty när det mänskan illa går, då är det mycket, henne emot står.

»Gif dig till fånga, så framt du vill lefva längre!» ropade de. »Skall jag gifva mig,» svarade han, »så sägen mig, åt hvem! Är det åt min broder, så nämnen mig honom!» — »Ja,» svarade de, »gif dig till fånga åt din broder! Vi hoppas, att allt skall gå väl för dig.» —

— Sedan stannade de icke länge där. Sörjande red konungen med dem från *Dal* och dit, där de funno hertigen. Så snart Valdemar såg sin broder, hälsade han honom och sade: »Jag är kommen hit för att lämna mig åt eder på nåd och onåd. Vår Herre ingifve eder det rådet, att I ej rätten eder efter onde mäns lögner, utan följen edert eget ädelmod! Gifven mig hälften af det, min fader egde! Och varom vänner och väl förlikte!» —— Hertigen svarade, ej ovänlig och ej mycket vred, på följande sätt: »Jag vet väl, att jag är eder broder, af samma fader och samma moder. Haden I lämnat mig det, som mig med rätta tillkom, så skulle jag icke hafva brukat våld mot eder. Nu hafven I haft ringa gagn däraf, att I hafven låtit uppegga eder mot mig. Men I hafven gjort efter eder husfrus vilja, då I hafven vändt edert hat emot mig. Hon hjälpte också till, det mesta hon kunde. Nu vill jag dock bevisa eder nåd, så att alla dugande män, när de höra det, skola säga, att jag ej visar mig oskälig mot eder, och skola tacka mig, för att jag gör väl.» —

— Därpå stämde hertig Magnus riksens män att komma samman till ett möte i Västergötland och fick af många

högt lof och pris; ty där gaf han med herrarnas samtycke Valdemar hälften af riket och antvardade honom i händer Västergötland och Småland, Värmland och Dal. Själf behöll han Svitjod (d. v. s. Svealand) och Uppsala; men Valdemar fick allt det, som ligger utanskogs (d. v. s. utanför gränsskogarne mellan Svea- och Götaland). Härmed skulle då allt vara förlikt, och sedan skulle ingendera göra den andre orätt. —

Denna utförliga skildring, som vi nu hafva hört, är nog i hufvudsak historiskt riktig. Men författaren har sannolikt fått enskildheterna från sagesmän, som varit partiska för hertig Magnus. Ty dennes ädelmod mot den besegrade brodern framstår mindre lysande, när vi af andra källor erfara, attkonung Magnus Lagaböter i Norge lade sig ut för sin svåger Valdemar. De svenske stormännen torde väl icke heller ha varit så benägna att lämna makten odelad åt hertigen. Såsom mindre oegentligheter i författarens framställning kan man anmärka, att han förtiger ej blott junker Eriks medverkan i brodern Magnus företag, utan äfven den omständigheten, att Valdemar på sin flykt medförde sin lille son, satte denne i säkerhet i Norge och först, när han var på återvägen till Sverige, uppfångades af hertigens utskickade.

Att Magnus af danske konungen *Erik Glipping* lånat penningar till krigets förande, kommer författaren först längre fram att omnämna.

*

Därnäst berättar krönikan om hertigens giftermål på följande karaktäristiska sätt.

— Hertig Magnus hade kär älskog till en jungfru i Tyskland, en dotter till gamle grefve *Gert* (d. v. s. Gerhard I i Holstein), en tapper, både i krig och tornej bepröfvad hjälte. Jungfrun hette *Helvig.* Henne var då mången väg och stig obekant, som hon sedan fick fara här i Sverige. Men hvar man, som bor här i landet, lofvar och prisar Gud, för det Han låtit henne komma hit; ty hon var dem alla till heder och fromma. Hennes fader lät föra henne till *Kalmar* stad. Och då hertigMagnus fick se henne, tackade han Gud och sade: »Jag skall låta viga mig vid henne, innan jag far ut i Danmark för att härja och bränna.» Och sedan lät han tillreda undfägnad och göra bloss samt höll ett bröllop, som väl icke räckte många dagar, men dock var hedersamt, så att ingen af gästerna saknade något, som han borde hafva. Bruden fick *Dåvö* (i Västmanland) till morgongåfva

och tre härader, som höra därtill. Det gods skall hon ega, så länge Gud vill. —

Vi lägga här märke till, att författaren talar om drottning Helvig såsom ännu lefvande. Uppgiften skall gifva oss ett bidrag till bestämmandet af tiden för krönikans författande, när vi längre fram taga i tu med denna fråga. — För öfrigt bör påpekas, att författaren åter visar sig osäker i kronologien, då han ännu kallar Magnus hertig och först efter kriget mot Danmark låter honom hyllas vid Mora sten. Hyllningen egde nämligen rum före det danska kriget, och Magnus var t. o. m. redan (i Uppsala maj 1276) krönt till konung, innan han (i november samma år) förmälde sig med Helvig. Att han valde henne till brud, berodde, enligt våra historieskrifvares förmodan, icke så mycket på den »kära älskog», hvarom vår romantiske krönikeförfattare talar, som därpå, att Magnus i de holsteinska grefvarna sökte ett stöd mot den danske konungen.

Det näst följande stycket af krönikan kan refereras kortare.— Strax efter bröllopet uppbådade Magnus sina män till härtåget mot Danmark. Anledningen till missämjan var denna: När Magnus rustade sig till kriget mot Valdemar, hade han af konung *Erik Glipping* lånat penningar till legotruppers besoldning och dessutom fått medföra en dansk krigarskara; för bägge delarna kräfde nu konung Erik ersättning, men kunde ej få någon sådan. —

I förbigående anmärka vi det egendomliga uti, att detta anföres som anledning för Magnus att börja krig. Också säger den redlige Olavus Petri: »Någon sak måste Magnus hafva haft till det, han gjorde; annars hade det varit alltför groft» — nämligen att betala sin skuld med ett härjande öfverfall.

— Krönikan berättar nu, huru *Halland* och en del af *Skåne* ödelades. Därefter vände svenskarna hem och hären upplöstes. Samma år, säger författaren, dog junker Erik, så att endast tre af Birger Jarls söner lefde kvar. —

Men här är ett litet misstag, ty Erik dog 1275, och härnadståget egde rum vintern 1276—77.

— Den nästa sommaren därefter rustade sig danskarna till hämndetåg. Konung Valdemar ville då försöka att återfå hela riket och slöt sig till den danska hären. Det förnämsta, denna här uträttade, var, att den brände i *Finnveden* och *Värend.* Valdemar var skuld till, att *Vexjö* domkyrka uppbrändes. Men det ersatte han sedan genom gåfvor till kyrkan. —Härefter berättas utförligt om striden vid Ettak i Västergötland. Då denna skildring är ganska kraftig och målande samt synes vara byggd på en deltagares meddelanden, vilja vi följa den in i dess enskildheter.

— Till *Ettak* hade danskarna kommit, väl hundrade ryttare och än mer, under anförande af riddar *Bengt* af *Alsö, Palne Hvit* samt flere riddare och svenner. De trodde sig vara i full trygghet där, löste af sig sina harnesk, sutto till bords och åto. Då ropade den man, som satt vakt uppe i trädet vid gården, och sade, att de uppländske (d. v. s. svenskarna) kommo där ridande. —

— Den tappre riddar *Ulf Karlsson,* han brukade ända till sin död berätta om den kamp, han där fick bestå mellan gården och bron öfver ån (d. v. s. *Tidan*). Utom honom voro i den svenska ryttartruppen, som väl var tvåhundra man stark, några danska landsflyktige, herr *Peder Porse* af Halland, *Offe Djur* och andra, som fått skydd, förläningar och vänskap af hertig Magnus. —

— När nu de danska anförarna hörde, att fienden nalkades, kastade de raskt undan matborden och stormade ut genom dörrarna. Många hade satt sina hästar i stall, och deras svenner sprungo omkull hvarandra sin ifver. Raskt nog kommo dock alla till sina hästar och bundo på sig sina hjälmar — det var det bästa för dem —, men månget harnesk blef där ospändt. Konung Eriks banér fördes fram; på flykt tänkte ingen. —— Herr Palne Hvit blef först färdig och red i fullt lopp dit, där han såg fienden. Men eftersom han så långt skilde sig från sina kamrater, blef han fången mellan gården och ån, som flyter norr om den. —

— Strax efteråt drabbade skarorna samman. Det blef en hård lek. Mången tätt åtsittande stålbrynja färgades röd af mannablod, och äfven hästar stuckos ned å båda sidor. Till slut blefvo dock de flesta danskarna tagna till fånga. —

— Bäst af alla på denna mark redde sig herr Bengt af Alsö. Man sade, att han tog priset. Han hade en stridshäst — jag tror, att han försökt den förr —, som var så god, att, mot hvilken klunga han än styrde den hästen, så ramlade allting omkull som en bråte för den hästen. Den som skall strida mot en sådan riddare, han får inte stå och träda pärlor, om han vill komma undan med lifvet. Då nu herr Bengt ej längre orkade strida, så önskade han dem alla god natt och red därifrån. De uppländske försökte då ej att taga honom, utan läto honom rida ensam i fred. De tyckte inte, att de behöfde honom längre där. —

— De danskar, som blifvit fångna, släpptes lösa mot löfte att om ett år på dagen infinna sig i *Söderköping* (nämligen för att betala lösepenning eller ock stanna i fångenskap). —

Denna lilla raska och hurtiga skildring har författaren efter all sannolikhet fått från den omnämnde riddar Ulf Karlsson, som var med i striden. Särskildt tilltalande är den oförställda ochuppriktiga beundran, som egnas den tappre fienden, dansken riddar Bengt, och som ej blott vittnar om sagesmannens och författarens ridderliga sinnelag, utan tillika är ett af de vackraste bevisen på den fullständiga saknaden af nationalhat mellan de skandinaviska folken på denna tid.

Vi skola nu se, huru författaren beskrifver fredsslutet mellan rikena.

— Medan man stridde vid Ettak, låg konung Erik på *Axevall.* Där hade han länge bidat för att få strida med hertigen; ty han ville ej vända hem till sitt land förr, än han hade utkämpat ett slag eller ock härjat mera. Men då hertigen alltjämt vek undan och ej ville hålla stånd, började man underhandla. Och omsider förmåddes konung Erik till fred, på det sättet, att man sade, att han hade rikeligen hämnat sig för härjningarna i Danmark. Den skada, de å ömse sidor gjort hvarandra, skulle nu anses lika; och därmed skulle den saken vara slut. Men det silfver, som hertig Magnus förut hade lofvat Erik, skulle riktigt utbetalas. Och när herrarna hade länge förhandlat

härom, lät konungen sig nöja med dessa villkor. —

I denna, något naiva, redogörelse för fredsslutet år 1278 underlåter författaren att meddela, att Magnus måste lämna *Lödöse* slott med område i pant för skuldens gäldande. Om de riddarspel, som höllos vid fredsmötet (i Laholm), berättar författaren först längre fram, enär han tydligen trott,att detta möte icke stått i förbindelse med kriget, utan hufvudsakligen gått ut på att ordna Valdemars rättsliga ställning.

— Han omtalar nu, att konung Valdemar följde med danskarna, på deras återtåg, och att svenskarna, när de erforo detta och förstodo, att Valdemar icke ämnade sig hem igen, vid Mora sten valde Magnus till konung. —

Men vi hafva nyss anmärkt, att konungavalet egt rum före det danska kriget

Härnäst kommer krönikan till att förtälja om konung Magnus förhållande till sina undersåtar.

— Magnus var en god och mild konung. Men han hade stor förkärlek för utländske män. Raske och tappre riddare och svenner, som blifvit fördrifne ur sitt hemland, kommo gärna till honom och trädde i hans tjänst. Han behandlade dem väl, gaf dem, hvad de behöfde, och skaffade dem ofta rättighet att i fred återvända till sitt land. De plägade också tjäna honom väl och bidrogo till hans ära och till glansen af hans hofhållning. —

— *Peder Porse,* som varit med i striden vid Ettak, vistades ännu hos konung Magnus, ty han kunde ej återfå sina besittningar i Danmark, ej heller erhålla lejd till hemresa. Af konung Magnus hade han fått i förläning ett slott vid danska gränsen. Och hvad han där ville lägga händerna på, det hade man ej lätt att försvara mot honom. Och så ofta han fick höra, att några af konung *Erik Glippings* egodelar funnos i närheten, så tyckte han, det voreskada att låta danske kungen få behålla dem, och så tog han dem för egen räkning. —

— Konung Magnus hyste stort förtroende och mycken vänskap för herr Peder. Men Magnus hade lofvat Peder en summa penningar, och denna kunde herr Peder, oaktadt sina påminnelser, icke få ut. När nu konungen en gång var Peder Porses gäst på dennes slott samt i bästa lynne satt till bords och åt, så gjorde herr Peder honom utan vidare till fånge och släppte honom ej förr, än han fått Lödöse slott med område till säkerhet för sin fordran. Konung Magnus var dock lika god vän med herr Peder som förut. Men den är djärf, som gör slikt. —

— Dessutom hade konungen hos sig andra utländske riddare, som buro hans kläder (d. v. s. som gått i hans tjänst, och som han därför höll med kläder och vapen). En af dem var från Danmark och hette herr*Ingemar,* en skön, ståtlig och klok riddare. Honom älskade konung Magnus framför alla andra och gaf honom mer, än han kunde begära. Han gaf honom ock till äkta sin egen fränka, fru Helena. Lefva nu några män, som minnas detta, så vill jag ej försvärja (d. v. s. med ed förneka), att de äro gråhårigaDå händelsen torde ha inträffat senast år 1278 och alltså omkring 40 år före krönikans författande, måste meningen vara den ofvanstående; ordalydelsen i krönikan synes dock kräfva tolkningen: »så vill jag ej svärja på, att de äro gråhåriga.». —— Att konungen visade utländingar så stor gunst, harmade de uppländske. Och *folkungarna* höllo sig då framme och eggade till hat mot främlingarna. Till konungen sade de: »Att I gynnen utländingar mer än oss, det gören I blott för att blifva rosad och berömd.» Men till riddar Ingemar sade de: »Herre, I skolen förstå, hur det är! Vi äro lika dugande män som I. Och vi vilja gärna veta, hvarför han skall draga fram er öfver oss. Få vi lefva litet till, och han ej vill ändra sig inom ett år, då skall man både få se och höra, att här skall blifva något märkvärdigt af.» — Herr Ingemar svarade dem helt tvärt: »I gören er onödigt besvär med att klaga på mig inför konungen. Att han håller mig kärare än någon infödd man, därför tackar jag honom. Och väl vet jag, att det icke är eder förtjänst. Varen nu så vreda, I viljen! Jag hoppas, att det skall föga gagna er.» —

— Någon tid därefter kommo drottningen och hennes fader, grefve *Gert,* jämte herr Ingemar till *Skara.* De hade ämnat vara där tämligen länge och afbida konungens ditkomst. Då samlade sig några af folkungarna, herrar *Jon Filipsson, Jon Karlsson, Anund Tufvason* och *Filip af Runby,* samt lade råd, huru de skulle kunna skada herr Ingemar och taga grefve Gert till fånga. De öfverrumplade dem i Skara, dräpte Ingemar och förde konungens svärfader, grefve Gert, fången till fästet *Ymseborg* (vid sjön Ymsen i Västergötland). Drottningen hade, när hon märkte faran, sökt skydd i ett kloster. —— Den gamle grefvens fångenskap bekymrade och oroade mycket både

konungen och drottningen. För att befria honom ingick konung Magnus förlikning med herrarna, talade mycket vackert och undfallande för dem och sade, att det var allt rätt och godt, som de hade gjort Och då släppte de grefve Gert lös från fängelset. —

— En tid efteråt lät konungen skrifva bref till herrarna och satte däri sköna och vänliga ord och bjöd dem att komma för att möta honom på en gård vid Skara, som hette *Gällkvist.* Det var där, herr Ingemar hade mist lifvet. Så snart de kommo dit och konungen fick se dem, lät han genast gripa dem och sända dem till *Stockholm.* Uti ett torn vid *Norrbro,* där, tror jag, blefvo de halshuggna bägge två, herr Jon Filipsson och herr Jon Karlsson. Hvilka ädle riddare de voro! Gud gifve deras själar ro och frid! — Men herr Filip af Runby fick böta med en stor del af hvad han egde inom Sverige, innan han och konungen blefvo förlikta. —

Om man jämför denna framställning af det sista folkungaupproret med krönikans uppgifter om de tidigare, så märker man lätt, att författaren nu är vida bättre underrättad; det gäller ju också händelser, som ligga betydligt närmare hans egen tid. Han kan namngifva hufvudmännen och omtala det öde, som drabbade tre af de fyra. Också i öfrigt torde hans berättelse vara väsentligen korrekt. Det är väl endast hans vanliga likgiltighet för tidsbestämmelser, som kommit honom att förtiga detbetydelsefulla förhållandet, att konung Magnus under sin hycklade försonlighet lät ungefär två år förlida, innan han tog blodig hämnd för den grofva kränkningen.

Nu återkommer författaren till afslutningen af den danska fejden. Han tyckes hafva haft för sig, att ett längre stillestånd föregått den egentliga freden.

— Konungarna af Danmark och af Sverige ville bättre förlika sig med hvarandra och höllo vid gränsen ett hof. —

Med »hof» menar författaren en högtidlig sammankomst mellan förnäma personer. Det är utan tvifvel fredsmötet i *Laholm,* som han nu åsyftar. Detta försiggick emellertid redan i början af år 1278, alltså före det nyss omtalade upproret. Hvad som dock företrädesvis intresserar vår författare vid mötet, äro de riddarspel, som där höllos mellan danskarna och »de uppländske».

— De redo dust med hvarandra, så att spjutskaften gingo sönder, och så att det flög eld af hjälmarna liksom af annat tunder, då stötarna träffade dem. Där var en dansk riddare, som aldrig skydde en dust. Han hette *Peder Skåning.* Men honom bestod en ung och glad kämpe, *Holmger,* son till lagman *Karl.* En annan dansk, *Magnus Dysevald,* en stark och båld krigsbuss, lät härolderna utropa, att, om det fanns några uppländske män, som ville strida mot honom, en åt gången, så skulle det gälla den besegrades stridshäst och hundra mark därtill. »Finns det någon, som är villig?» — Dåsvarade en uppländsk sven (d. v. s. knape), som hette *Erengisl Plata:* »Du kommer mig mycket lägligt. Jag vill gärna strida med dig, göra dig till viljes och lösa dig från din otåliga väntan.» Sedan dröjde de icke länge. Och det vardt en ståtlig, kraftig ridt, så att den uppländske vann och den danske föll. Jag tänker, att han tyckte, det var ett olyckligt fall; ty han miste både häst och penningepung; och nog skämdes han, där han låg nedsmutsad i träcken. —

Vi se, huru naivt författaren gläder sig öfver sina landsmäns seger. Särskildt har det fägnat honom, att den öfvermodige utmanaren, den danske riddaren, fick en så snöplig utgång på sin strid med den svenske svennen.

Om fredsmötet berättar krönikan vidare sålunda.

— Konungen af Danmark utverkade då, att konung Valdemar fick komma tillbaka till Sverige och återfick sina bröders och fränders vänskap och sina fädernegods. Öfver dessa skulle han själf råda och skulle sitta hemma och lefva i fred.

Drottning Sofia var förut död. Gud frede hennes själ från pina och nöd!

Valdemar gifte sig sedan i Danmark med en fru *Kristina;* men hon dog snart. Därefter fick han en tysk grefvedotter, *Katarina.* Hon nöjde sig med att heta fru och åtrådde ej högre titel. —

Alldeles korrekta äro ej dessa uppgifter. Drottning Sofia synes ej ha dött förr än år 1286. Året förut hade

Valdemars egen broder Bengt och andraaf rikets herrar uppmanat konung Magnus att låta gripa Valdemar och sätta honom i fängsligt förvar till förbättring af hans seder och lefverne. Han blef också insatt på *Nyköpings* slott år 1288. Rimkrönikans uppgift här längre fram, att detta skett först efter Magnus död, är oriktig.

Författaren kommer nu till redogörelse för konung Magnus välgärningar mot kyrkan och får därvid också tillfälle att komma in på sitt älsklingsämne, ridderliga festligheter. Han börjar nämligen med de högtidligheter, som firades vid grundläggandet af *Klara* kloster; detta grundläggande blef ett slags familjefest för konung Magnus och hans anhöriga, enär Magnus dotter, den lilla prinsessan *Rikissa* skulle inträda i klostret; hon befordrades längre fram till abbedissa där.

— Konungen ville gifva ett sitt barn till att tjäna Gud i klosterlefnad. Han bestämde plats till klosterbyggnad på *Norrmalm.* Och på det ställe, där klostret nu står, höllos stora festligheter, som gladde hvar och en, som såg dem. Konung *Birger* blef där af sin fader gjord till riddare. Och sedan blefvo af konung Birgers hand många andra slagna till riddare, först hertig *Albrekt* af *Brunsvik,* som då var konungens gäst, och därefter väl fyrtio andra. Så följde ridderliga kämpalekar, ända tills herrarna gingo till bords. Allt tillgick höfviskt och passande under många roande tillställningar, och dagen afslutades med en sirlig dans. — Sedan lät konung Magnus föra dit mycket timmer och församlade mångatimmermän, som skulle uppföra klostret. De byggde det väl; det står där än. När det var färdigt, skänkte konungen det åt Sankta Klara och satte där in sin dotter, som då var på sjätte året, och sörjde med all flit för nunnornas underhåll, ty han lade under klostret fiskevatten och kvarnar, förvaltare och landbor (d. v. s. arrendatorer), så att de (nunnorna) hafva rikligt att lefva af. —

— Sedan ingaf honom Gud, att han för sin egen och sin gemåls själ lät mura ett kloster på en holme, som hette *Kidaskär* (d. v. s. den nuvarande Riddarholmen). Det klostret blef så skönt och präktigt, att i hans rike fanns ej något annat desso likt.

Klosterkyrkan är skön och stor och har ett fagert, ljust kor. Hvalfbågarna äro alla belagda med gull. Det är mycket folk i kyrkan, då hon är full. Detta kloster gaf han åt barfotabröder och bad få ligga däri, när han vardt döder.

I *Arboga* påbörjade han ett tredje kloster. Munkarna kunde gärna bedja, att han fått lefva i tusen år, då han var så välvillig mot dem. I *Linköping* byggdes det fjärde; han började det — få se, när det blir färdigt! — och gaf det åt de munkar, som då voro i staden. Så länge det klostret skall stå, äro de skyldige att bedja för honom, och dess större hopp har han om himmelriket. Det finns ett nunnekloster vid *Skänningenäs.* Hvad godt man där sjunger eller läser, däraf gifve Gud honom sin del! Ty han hjälpte manligen till, att där är så godt att vara. Han lät flytta klostret till en bättreplats på näset vid sjön, lade själf första stenen i nybyggnaden samt gaf dem hundra mark silfver i reda penningar, allt på en gång.

Denna allmosa och andra slike, de möta honom nu i himmelrike. —

Härnäst berättar författaren om de kungliga barnen.

— Konung Magnus hade tre söner. Två af dem voro valda till förstar. *Birger* hette den äldste; han skulle bli konung efter sin fader. —

Författaren säger icke på detta ställe uttryckligen, att den andre, *Erik,* blifvit hertig; om den tredje sonen, *Valdemar,* talar han först längre fram. Nu fortsätter han sålunda:

— *Helsingaborg* är en köpstad. Där höllo konungarna af Danmark och af Sverige ett möte och kommo väl öfverens. Gud vare lofvad för det! De aftalade om sina barns förmälning. Konung Erik Glippings son hette *Erik,* och hans dotter hette *Märeta.* Henne gåfvo de åt konung Birger Magnusson. Hon skildes då från sina syskon och vistades i Sverige många år, innan hennes bröllop stod. Men hennes broder, den unge konung Erik Eriksson, han fick Magnus dotter *Ingeborg.* Hon blef drottning i Danmark och »danabot» (d. v. s. danskarnas hjälp). Hon lindrade mångens nöd och understödde gärna det, som var rätt och skäligt. Må Gud hafva hennes själ i

himmelriket! —

Här böra vi anmärka, att mötet i Helsingborg, år 1288, i oktober, icke bevistades af konungarnasjälfva, utan af fullmäktige för konung Magnus och för danska rådet. I Danmark var nämligen då förmyndarstyrelse. Konung Erik Glipping hade blifvit mördad år 1286, och hans son, *Erik Menved,* var ännu minderårig. Birgers brud, Märeta (eller Margareta) var år 1288 ungefär sju år gammal, Birger själf åtta. Hvad angår den svenska prinsessan Ingeborg, Erik Menveds, i danska folkvisor mycket prisade, drottning, är det af intresse, att vår författare om henne begagnar uttrycket *danabot.* Detta hedersnamn tillades ungefär fyra århundraden tidigare konung *Gorm den Gamles* drottning, *Tyre.* Med henne har man sannolikt i Danmark jämfört Ingeborg; och vår författare har väl i sådant sammanhang fått höra ordet. — Slutligen böra vi lägga märke till, att Ingeborg, såsom krönikans uttryck visa, redan var död; vi kunna alltså veta, att denna del af krönikan är skrifven tidigast år 1319, ty Ingeborg afled den 15 augusti detta år.

Nu har krönikan icke synnerligen mycket mera att säga om konung Magnus, blott det följande.

— Konung Magnus dog på *Visingsö.* Många sörjde öfver hans död. Han gaf goda lagar, medan han styrde landet, skyddade freden och höll sträng tukt.

De män, som illa plägade göra, dem ville han hvarken se eller höra. —

— När han förstod, att hans sjukdom var sådan, att han ej kunde komma undan med lifvet, utsåg han en vis man, huld och trogen, som skulleförestå riket; ty hans barn voro alla små. Denne man skulle tillsamman med andra ädla herrar, som bodde i riket, styra och råda, tills konungens söner, konung Birger, Erik och Valdemar, hade uppnått sin myndighetsålder. Sedan Magnus hade förordnat härom, bad han, att de skulle föra honom till det kloster, han själf låtit bygga i *Stockholm* (d. v. s. på Riddarholmen). Dit fördes hans lik, och mången ädelboren man var med i följet.

För högaltaret grofvo de honom neder. Hvad godt man där sjunger eller beder, däraf, gifve Gud, sin del han får, hvad godt där görs, medan klostret står! —

*

Se vi nu tillbaka på rimkrönikans meddelanden om konung Magnus, så faller det lätt i ögonen, huru stor skillnaden är mellan den bild af denne konungs regering, våra nutida historieskrifvare pläga gifva oss, och den, krönikans författare ungefär 30 år efter konungens död gifvit sina samtida. Krönikan upptager ju många detaljer, i synnerhet sådana, som kunde roa den tidens publik, men framhåller föga af det, som man nu betraktar som det väsentliga uti konungens verksamhet. Att han gaf goda lagar och uppehöll sträng ordning, säges visserligen, men helt kort och utan närmare specifikation. Och dock voro ju af hans lagar den mot våldgästningen — som skaffade honom hedersnamnet Ladulås — och den om konungsfreden synnerligen viktiga. Att hans stadganden omrusstjänsten, som lade grund till det adliga frälset, icke omtalas, är kanske mindre underligt, ty hela räckvidden och betydelsen af denna nya ordning hade väl ännu icke hunnit träda i dagen. Om egentliga »statshandlingar» känner ju vår författare i allmänhet blott sådana yttre drag, som blifvit synliga för det utanför de styrandes krets stående folket. Detta förklarar också, att han ej vet att säga något om konung Magnus kraftiga ingripande i de gotländska förhållandena eller om hans skiljedom mellan Norge och hansestäderna. Underligare är, att han icke berättar något om konungens stränghet i bestraffandet af *Folke Algotssons* kvinnorof, en händelse, som väckte ofantligt uppseende, och som, efter hvad vi skola se af ett ställe längre fram i krönikan, icke varit obekant för vår författare. — Emellertid är det visst, att konung Magnus verkliga storhet ej stått klar för författaren, och att denne ej varit någon varm beundrare af honom.

FJÄRDE KAPITLET.

Om Törgils Knutsson som riksföreståndare och om den ryska fejden (åren 1290—

1301).

Vi skola nu låta krönikan berätta vidare för oss. Hon ger till en början besked om den »vise hulde och trogne» man, åt hvilken den döende konungen anförtrott riksföreståndareskapet.

— Då kom herr *Törgils Knutsson* till makten. Han var en förståndig man och uppehöll freden väl. Bönder och präster, riddare och svenner, de kommo alla väl öfverens.

Fröjd och dans och tornej, säd och fläsk, det fattades ej. Sill och fisk kom ymnigt till land; riket led ej minsta grand, hade fred och endräkt lång, ingen tordes göra annan förfång. —

I denna skildring af den gyllene tiden under Törgils styrelse finna vi, hvad vår författare ansåg erforderligt till landets lycka; nämligen, för det första, inre fred i landet; för det andra, förlustelser, i synnerhet riddarspel (men i »fröjd och dans» torde väl äfven musik, sång och deklamation vara inbegripna); och, för det tredje, god tillgång på mat. — Det oegentliga uttrycket »sill och fisk», som kvarstår ännu i det nutida språket, är i sin mån ettintyg om, att sillen då var ett af de hufvudsakligaste födoämnena i Sverige, fastän det dåvarande Sverige icke hade på långt när så vidsträckta för sillfiske lämpliga kuster som nutidens. — För öfrigt bör det anmärkas, att det icke härskade välmåga i Sverige hela den tid, under hvilken Törgils Knutsson regerade. Ty de första åren efter konung Magnus död, i synnerhet år 1291, hemsöktes riket af hunger och dyr tid samt ovanligt stor dödlighet, äfven bland de högre klasserna. — Att endräkten mellan prästerskapet och riksföreståndaren varit riktigt god, har man skäl att betvifla.

Nu kommer författaren till att omtala f. d. konung Valdemars och hans sons, junker Eriks, fångenskap, som enligt författarens mening skulle ha börjat först under förmyndareregeringen. Vi skola längre fram se, att författaren haft ett särskildt skäl att omständligt framhålla, huru mildt statsfångarna behandlades.

— Då vardt konung *Valdemar* åter häktad. På *Nyköpings* slott läto de honom gå, utan boja och utan band, och skaffade honom allt, hvad han begärde. Han hade eget kök, egen dagligstuga och eget sofrum. De anställde hos honom småsvenner och kammarherrar, som skulle stå honom till tjänst, framsätta hans mat och bära hans drickekar. En redbar och pålitlig man var städse hos honom och såg till, om något fattades honom; fanns det ej på stället, skulle man hämta det, om det så var en mils väg efter det. Man lät alltjämt skärahonom goda kläder, sådana som det väl anstod honom att bära.

Med kläder och kost man höll honom väl; icke svälte man honom ihjäl. —

— Junker *Erik* läto de ock fängsla. För den skull gjorde herrarna det, att de fruktade, att han, oaktadt de ingångna öfverenskommelserna, skulle söka vinna makt och göra konung Birger riket stridigt. De förde Erik till *Stockholm* och satte honom i slottstornet där. Men de läto honom gå lös och ledig och sörjde väl för hans taffel. I konungens kök tillreddes hans mat, och man satte alltid på hans bord sådan kost, som konungen själf åt, samt göt i hans drickekar sådan dryck, som frambars åt konungen. Och därtill lät man honom få förströelser och fagra ord.Med »fagra ord» menas möjligen här (liksom i krönikans inledningsstycke) föredrag af sånger eller uppläsning af berättelser.

Rikligt hade han kläder och bröd; icke svälte man honom till död. —

Vi finna, att de båda beskrifningarna äro mycket likartade och sluta med ungefär samma ord, hvilka komma som ett eftertryckligt **omkväde.** Dessa ords dystra innebörd blir längre fram tydlig.

*

Det stycke af rimkrönikan, som nu kommer närmast att skärskåda, är kanske det mest anslående i hela poemet Här skildras nämligen de härnadståg österut, genom hvilka svenskarna, år 1293samt de följande åren, befäste sitt förut svaga och vacklande välde i *Finland* samt satte en säker damm för ryssarnas (d. v. s. novgorodernas) framträngande. Inga missljud af inbördes fejder störa den jubelhymn, författaren här uppstämmer öfver sina

landsmäns öfverdådiga hjältemod i strid och ståndaktiga uthållighet i nöd och lidanden. — Men vi skola låta honom själf tala.

Sedan författaren erinrat om sin föregående skildring af det lyckosamma tillståndet i riket med dessa ord:

— Så väl stod Sverige då, att sent skall det bättre stå, — fortsätter han sålunda:

— De foro då till hedna land, afvände skada och gjorde slut på mycket elände. Ty de hedne männen (d. v. s. kareler och novgoroder) hade trängt in på riket; och det var detta, som var förnämsta anledningen till härfärden. De uppländske byggde nu ett fäste vid landsändan, där de kristnes land taga slut och de hednes taga vid. Fästet heter *Viborg* och ligger vid östra gränsen; det är ett hinder för de hedniska ryssarna, så att dessa nu hafva mindre makt där i trakten, än de hade förr, och finna skada utanför sin egen dörr. Men de kristne hafva där nu mera lugn och ro än förut, och många (nämligen af karelerna) hafva där låtit omvända sig till den sanna tron. Herrarna läto mura fästet helt och hållet af sten. Och innan de foro hem igen med hufvudstyrkan af hären, inladede där en besättning och tillsatte en fogde, som väl tordes se vreda män och visst icke var alltför blyg eller rädd inför hedningarna. — Han kufvade omsider *Karelen* till lydnad, med alla dess fjorton härader, stora och små. — Då intogs också *Käksholm* af de kristne och kom oskadadt i deras händer. Många hedningar blefvo därvid nedhuggna eller ihjälskjutna och många andra förda fångna till Viborg. —

— Af den skara, som intagit Käksholm, skulle några stanna kvar som besättning och andra fara hem för att hämta lifsmedel. Anföraren blef alltför senfärdig i att anordna detta. Men ryssarna voro angelägna att få hämna sin skada, rustade sig, kommo oförmodadt och stormade natt och dag. Det kunde nog de kristne ha stått ut med, om de blott haft något att äta. Sex dagar lefde de utan mat — det är ett under, att någon förmådde det —, och sedan drogo de ut till strid; ty det blef allt värre för dem, ju längre de stannade därinne. Deras krafter voro nu alltför små, och de voro nära döden af hunger. Ryssarna ledo dock stor skada af deras utfall, såsom de öfverallt lida, där de komma samman med de uppländske, — den, som då är ryss, stackare han! Men slutligen blefvo, till ryssarnas stora fägnad, alla de kristne ihjälslagna, utom två, som kommo undan. *Sigge Locke* föll där bland de andra. Gud förläne himmelriket åt honom och åt hvarje kristen man, som föll där för Guds skull och för den heliga tron! — Sedan hafva ryssarna innehaft holmen och hafva befäst den mycket starkt och besatt den medkloka och tappra män, på det att de kristne ej skola komma deras rike närmare. —

Det är, som vi se, hufvudsakligen vid Käksholms återförlorande, år 1295, författaren dröjer. Att de föraktade ryska »hedningarna» skulle kunna tillfoga svenskarna detta nederlag, har tydligen grämt författaren, och han har varit angelägen om att visa, att motgången ej berodde på bristande tapperhet hos svenskarna. För öfrigt yttrar sig författaren jämförelsevis knapphändigt om detta första skede af kriget. Så t. ex. har han icke haft något att berätta om ryssarnas fåfänga anfall på Viborg år 1294. Vi få se, att krigets senare skede i krönikan framställes med vida större utförlighet, liksom äfven med mera dramatiskt lif och kraft.

*

Men innan krönikan kommer till krigets fortsättande, har hon en händelse af helt annat slag att skildra, nämligen den adertonårige konung Birgers bröllop med sin ännu yngre brud. Och här framträda nästan idel ljusa och glada färger omedelbart efter de mörka och dystra i den föregående taflan.

— Konung Birgers bröllop firades tre år efter Käksholms fall (d. v. s. i november 1298).

I Stockholm då sig hvar man gläder. Och då voro drottningens bröllopskläder af baldakin och bliant skön; dem fingo lekarne se’n till lön. Där red mången riddare stolt och rak; och deras hästar buro schabrak af baldakin och sindal.Vore där *Gavion* och *Parceval,*Konung Arturs riddare, *Gavion* (eller *-ian*) och *Parceval,* känner författaren sannolikt från den till svenska år 1303 öfversatta dikten »Herr Ivan Lejonriddaren»; jfr s. 20 här ofvan. de hade sig ej bättre skickat. Konungens baner sågs där, pärlstickadt, guldlejonet med hvita balkar tre.Folkungavapnet; i det kungliga vapnet var lejonet krönt; »ginbalkarna» (snedbjälkarna) hafva, som bekant, i senare tid uppfattats som »strömmar». Därunder voro månge ädlingar att se, de där konungens hof tillhörde. En riddersman banéret

förde.

Man både hörde och såg pipare, trummare och trumpetare; de gjorde buller och mycket bång. Där reds då bohord (uttaladt: bohårrd; d. v. s. stridslek mellan två ryttarskaror). Man såg mycket damm och trängsel af hästarna. Mången af de stridande blef illa trampad. Dagen var mer än till hälften förliden, förr än leken var slut och herrarna gingo till bords. Där var då god kost och stor höfviskhet och alla de förlustelser, man kunde önska. Man fick mjöd och öl och kirsedrank och vin, både rödt och hvitt. Och ståtliga herrar framburo dryckeskaren, så som det var passande och tillbörligt. Under allmän glädje förgick dagen, och natten kom. Bröllopsgästerna uppsökte sina härbergen, och enhvar gjorde hvad honom lyste: några fortsatte att dricka, andra lade sig att sofva. På gatan slogos drängar och stallknektar. —— Tidigt på den nästa morgonen blef det rörligt bland hertig *Eriks* ståtliga och tappra följe af riddare och riddares vederlikar. Först skulle de höra mässan, och sedan läto de framföra sina hästar till ridderliga öfningar. Hertig Eriks ädla skick och hans höfviskhet kan ingen människa till fyllest prisa eller beskrifva. Hans milda hjärta och hans blida tilltal smyckade hans handlingar lika mycket, som guldet pryder de ädelstenar, som infattas däri. —

— Då dröjde ej heller konungen längre inomhus. Öfver honom bars på fyra stänger en baldakin, den skönaste, man har sett. Framför den plats, där konungen höll stilla i mycken prakt, blid och ståtlig, där såg man riddare och svenner rida fram, en höfvisk skara. Mången häst rördes då af sporren så hårdt, att han rusade fram i fyrsprång, och den ena hästen störtade öfver den andra. Där var också konungens broder, hertig Erik. Icke en gång en ängel från himmelriket kunde skicka sig bättre än han. Hvar man, som såg honom, bad Gud gifva honom lycka. Han blef där slagen till riddare af konungens hand, och efter honom många förnäme män från främmande land. —

— Drottning Märeta ville ej hafva något annat till morgongåfva, än att den fångne *Magnus Algotsson*En orolig och våldsam storman, som blifvit fängslad troligen lika mycket för egna ogärningar som därför, att hans broder *Folke* bortröfvat den med en dansk ädling trolofvade *Ingeborg Svantepolksdotter.* En annan broder var biskop *Brynolf* i Skara. Jfr för öfrigt här ofvan s. 78. skulle släppas lös. Än lefver mången, somminnes det. Henne prisade hvar man, som hörde det, för det ädelmod, hon då visade. —

I denna lifliga skildring af konung Birgers bröllop böra vi särskildt lägga märke vid den ifver, hvarmed författaren begagnar sitt första tillfälle att lofsjuuga diktens hjälte, hertig Erik. Författarens partiskhet går så långt, att han rent af skildrar den då blott sextonårige hertigen såsom den mest lysande och mest uppmärksammade personligheten under bröllopsfesten, medan han låter själfva det kungliga brudparet träda i bakgrunden och ej ens omnämner, att riksföreståndaren, den store Törgils Knutsson, var tillstädes.

Närmast i ordningen efter bröllopet omtalar krönikan förnyandet af kriget med ryssarna. I det föregående kriget hade, som vi minnas, svenskarna genom uppförandet af *Viborgs* starka slott tryggat *Finlands* östra gräns. Vi få nu se, huru de göra ett djärft och i början framgångsrikt försök att genom eröfring af *Ingermanland* alldeles utestänga sina fiender från Östersjön. Härom berättar nu krönikan på följande sätt.

— Vid pingsttiden året efter bröllopet (alltså år 1299) hade marsken Törgils å konungens vägnar utrustat den skönaste flotta, man någonsin har sett, och begynte då härfärden mot hedningarna;ty han ville icke längre låta dem hållas. Flottan lade till i *Nya* (d. v. s. floden *Neva*). Jag tror, att man där aldrig har sett flera goda skepp än den gången. Där är också en så ypperlig hamn, att skeppen lågo där bord vid bord och stamm vid stamm, utan att någon storm dref dem ur deras läge. På ett näs mellan Nya i söder och *Svärta* å (d. v. s. floden *Ochta*) i norr beslöto de bygga ett fäste. De kallade det *Landskrona.* Elfvahundra raske män arbetade på det — sådant förmår väl konungen af Sverige än i dag. —

— Så snart som ryssarna sporde detta, gjorde de sig redo till ett väldigt härnadståg med både skepp och hästar och ämnade då göra sitt bästa. —

— Vid samma tid utsände de kristne en skara, föga stor, för att skada hedningarna. De hade sport, att på en holme i *Hvita träsket* (d. v. s. *Ladogasjön*) lågo väl ett tusen hedningar. Dit ämnade de sig och ville slå dem.

Hvita träsk är så stort som ett haf — så säger boken — Ryssland ligger i sydost och Karelen i norr, så att sjön skiljer dem åt. Åttahundra man, ej flera, foro åstad. Deras anförare hette *Harald.* Då de hade hunnit så långt som trettio sjömil från hufvudhären, då voro de ännu blott halfvägs. Vädret blåste, och sjön gick hvit;

en storm stod upp och blåste så, att knappast kunde de stranden nå.

De stäfvade då åt Karelen till och kommo i land vid en by, som låg vid en å. Det var tidigt på morgonen, just då dagen började gry.Hade de sina skepp på land ej dragit, så hade sjön dem alla sönder slagit.

Våta och trötta voro de, och nu måste de ligga kvar där i fem dygn. De brände byn och dräpte folket samt höggo sönder mången *uska* (d. v. s. finsk båt), så väl gammal som ny, och deras aspkanoter. Sedan fingo de lugnväder och vände då tillbaka, ty de hade ätit upp sin reskost. Då de kommo åter till *Pekkinsär* (d. v. s. Pekkinsaari, »Nötön» vid Nevas utflöde), så låg deras egen förpost där. Några af dem stannade kvar där, andra foro utför ån till hufvudhären. —

— Bäst som de nu lågo där på Pekkinsär och skådade ut längs stränderna, så fingo de se mer än tusen lodjor (uttaladt: »låddjor») komma styrande ditåt

Då dugde det ej att bida där länger. Man hittar gärna på bästa råd, när det tränger.

De foro därför skyndsamt utför älfven till de sina. Men ryssarna gjorde af torrt trävirke en flotte, högre än några hus, satte eld på den, så att den brann i ljusan låga, och läto den flyta ned för strömmen och tänkte med den bränna upp deras skepp. Men både den flotten och alla de, som kommo efter, stannade på en stor kedja, som de kristne hade fäst tvärs öfver älfven, just för att ej flottarna skulle drifva ned på skeppen. —

— När nu ryssarna kommo dit, glänste där mången brynja hvit. Deras hjälmar glimmade och deras svärd. Jag tror, de foro en ryssefärd. —Hvad författaren menar med »en ryssefärd» är väl icke alldeles klart. Troligen åsyftar han dock det våldsamma, oordnade massanfallet, under stora ord och åthäfvor, men med snöplig utgång.

— De hade trettio tusen man och ett tusen till, så sade deras tolk.

De uppländske voro mycket färre, och ryssarna voro flere och värreVärre, d. v. s. sämre, mindre värda, mindre dugande..

De lupo till storms mot en graf; där behöfdes alltid två för att draga upp den tredje. Innanför grafven stod en vall af pålar och åtta barfreder (d. v. s. fästningstorn) med skottgluggar. Grafven gick från den ena ån till den andra (d. v. s. från floden Neva till floden Ochta), och bakom den låg hela hären. —

— Vid södra ändan af grafven, där lågo helsingarna innanför, alla i en flock. Där lupo ryssarna emot, riktigt envist, just som om de ville säga: »Vi skola häröfver. I mågen streta emot, allt hvad I kunnen!» Och hur mycket helsingen än sköt, högg och stack, så höll ryssen ändå i med sitt anlopp. Men de som då blandade sig i leken, det var hofmännen (d. v. s. frälsemännen, de harnesk-klädda ryttarna). Ty då kom *Mattias Kättilmundason,* en ung, stark och tapper hjälte, med sin skara, och med honom *Henrik van Kyrna* och *Ivan.* Medan de drefvo ryssarna bort från vallen, kommo till deras hjälp unge *Peder Porse* och flera andra, så deras skara vardt större. De redo då öfver grafvenoch höggo in på ryssarna. Men en liten stund efteråt, innan de visste ordet af, så hade ryssarnas hop kommit emellan dem och grafven, väl tio gånger så många, som de uppländske voro. De värjde sig dock lika bra för det och höggo sig igenom det hedniska packet, så att mången ryss fick röd svett, och alla kommo de dädan utan skada, alla hem till sin lägerstad. —

— Vid skogsbrynet, intill en bråte (d. v. s. förhuggning) höllo väl tio tusen ryska ryttare. Som en sol glimmade de, så glänsande voro deras vapen och rustningar att se uppå. Då sade en af de kristne: »Jag vill bestå mot en af de bäste bland dem alla, eller ock må han föra mig fången med sig hem, — om nu blott marsken gifver mig orlof härtill. Jag vill väcka honom, om han sofver.» Raskt vardt han redo, lät föra fram sin häst, pålägga den schabrak och spänna rustningen om sig själf och red sedan i sakta mak på en bro öfver grafven. När han kom utanför slagbommen, då vände den ståtlige hjälten sig om och sade: »Lefven väl, mina stallbröder! Vill Gud gifva mig

ett godt äfventyr, så skolen I se mig åter här och en annan med mig — det kan nog hända. Men skall det gå mig emot, så må det bli, som Gud vill!» —

—Drottsäten *Mattias* var den tiden sven (d. v. s. knape). Han var den, som där red ut så lugnt till envig. —

— Han skickade fram en tolk, som bar hans ärende och skulle höra ryssarnas svar. Tolkensade: »Här håller en ädel kämpe. En af våra bästa är han. Här helt nära håller han fullt redo och bidar och vill strida mot en af de bästa bland eder om lif, gods och frihet. Han håller här helt nära, det kunnen I se. Stöter nu någon af eder honom från hästen ned, så gifver han sig fången och följer eder. Men faller eder man, så göre han detsamma. Kämpen önskar nu ej mer.» — Ryssarna sade:

»Vi se väl, att han håller här och hafver ridit oss mycket när.»

Sedan stucko de hufvudena samman och talades vid. Konungen sade: »Är det någon af eder, som vill strida med honom, så må den betänka sig väl! Vi se, att det är en tapper hjälte. Jag kan nog veta, att de ej hafva sändt oss den sämste; det är säkert. Nu kan jag inte tänka mig annat än detta: hvem än som strider mot honom, så få vi erfara, att det går den illa.» Ryssarna svarade: »Det taga vi oss inte för. Här är ingen, som vill strida mot honom.» — Kämpen höll där stilla, tills natten kom. Sedan vände han sin häst och red tillbaka till hären. Han vardt väl emottagen, då han kom dit.

För käckheten hafve den hjälten tack! Skam hafve det usla, hedniska pack! —

— De uppländske hade då gärna velat strida, om blott ryssarna hade hållit stånd. Men ryssarna flydde bort en natt och sade, att de hade förhastat sig, när de begifvit sig dit. —

— Då nu fästet var uppbyggdt och väl i ordning ställdt, väl provianteradt och väl bemannadt,då ville hufvudhären vända åter hem. Herrarna lämnade trehundra man kvar på fästet, tvåhundra krigare och etthundra, som skulle utföra allehanda arbeten, mälta, brygga och baka samt hålla vakt om nätterna. Till befälhafvare sattes en god riddare, som hette herr *Sten.* Därefter seglade herrarna med hufvudhären ut ur åmynningen. De fingo ligga länge därute och vänta på medvind. Detta förtröt några af kämparna, Mattias Kättilmundason och hans skara, unga, raska och hurtiga hjältar. De ville alltid hafva något att taga sig till. Då läto de föra sig och sina hästar till stranden och redo sedan med svärd och brand genom *ingrernas* och *voternas* land, brände öfverallt och nedhöggo alla, som satte sig till motvärn, redo så till skeppen igen och seglade hem. — Hedningarna sutto kvar och rörde i bränderna. —

— Hären kom hem vid mickelsmässotiden. Konungen emottog dem väl och var nådig mot dem. Vid samma tid blef drottning Märeta kyrktagen efter sitt första barn, junker *Magnus.* Han var född på *Stockholms* slott. —

Vi afbryta här författarens framställning för att anmärka, att tidsbestämningarna äro något osäkra. Junker Magnus skall, enligt uppgift i annaler, hafva blifvit född år 1300. Men man har svårt att tro, att flottan med hufvudhären och marsken själf ombord skulle hafva stannat så långt borta från Sverige hela tiden ifrån pingst år 1299 och ända till slutet af september år 1300. I den följande berättelsen tyckesdet också visa sig, att svenska hären och dess anförare icke gifvit sig tid att tillräckligt sörja för försvaret af den viktiga utpost, de under detta fälttåg förskaffat sig. Vi vilja nu höra, hvad krönikan berättar om Landskronas öde.

— De, som voro kvar på Landskrona, fingo umbära mycket, som de önskade hafva. Sommaren hade bragt röta i deras matvaror, och deras mjöl låg hoppackadt; slottets murar voro nya och fuktiga, och mjölet tog hetta och skämdes däraf. Maltet låg också för mycket ihop och brann (d. v. s. hettades upp). Däraf fördärfvades mången man; ty de fingo en svår sjukdom, skörbjugg. Bäst de sutto till bords och tycktes vara helbregda, åto och drucko, så föllo deras tänder ned på bordet. Hvilken människa kan stå ut med sådant? Af sjukdomen dogo så många, att slottet nästan låg öde. De öfverlefvande kommo då samman och klagade öfver sin nöd. Några sade: »Skola vi ej sända bud hem till Sverige och underrätta marsken om vår vedermöda? Vi veta ju det, att han då ej skall försumma att, det första skeppsfarten blir öppen, sända hit till oss färskt kött, lefvande nötkreatur, får och svin och dessutom friskt manskap, och han skall låta föra de sjuka härifrån och hem.» Då svarade en riddare bland

dem: »Vi skola ej bedröfva marskens hjärta. Gud kan väl ändock hjälpa oss i vår nöd.» —

— Emellertid rotade sig ryssarna å nyo samman med karelerna och andra hedningar. För ty att fästet var så lagdt inpå dessa folk, att de hade ingenannan råd än att gifva sig därunder eller ock flytta bort för att komma i säkerhet. De samlade då en väldig här. Först kom en liten skara och ville påla igen åmynningen. Denna var så nära slottet, att man ej hade mer än två mil dit, om man red, och två sjömil, om man rodde. Då nu de, som voro på slottet, sågo ryssarnas ridt, så ville de ej längre bida, utan drogo sina rustningar på — knappt tjugo tillsamman, så få voro de. De redo åstad och ville taga reda på, hvad ryssarna hade för händer. De visste ej af några försåt och trodde, att där ej fanns några andra fiender i nejden, än de, som de sett rida förbi. När de kommo till åmynningen, sågo de intet folk där, utan allenast timmer, hugget och draget dit, och pålar att slå ned i ån. Och som de ej sågo till någon fiende, vände de om och ville rida hem igen. Men hedningarna hade lagt ut försåt och menade, att de ej skulle låta de kristne komma tillbaka till slottet, utan de skulle taga dem till fånga eller nedhugga dem i skogen. Där, helt nära, höllo de. Tre bakhåll hade de ställt ut med hundra man i hvart. De kristne anföllo raskt och höggo sig igenom på de två första ställena. Vid det tredje bakhållet blef herr Sten, som var anförare, sårad. Men likväl kommo de igenom där också. Ryssarna följde efter, och de kristnes hjälmar klingade såsom städ, som man smider på. Mot stor öfvermakt hade de kristne att strida. Men mången ryss gjorde de skada,och hvilken skara än mot dem for, var den liten eller stor, stötte de folket ur sadlarna så, att det fick börja till fots att gå.

Ända till slottsporten förföljde ryssarna dem, vände sedan om och redo bort. —

— Snart därefterEnligt ryska källor den 19 maj 1301. blef fästet kringhvärfdt af ryssarna och deras härsmakt. När ryssarna kommo, så fanns där ej mer än sexton stridbare män. Ryssarna stormade natt och dag, och där utdelades många dråpliga hugg. De kristne voro få, och slottet var vidsträckt. Men hedningarna skiftade om tidt och ofta; när en skara gick ifrån, gick en annan till; så höllo de i dag och natt. Då blefvo de kristne mycket trötta. I kunnen väl förstå, hur det kom sig. Den som arbetar dagar och nätter och aldrig får rast eller ro, det är ingen under, om han blir trött till slut. Så kom elden lös i slottet, och det brann, och då gingo ryssarna in, man vid man. De kristne drogo sig från murarna och in i en källare och värjde sig där. Men några hade stupat på murarna, och andra blefvo skilda och förströdda; af dem blefvo de flesta nedhuggna, hvar och en i sin vrå. Mången dräptes, där han låg sjuk. Herr Sten med några andra lade ifrån sig vapnen och ville gifva sig, ty lifvet är kärt för enhvar. Och herr Sten sade till ryssarna: »Plägen I ej taga goda män till fångar? Vi kunna väl träla i våra dagar, arbeta, bära, lyfta och draga.» Men *TorkelAndersson* förebrådde honom och sade: »Bedröfva ej marskens hjärta så!»

En ryss då sköt honom med ett spjut i bröstet in och ur ryggen ut, så att han genast störtade omkull. Sedan fingo de, som voro i källaren, en hård dust att bestå. Till dem ville en tapper kämpe, som hette *Karl Hack,* sälla sig. Han hade tagit ryssekläder på sig, och det gjorde, att, när han gick ned i källaren, en hans stallbroder tog honom för ryss och stack ihjäl honom. —

— Gudi klagadt! Hvilken stor skada där hände! Gudi klagadt! Hvilken jämmerlig nöd! Ack, hur mången tapper man där miste sitt lif! —

— I källaren höllo de stånd så väl, att ryssarna ej kunde komma åt dem, förr än de med ed lofvat dem säkerhet till lif och lem, om de gåfve sig till fånga. Då gingo de ut och gåfvo sig. —

— Gifve Gud himmelriket åt alla deras själar, som ledo döden i den striden, och tröste dem för detta ömkansvärda ofall, att hedningarna skulle få makt öfver dem! —

— Då fångarna och bytet skiftats mellan ryssarna och slottet mestadels brunnit ned, foro alla ryssarna bort därifrån och hem samt förde med sig fångarna. —

— På detta sätt blef Landskrona fäste intaget. —

I den föregående berättelsen om Landskronas fall förekomma, som vi se, flera märkliga drag. Författaren har synbarligen varit fullt medveten omden stora betydelse, svenskarna tillagt detta fäste. Redan genom det stolta

namnet *Landskrona* hade de ju uttryckt sina förhoppningar, att borgen skulle behärska Ingermanland och sålunda afstänga novgoroderna från Östersjön. Så mycket underligare förefaller det oss, att författaren icke beklagar förlusten af själfva fästet, utan endast dess försvarares öde. Men säkerligen har han menat, att hans landsmän, när helst de ville, lätt nog kunde å nyo tränga undan de föraktade ryssarnaJfr hans yttrande vid skildringen af Landskronas byggande (s. 88 härofvan): »Sådant förmår väl konungen af Sverige än i dag.». Och dessutom är det icke de politiska frågorna, som upptaga hans intresse, utan människorna. Det är ju framför allt svenskarnas hjältemod och ståndaktighet, han velat skildra. När skörbjuggen härjar bland krigsmännen på Landskrona slott, vilja dessa ej skicka underrättelser därom till Sverige för att icke »bedröfva marskens hjärta»; och när den lilla utmattade och öfvermannade flocken ser allt försvar hopplöst och vill kapitulera, så finnes det ännu en man, som tillropar anföraren: »Bedröfva ej marskens hjärta så!» Troheten mot den högste krigshöfdingen får här ett vackert uttryck; kanske har ock pliktkänslan varit förenad med hängifvenhet för Törgils Knutssons ädla personlighet. I alla händelser, om krönikans berättelse är sann, så förtjäna tvifvelsutan riddar Sten, Karl Hack, Torkel Andersson och deras onämnda kamrater att af oss, deras landsmän, hedras lika välsom den svenska stormaktstidens berömda fästningsförsvarare, en Erik Slang på Neuburg, en Arvid Wittenberg i Varsjava, en Henning Rudolf Horn i Narva. Och vi hafva icke något skäl att misstänka osannfärdighet i krönikans framställning af den ryska fejden. Om författarens tidsuppgifter äro fullt exakta, må väl lämnas oafgjordt, men i det hela tyckes han ha varit mycket väl underrättad. Möjligen har han själf varit med; hvarom icke, har han åtminstone fått omständligt besked af veteranerna.

*

FEMTE KAPITLET.

Om de första stridigheterna mellan Birger och hans bröder och om Törgils död (åren 1302—1306).

Nu öfvergår författaren till händelser af helt annat slag. I den återstående delen af krönikan sysselsätter han sig med de inbördes stridigheterna mellan konung Birger och hans bröder samt mellan de tre nordiska rikena. Allra först få vi dock endast höra om fester och vänskapsbetygelser. De frön till split och hat, som doldes under den glänsande ytan, uppspirade först småningom. Sålunda börjar denna afdelning.

— På tredje året efter Landskronas fallTroligen oriktig tidsuppgift, ty kröningen egde rum (första adventssöndagen) år 1302. hölls det hof med stor prakt i *Söderköping.* Där tillgick allt med så mycken ståt och glans, att män, som farit vida omkring i landen och besökt många ställen, prisade det och sade, att de ingenstädes hade sett ett präktigare hof. Det var konung Birgers kröning, som där firades på det präktigastesätt. Hans broder *hertig Valdemar*Valdemar gjordes till hertig af Finland vid Birgers kröning. blef därvid slagen till riddare; han höll ock vid samma tillfälle sitt bröllop med Törgils Knutssons dotter. Längre fram gick det, ty värr, illa för henne: hon måste skiljas vid sin man. — Vid festen fingo lekarne (d. v. s. spelmännen, sångarne, gycklarne o. d.) dyrbara håfvor, stridshästar, passgångare, kläder, silfver och andra gåfvor af alla slag, så att de foro förnöjda hem igen. —

Och nu kommer författaren med ett meddelande af storpolitisk betydelse; ty det gäller en sak af största vikt för utvecklingen af de följande händelserna.

— Här säjs nu, att hertig Erik hade fäst en jungfru, den han älskad’ mest, den vänaste, man kunde se, konungens dotter af Norrige. Jag tror, hon var ej äldre då än sitt femte år uppå. —

Saken behöfver omtalas något utförligare och noggrannare, än vår poetiske författare funnit skäl att göra. Norges dåvarande konung, den statskloke och outtröttligt verksamme *Håkan Magnusson,* hade i sitt gifte med den tyska grefvedottern *Eufemia* af *Ruppin* ingen son, utan endast en dotter, *Ingeborg,* född år 1301, och således vid nu ifrågavarande tillfälle icke »på sitt femte», utan på sittandra årFörfattarens misstag kan ha uppkommit

därigenom, att han förväxlat Håkans dotter Ingeborg med hans brorsdotter, som också hette *Ingeborg* och var född år 1297.. Då ringa utsikt fanns, att drottning Eufemia, som ej mera var ung, skulle få flera barn, hade konung Håkan, i september år 1302, förmått sitt riksråd att antaga en ny tronföljdslag, enligt hvilken hans dotter kunde ärfva riket efter honom. Ett par veckor därefter höll han ett vänskapligt möte vid *Solberga-os* (vid Götaälf) med konung Birger, hertig Erik, marsken Törgils Knutsson och andra svenska herrar. På mötet aftalades bland annat förlofningen mellan hertig Erik och den lilla konungadottern. Att hon ännu var i sin späda barndom, utgjorde enligt den tidens åsikter icke något hinder. För Erik var detta parti, som gaf honom hopp om Norges krona, naturligtvis högst välkommet. Då vår författare tror, att kärleken till prinsessans person varit hertigens motiv, visar han onekligen väl stor naivetet. Hvad åter angår konung Håkan, så torde dennes val af svärson hafva bestämts af det rykte om den unge hertigens stora egenskaper och framstående begåfning, som synes hafva redan tidigt spridt sig. Att åtminstone Håkans gemål, Eufemia, varit en varm beundrarinna af Eriks ridderliga väsen och behagliga umgängessätt, finna vi af den följande framställningen. Säkerligen har hon i honom trott sig se förkroppsligadt det ideal, som hon bildat sig genom sinflitiga läsning af tidens riddareromaner. — Men låt oss nu höra vidare, hur vår författare berättar!

— Konung Håkan sände till hertig Erik ett bref. Däri stodo fagra och hjärtliga ord. Han hälsade och bad hertigen komma och vara hos honom öfver julen. Hertigen skulle ej dröja med resan, utan genast rida från hofvet i Söderköping och till konung Håkan, det fortaste han kunde. — Då tog hertigen orlof af sin broder, konung Birger, och de skildes i god sämja. Konungen for åt sitt håll, men hertigen red åt Norge till. Han hade med sig sin drottsäte *Åbjörn*Eller *Ambjörn;* denne hade strax förut af hertig Erik antagits till drottsäte (drots). *(Sixtensson),* herr *Mattias (Kättilmundason)* och herr *Arvid (Göstafsson)* och andra herrar, såsom honom med rätta tillkom. Den tiden hade riddare för sed, att de alltid följde med sin rätte herre, vare sig färden gick mot lycka eller olycka. —

Detta sista yttrande innebär sannolikt en klandrande hänsyftning på de riddare af hertigarnas följe, som lämnade sina herrar ensamma och oförsvarade vid ett kritiskt tillfälle många år senare, nämligen Nyköpings gästabud.

— Till hertig Eriks följe slöt sig också grefve *Jakob.* Han emottogs väl af hertigen, såsom han var värdig. Fastän ödet var honom emot, så hade han dock ännu borgar och land och var en ädel herre till sin börd. Han var då biltog och fördrifvenfrån Danmark. Så var det ock med andra tappra herrar, unge *Peder Porse* och flere andra, som då kommo till hertigen för att följa honom. —

Vi stanna här ett ögonblick för att erinra oss, att grefve Jakob af *Halland* (eller närmare bestämdt: *Nord*-halland) var en släkting till det danska konungahuset, men hade varit delaktig i konung Erik Glippings mord och därför var landsflyktig under Erik Menveds regering. Grefve Jakob och de öfriga fredlöse hade fått fristad och skydd i Norge, och grefve Jakob kunde med väpnad hand försvara sitt fordna län, Nordhalland, samt göra Danmark rätt mycken skada. På mötet vid Solbergaos hade äfven konung Birger lofvat taga sig an de fredlöses sak. Dessa ansågos nämligen hafva blifvit behandlade med alltför stor stränghet af Erik Menved. — Om grefve Jakob få vi längre fram höra mera.

— Hertigens skara blef sålunda större. Alla följde honom gärna, ty han hade vån att få konungens dotter. Nu red han med en skön skara af riddare och svenner och riddares vederlikar till *Oslo* och till det ställe, där konungen var. Hvar man mottog honom väl, och konungen gick ut att möta honom och tog emot honom med stor hedersbevisning. Han hade aldrig varit där förr. För den skull förundrade sig folket öfver honom, och mången sade: »Är det den ädle mannen, den milde hertig Erik?» Och mången tänkte vid sig själf: »Gud har sannerligen skapat honom skön.» Ochnär de hade länge stirrat på honom, önskade hvar och en honom godt och sade: »Gud låte honom få det, han här vill hafva! Gud gifve honom lycka till allt, hvad han vill företaga!» Sedan gick han dit, där drottningen var, med all den höfviskhet, som honom tillkom. Hon mottog honom älskvärdt, såsom hon väl förstod att göra, med söta ord från sin röda mun; och orden gingo från ett kärligt hjärta. Huru väl de mottogo den ädle försten, det kan jag ej förtälja till en tusendedel, ty min konst räcker ej till. Och nu voro de där tillsammans

om julen i vänskap och fägnad, höfviska och belefvade som de voro. —

— Herr *Vinslef* (d. v. s. drottningens morfader, furst *Vitzlav* af *Rügen*) låg sjuk där i Oslo och dog femte dag jul. Till Vårfrukyrkan buro honom de ädle herrar, som voro i staden, och lade honom ned framför högaltaret, såsom man plägar göra med förnäme män, då de ej kunna få mera af världen. —

— Nionde dag jul bad hertig Erik om orlof — så står här skrifvet i denna bokAnmärkningen tänkes lagd i munnen på den, som föreläser krönikan (jfr här ofvan s. 47), och har tillkommit, blott emedan författaren var i rimnöd. — med den höfviskhet, som aldrig brast honom. Konungen sade: »Det gör mig ondt, att I ej viljen stanna här julen ut.» Hertig Erik svarade: »Mina saker stå så, att jag ej kan bida här längre. Jag måste också se till, hur det går där hemma.» — »Nå,» sadekonungen, »vill du ej längre vara här, så gifve Gud dig en lyckosam hemfärd och låte all lycka och ära komma dig till del och unne mig att snart återse dig med fröjd och fägnad, som jag ock önskar dig!» — Sedan gick hertigen, den ädle och vise mannen, till drottningen, där hon stod. Då sade den ädla, dygderika kvinnan: »Far väl, min son och julabroder!» Han svarade: »Min kära, söta moder! Nu önskar jag, att Gud må löna eder för den mångfaldiga godhet, jag har rönt af eder, och för all den glädje, I hafven beredt mig. Eder egnar jag min tjänst, hvarhelst jag är.» Hon hade honom i sitt hjärta kär förutan all falskhet. Det fick han sedan röna, när han tarfvade det. —

— Nu tog han afsked af hvar och en, som han träffade. Damerna gingo alla och ställde sig hvar och en vid sitt fönster och sågo efter honom med blida ögon, och alla läste de böner och bådo Gud, att Han skulle i sin nåd ledsaga honom lyckligt till hans hem igen. Så skildes han från dem.

och red dädan och hem till sitt land. Hvad han sedan hade för hand, det varder eder framdeles sagdt. Till dygd och ära stod all hans akt. —

Denna omständliga och entusiastiska skildring af besöket i Oslo låter oss tydligt se, att hertig Erik är författarens hjälte, och att förf. är ganska väl underrättad om hertigens förehafvanden, åtminstone såsom de visade sig i det yttre. Om Erikshemliga planer och sträfvanden har han hvarken här eller i det följande några upplysningar att gifva. Utan tvifvel har författaren tillhört hertigens följe, men icke varit invigd i sin herres förtroende. Just därför har han kunnat egna hertig Eriks ridderliga och förbindliga väsen en beundran, som ej rönt något intrång af det ogillande, kännedomen af Eriks stämplingar och af hans förakt för rätt och plikt skulle ha framkallat. Att hertig Erik banade sig väg till öfverväldet i Sverige, måste nu emellertid framställas i krönikan. Enligt vår författares tro var det väl snarast omständigheternas makt och ännu mera andra personers fel, som drefvo hans käre herre framåt. Men hur intagen författaren är af föreställningen om sin herres ädelhet, gör han dock, som vi få se, rättvisa åt den man, som i början var det förnämsta hindret för hertigens ärelystna planer, den store Törgils Knutsson. Vi skola också kunna iakttaga, att antagonismen mellan den konungstrogne gamle marsken och den uppåtsträfvande unge hertigen föga framträder i krönikan, och att Törgils ovärdiga behandling och sorgliga slut hufvudsakligen lägges konung Birger till last. Då nu författaren går att skildra det första skedet af brödrafejden, hertigarnas motgångar därvid och marskens undanröjande, börjar han sin framställning med att berätta om en festlighet. Vi ha redan sett, hur gärna han griper tillfällena att berätta om sådana.

— Herr Törgils Knutsson var på den tidenännu vid makten och tog vård om riket och alla tre bröderna. Han friade till en grefvedotter från *Ravensborg* i Tyskland. Hon fördes till honom i Sverige med präktig utrustning, med guld, silfver och mångahanda klenoder, ty hennes fader var rik. Herr Törgils hade varit gift förut, men hans första hustru blef sjuk och dog i förtid.

Därför satt han ogift mången dag. Nu byggde han nytt hjonelag. I Stockholm hans bröllop var. God kost var där ospard

för hvar man, som dit var kommen. Andra morgonen gaf brudgummen sin husfru till morgongåfva ett stort gods; hufvudgården heter *Gum* (i Västergötland); dit höra elfva gårdar, goda kvarnar och landbor (d. v. s. arrendatorer), ållonskogar och fiskevatten. Af det godset skulle hon kläda och föda sig, om hon öfverlefde sin man. —

— På tredje bröllopsdagen, då en del af gästerna ridit bort, gingo herrarna för att talas vid till en sal och satte sig

där ned. Törgils Knutsson började och talade sålunda: »Det vet Gud, att jag gärna vill vara eder alla, I bröder, till tjänst. Allt hvad jag vet lända eder till heder och ära, det vill jag göra, så mycket jag förmår. Men nu hoppas jag få orlof af eder, att jag må sköta mitt eget. Ty det tarfvades mig väl att nu få ro och lugn. Eder fader gaf eder i min vård, edra borgar och edert land. Jag har nu länge förestått riket. Har jag gjort detilla, så blir det min sorg. Har jag gjort det väl, är det, som det skall vara, och då är det ingen så kärt som mig. Har jag under tiden köpt gods och samlat penningar, så står det allt till edert förfogande, liksom I ock kunnen gifva mig, hvad I finnen för godt. Tagen nu i mitt ställe en annan dugande man, som vill eder väl och kan, hvad han vill, som är ung och orkar arbeta! Ålderdomen börjar trycka mig hårdt, och därför vill jag hafva orlof af eder och beder därom såsom om en gåfva. Men det vet Gud, att jag alltjämt gärna vill tjäna eder och skall komma till hofvet, så snart jag får bud.» —

— Då svarade alla herrarna med en mun: »Vi hafva ingen, som så väl skulle kunna förestå riket som han. Förty att han är en vis man. Må han alltjämt stå konungen bi! Kronans egor äro långa och breda. Han vet väl, hvar gränsen är mellan dem och det, som hör hertigarna till. Men bägge hertigarna hafva beslutit, att de, med Guds hjälp och konungens nådiga tillåtelse, vilja själfva styra sina hertigdömen och taga till drottsäte, hvem de finna för godt.» Då sade hertig Erik: »Jag vet ingen, som vore mig och min broder Valdemar så väl till pass som herr Åbjörn. Om han är villig och ingen har något däremot, så taga vi honom till vår drottsäte.» Och det blef så, att marsken Törgils var konungens rådgifvare, men drottsäten Åbjörn de båda hertigarnas. Då stod riket godt och väl: bönderna lydde lag och stadgar, herrarna uppehöllofred och sämja, ingen tordes göra den andre orätt. — Men utländingarna, de önskade då, att tvedräkt skulle uppstå i landet. Ty värr gick deras önskan alltför mycket i fullbordan; det fick mången dugande man lida för. De bägge förnämste männen i landet förliktes ej längre. Då började det stå illa till i riket. —

Vår författare tyckes mig här röja en naiv och folklig mening om yttersta grunden till de olyckliga förhållanden i Sverige, hvilka han nu skall skildra. Ännu i dag skulle man väl kunna påträffa en liknande folktro, att, när det gått någon riktigt väl en längre tid, så får han afundsmän, som önska honom ondt, och dessa onda önskningar hafva verkligen kraft att skada. Genom att tro på dylika mystiska inflytelser kan också författaren se mindre skuld hos furstarna, särskildt hos sin käre herre, hertig Erik. — Hvad för öfrigt angår den föregående skildringen af de efter marskens bröllop hållna förhandlingarna och vidtagna åtgärderna, så torde väl vår författare hafva sammanfört händelser, som varit något skilda i tiden. — Vi låta honom nu berätta vidare.

— AranäsNu *Årnäs,* vid Vänern. heter ett fäste. Dit hade marsken bjudit alla bröderna till sig. Öl och fruktsaft, mjöd och vin sparades ej för någon af gästerna. Hvad som där talades högt och ofördäckt, det kunde folket väl förstå. Men andra dagen talade konungen ienrum sålunda till sin broder Erik: »En sak har man bragt till mina öron. Jag säger eder blott, hvad man sagt mig: att I akten att fara ut ur riket och göra mig skada. Är detta sant, så sägen mig det! Men om I viljen hafva fred med mig, så gifven mig bref på, att I alls icke skolen göra något emot mig, och sätten edert insegel på brefvet!» Hertigen lät då skrifva ett sådant bref, och det blef strax färdigt och var alldeles, som konungen önskade. Men hade hertigen sagt emot konungen, så skulle konungen hafva kvarhållit honom där. Så var det öfverenskommet, och det var mycket nära, att det hade gått så. —

— Nu foro alla dädan, hvar och en åt sitt håll, och togo vänligt afsked från hvarandra. Folket skingrade sig, konungen begaf sig till *Visingsö*, och hertigarna redo till *Rackaby.*Folkungagods i Kållands härad af Västergötland. Då kommo dit nya bref och bud, att de skulle fara till konungen och själfva försvara sig för de saker, som man talade på deras bak. Herr Åbjörn och herr Arvid, de förlitade sig ej fullt på konungens lejd, utan redo då åt annat håll, dit hertigen uppmanade dem. —

— Hertigen kom nu och trädde inför konungen. Han var skön att skåda; hans kläder slöto sig väl kring hans kropp och alla hans lemmar; ädelt och höfviskt förde han sig. Han hälsade konungen med tillbörlig vördnad. Men konungen svarade föga och harmset. Sedan vände han sig till en biskop, som var där, och sade: »För du mintalan, och se till, att du har slutat, innan det är tid att gå till bords!» Biskopen svarade: »Nej, jag är präst, och som en kyrkans man har jag icke rätt att göra det. Tagen en annan, som är oförhindrad!» —

— Då var det en riddare, som fick tala. Medan han höll sitt tal, stod hertigen hela tiden stilla där och teg. —

— Riddaren sade: »Det första käromål, min herre har emot eder, är detta. Ingen annan, som lefver här i Sverige, har vågat göra det, som I låten göra: I låten utföra matvaror ur landet, fläsk och smör, korn och råg. Jag undrar, huru I kunnat fördrista eder därtill, då min herre har förbjudit det. I hafven ej väl betänkt eder, då I hafven velat göra min herre så emot. Nu är det för sent att råda bot därpå.» —

— »Det andra käromålet är om den vedermöda och det omak, min herre har haft af eder högfärd. Han hade icke förtjänat sådant, och minst af eder. I hafven retat hans hjärta emot eder, ty I hafven ridit med väpnad skara och med hans ovänner genom hans land. I hafven brutit konungens edsöre. Det blir eder till olycka, om ej konungen vill öfva mildhet mot eder.» —

— »Det tredje, min herre konungen har att kära mot eder, är detta: en af edra riddare slog konungens portenär, som vaktade hans slott och var honom kär. Portenären ville icke släppa in riddaren, och därför fick han en kindpust, så att honom tycktes, som hans öra brann. Han säger,att han har ondt af det ännu. Det vore mycket bättre, att man läte bli sådant och ej sloge konungens tjänare. Då stode eder sak ej så illa. Nu är jag ej så djärf, att jag ådömer något straff för detta; utan konungen göre, som honom täckes!» —

— »Det fjärde käromålet är om edert folks tornej. Hur det kommer sig, vet jag icke; men hvar vi och edra män täfla — äro vi ock dubbelt så många —, så varda vi trampade ned och mista allt, hvad vi sätta ut (d. v. s. som pris för segraren och lösen för den öfvervunne). Därvid är herr Mattias ledare och anstiftare, och flere andra, som jag nog känner, hjälpa honom. Detta gören I af hat mot oss och konungen till spott och spe.» —

— »Detta är hvad konungen kärar mot eder. Nu är jag en, som gärna beder min herre konungen, eder broder, att han vare eder nådig och goder.» —

— Då stod konungen upp mycket vred och sade: »Hade jag icke gifvit eder lejd hit, så skullen I snart hafva fått se, hvad straff som tillkom eder. Nu är det så, att jag icke vill gifva eder fred längre, än tills solen går ned i dag. Hvarhelst jag sedan får eder fatt, så veten, att det skall gå eder illa!» —

— Hertig Erik svarade ej mer än dessa ord: »Kunna vi då i säker lejd draga härifrån?» —

— Konungen svarade: »Lagen, att I kommen bort! Jag har nog att tänka på under tidenOriginalets mening är här oklar..» —— Sedan vordo de biltoge och förvisade ur landet, de ädle och välborne förstarne.

De visste ej, hvart de skulle sig vända, att deras bekymmer finge en ända. —

Denna framställning af misshälligheternas uppkomst ger oss åtskilligt att fundera på.

Till en början kunna vi fråga: Menar författaren, att hertigarna voro skyldiga eller oskyldiga till det, hvarför de anklagades? Han säger intetdera, och han låter ej heller hertig Erik säga ett ord till sitt försvar. Nu ha vi goda skäl till antagandet, att hertigarna redan vid denna tid inlåtit sig i stämplingar mot konungen. Att de själfva och deras folk begått åtskilliga lagbrott och visat förakt mot den kungliga myndigheten, är heller icke osannolikt. I det följande få vi se, att författaren gärna med tystnad förbigår sådant, som ställer hans hjälte, hertig Erik, i mindre vacker dager; något direkt klander mot denne tillåter han sig aldrig. Det är därför troligt, att författaren själf menat, att Birgers anklagelser i hufvudsak icke voro utan grund.

En annan fråga, som tränger sig på oss, är denna: Hvilken roll spelade marsken, Törgils Knutsson, i dessa händelser? Författaren nämner honom alls icke såsom deltagande i dem, ehuru han ju ännu var konungens förnämste rådgifvareHans kraftiga verksamhet för konungens sak spåras också snart nog i det följande., ochehuru det första uppträdet mellan de furstliga bröderna t. o. m. skulle ha försiggått på marskens eget gods, dit han inbjudit dem alla. Törgils kan därför svårligen ha varit ett overksamt vittne till det hela. Att hans deltagande likväl icke nämnes här, och för öfrigt ej heller i skildringen af de närmast följande fientligheterna bröderna emellan, torde bero därpå, att författaren icke velat låta marskens motstånd mot hertig Eriks sträfvanden starkare framträda, för att icke hertigen skulle sedermera alltför tydligt framstå som den egentlige anstiftaren af Törgils undergång.

Men, om det nu får anses som tämligen säkert, att marsken samtyckt till åtgärderna mot hertigarna, ja, väl snarast varit upphofsman till dessa åtgärder, så kan krönikans framställning af det andra mötet mellan Birger och hertigarna, de nya anklagelserna och fredlöshetsförklaringen, icke gärna vara korrekt Den statskloke Törgils Knutsson skulle svårligen ha kunnat vara med om att, efter det hertigarna tvingats till skriftligt löfte att icke resa ur landetDetta säges väl ej uttryckligen i krönikan, men torde ligga i sammanhanget; jfr Birgers anklagelse s. 111. och företaga något mot konungen, några dagar senare rent af nödga dem att göra just det, som nyss förbjudits dem. Men ett sådant fördrifvande af hertigarna, som krönikan skildrar, torde icke ha egt rum; ty vi veta af annan källa, att de några veckor efter mötet på AranäsNämligen den 17 maj 1304; mötet hade hållits mot slutet af april. ännu voro kvar i Sverigeoch åtminstone till det yttre uppehöllo vänskapliga förbindelser med konungen och marsken. Sanna förhållandet är säkerligen det, att hertigarna, i stället för att blifva drifna i landsflykt, egenvilligt brutit sitt i Aranäs gifna löfte och farit ur landet för att med utländsk hjälp skaffa sig mera makt.

Men hvad skola vi då tro om krönikans utförliga redogörelse för det andra mötet, det på Visingsö, mellan konungen och hans bröder? Skulle hela denna detaljerade berättelse med det långa anklagelsetalet vara ren dikt? Det behöfva vi icke antaga; ty, med afräkning af Birgers hot och fredlöshetsförklaringen, kan det öfriga till största delen vara sant.

Särskild uppmärksamhet böra vi egna åt anklagelsetalet. Vår författare meddelar ibland i direkt anföring tämligen långa yttranden af de historiska personerna — han följer därvid en episk-historisk tradition från uråldriga tider. Vi hafva förut gjort bekantskap med det tal, hertig Magnus skulle ha hållit till sin fångne broder, konung Valdemar,Jfr s. 60 här ofvan. och nyss fingo vi höra det långa anförande, i hvilket Törgils Knutsson bad om tillstånd att nedlägga riksföreståndarskapet och återgå till privatlifvet. Intetdera talet kan göra anspråk på att vara fullt historiskt i den meddelade formen, om ock det senare kan vara grundadt på några af de vid tillfälletnärvarandes utsagorDet säges ju (jfr s. 108), att herrarna gingo i en sal för sig, då de skulle företaga öfverläggningarna.. Men »anklagelsetalet» har en något olika karaktär. Det tyckes ej ha — som Törgils anförande — föredragits inför några få stormän, utan inför hela hofvet och alla dem, som följt med hertigarna. Det innehåller icke — som de bägge nyssnämnda — allmänna satser, hvilka man efteråt lätt nog kunde framkonstruera på fri hand, då man kände personernas karaktär och handlingar, utan det är fullt af bestämda detaljpåståenden, som författaren måste ha fått utifrån. Direkt eller indirekt hafva de kommit till honom från någon, som verkligen var med och hörde på.

Vidare är att märka, att »talet» har en tämligen »officiell» prägel i formen. Det är noga disponeradt: hvarje anklagelsepunkt behandlas särskildt, med tydlig början och några afslutningsord. Vid slutet af det hela riktas till konungen en bön om skonsamhet. Väl förberedt visar sig talet vara också i det afseendet, att mer än en af konungens folk kunde vara redo att på stående fot framföra det. Vi hörde ju, att biskopen, som först uppmanades af konungen, undskyllde sig därmed, att han som andlig man ej hade att lägga sig i världsliga tvister, och att sedan riddaren genast var färdig att föredraga anklagelsen. Allt detta gör troligt, att anklagelsepunkterna voro uppsatta skriftligt, så att de kunde föredragas af hvilken läskunnig person som helst. Därvid var ju likväl den föredragandeoförhindrad att tillägga några ord i eget namn och behöfde ej ens alldeles ordagrant följa de anteckningar, han höll i sin hand.

Antager man, att saken försiggått på nu beskrifna sätt, så får krönikans framställning af anklagelseakten ganska stor trovärdighet. Det är blott en punkt, som knappast kan vara troget refererad. När det i den fjärde och sista punkten heter, att konungens män, äfven om de voro dubbelt så många, plägade öfvervinnas af hertigarnas män, så har en för konungens eget folk så skymflig sak omöjligt kunnat vara å konungens vägnar skriftligen upptecknad och än mindre kunnat i den af krönikan gifna formen muntligen föredragas af en riddare, som då själf skulle ha förkunnat sin smälek. Nej, hur det än må hafva förhållit sig med de hertigliges öfverlägsenhet öfver de kunglige, och om den också — hvilket knappt är troligt — varit så stor, som här påstås, så måste krönikans ord anses gifva uttryck åt, icke hvad en af kouungsmännen verkligen sagt eller rimligen kunnat säga, utan hvad hertig Eriks män (och bland dem författaren) menade, att de haft skäl att säga. Ty hertigens kämpar hyste nog den tron, att de voro så mycket raskare och tapprare än konungens folk, och att afunden öfver detta förhållande just var

förnämsta anledningen till konungens och hans omgifnings förföljelse mot hertigarna och deras män.

Att nu vår i det stora hela samvetsgranne och ärlige författare kunnat referera anklagelsepunktensålunda, visar — när det sammanställes med förut påpekade förhållanden — att han skildrat tilldragelsen så, som den berättats i hertig Eriks hird, visserligen grundad på närvarande vittnens utsago, men sedan färglagd af partiuppfattningen.

Vi hafva kanske väl länge uppehållit oss med att granska krönikans framställning af brytningen mellan Birger och hertigarna. Men det har gällt ett af de viktigaste styckena i berättelsen, och granskningen torde hafva gifvit oss någon inblick i den ställning, författaren intager till sitt ämne.

*

Om hertigarnas försök att skaffa sig utländsk hjälp berättar krönikan på följande sätt:

— De visste ej, hvart de skulle sig vända, att deras bekymmer finge en ända. Till Danmark föllo då deras vägar; såsom med biltoge vara plägar, att dit de fly, där de sig vänta försvar. Ty konung Erik nog mäktig var att hjälpa dem, om blott han ville; och nu hoppades hertig Erik den milde, atf konungen skulle dem ej försaka, ty deras syster var ju hans maka.

När de nu kommo dit, där konungen befann sig, gjorde de, som tillbörligt var, gingo och ställde sig inför konungen. Han hälsade dem bägge, men såg på dem med vreda ögon. De sade: »Herre, vi äro nu komne hit för att bedja om edert nådiga skydd och understöd.» Han svarade endast detta: »Jag vet väl, hur det är fatt med eder.» Det varnämligen så, att han noga kände deras ärende och hvad som händt dem. Ty bägge konungarna höllo tillsamman; och det var drottning Märeta, som vållade, att hennes broder icke ville hjälpa hertigarna. Dessa blefvo då illa till mods. Och mera sorg fingo de snart, ty vid samma tid vardt hertig Eriks förnämsta fäste, Nyköpings slott, belägradt af konung Birgers folk och blef inom kort intaget. —

— Icke långt därefter, det var samma sommar, hölls hof i *Fagradal* (i Småland, nära Hallandsgränsen). Där var ett rikt urval af höga herrar. Dit kommo konung Birger och drottning Märeta och många raska hjältar med dem. Dit kom då ock konungen af Danmark med riddare och svenner, en präktig skara. Framför konungen såg man pipare, trummare och trumpetare rida; man hörde dem långt förr, än man fick syn på dem. Tolf bloss buros framför konungen, och tolf riddare dubbade han där. Där hölls bohord (d. v s. stridslek mellan två ryttarskaror); de täflandes kläder voro bruna och till hälften af baldakin samt väl fodrade med ekorrskinn. Man glömde ej heller att gifva gåfvor åt lekarne. Så snart man hade slutat bohordet och andra ridderliga öfningar, som man skulle hålla, så begaf sig konung Erik för att med all höfviskhet göra ett besök hos sin syster, drottning Märeta. Och hon gick ut för att möta honom, som tillbörligt var. Sedan trädde herrarna samman och talades vid. —

— Nu är det så, att den som har tålamod ochkan bida sin tid och är varsam, han har redan till hälften vunnit det, han åstundar. Också ville hertig Erik icke begifva sig dit. Ty han visste, att konungarna voro eniga med hvarandra, och att de icke voro måna om, att han skulle få något att råda öfver. Därför kom den ädle, vise mannen icke till mötet. Men likväl var han icke långt borta därifrån och hade kunskapare, som läto honom veta, hvad som beslöts i hans sak. När han fick höra, att hans sak stod illa, så togo han och hans broder Valdemar den vägen, som gick till Norge. De foro till konung Håkan och sade honom, att de hade kommit för att söka hans skydd och hjälp, om Gud bevekte hans hjärta till att taga dem i försvar där en tid, till dess lyckan åter vände sig för dem. Och de klagade,

att deras broder hade dem fördrifvit från det gods, Gud hade dem gifvit och deras fader låtit dem ärfva, och att han ville dem nu platt fördärfva.

»Ty,» sade de, »han vill nu alls icke unna oss något af riket.» Och hertig Erik sade: »Om jag får lefva ett år till, så skall jag komma in i riket, fastän jag ej kan komma dit denna gången.» —

— Konung Håkan svarade dem vänligt och sade: »Änskönt konung Birger nu går så hårdt åt eder, så varen lika fullt välkomna hit! Jag vill förskaffa eder förlikning med honom, om jag kan det. Men är konungen så omedgörlig, att han villlåta eder rent förgås, då skall jag hjälpa eder, så mycket det står i min makt.» Det gagnade

dem också mycket, att drottningen bad konungen vara god mot dem; hon var dem huld som en moder. Då gaf konung Håkan dem i förläning en befästad stad, som heter *Konungahälla,* och ett stycke land däromkring. Den staden ligger ej fullt två mil från *Lödöse,* så nära äro städerna hvarandra. Då tog hertig Erik den milde och förde allehanda förnödenheter till Konungahälla, så att slottet skulle kunna försvara sig ett helt år, utan att något fattades. —

Här erinra vi oss, att med Konungahälla icke menas det nuvarande Kungälf, som är anlagdt i senare tid, utan en stad, som låg på det ställe, som nu kallas *Kastellgården.* Staden var på den tiden en synnerligen viktig besittning, hufvudsakligen genom sitt på den s. k. *Ragnhildsholmen* belägna starka fäste, som behärskade sjöfarten på *Nordre älf,* hvilken då ännu lifligt trafikerades. Det norska Konungahälla hade till närmaste granne på svenska sidan staden Lödöse, den tiden rätt betydande och belägen uppe vid Göta älf på samma plats, där byn *Gamla Lödöse* nu ligger.

— Konung Birger fick höra talas därom, att slottet var förlänadt åt hertigarna. Då sade han: »Det ligger oss alltför nära. Jag vet väl, hur det nu går: de komma nu att gästa i Sverige och löpa in i vårt bo.» —

— Konungen och hans folk byggde då en borgpå *Gullbergshed,*I nordöstra delen af det n. v. Göteborgs område. stark och fast, för att landet skulle hafva beskydd däraf. Men det hjälpte icke mycket. Ty hertig Eriks män voro så djärfva, att de öfverföllo västgötalagmannen *Bengt (Algotsson)* i hans hem i *Agnatorp* och togo honom till fånga. Ja, skulle man också söka ända bort till floden Ren, så skulle man dock icke finna tapprare kämpar, än hertigarna då hade med sig. Kort efteråt brände de ned Lödöse till grunden, så att många af borgarne aldrig kunnat repa sig sedan dess. Men hertigarna fördröjde sig icke länge där. De gästade därefter *Dal* och byggde i det landskapet ett fäste, som de kallade *Dalaborg*Vid Dalbergsåns utlopp i Vänern, byggdt på en klippa, som på tre sidor omgafs af vatten. Rätta namnet var nog *Dalahus* (som slottet längre fram kallas); *-borg* har kommit för rimmets skull (så äfven *Tavasteborg* för *-hus* i krönikans text på det ställe, som refereras å sid. 28 här ofvan).. Det var bönderna till stor sorg, ty de skulle både bära och draga till bygget och fingo arbeta därpå både dag och natt, ända tills fästet var färdigt och i ordning. —

— När konung Birger fick veta detta, så sände han ditåt en skara, anförd af åtta riddare, som voro honom tillgifna och trogna. De slogo läger vid *Agnabro,* afkastade bron och skulle hindra alla härjande infall i landet på den sidan älfven. Så snart hertig Erik hörde, att de voro där, sade han: »Se efter, hvar herr Mattias är, och bed honom komma hit till mig! Jag vill säga honom, hvar han kanfå ett äfventyr.» Herr Mattias vardt då glad och skyndade strax till hertigen. »Tag icke saken så lätt!» sade denne. »Jag skall säga dig, hur det är. De hafva rifvit bron, allt virket har flutit bort, och jag vet ej, huru du skall komma öfver.» Herr Mattias svarade: »Om de så hade bränt hela bron, så skall jag öfver, och därmed nog! Alltid finner jag ett vad, så att jag kan söka upp dem i deras läger.» —

— Nu valde han ut åt sig dem, han ville hafva med sig, och de redo åstad. De hade en lång väg att trafva. När de kommo till älfven, var det så mörkt, att ingen såg den, som red närmast framför honom. Älfven var både djup och bred och mycket svår att rida i. Då ville några afbida dagningen. Men herr Mattias svarade: »Vi skola strax däran, och sedan får det gå, som Vår Herre vill.» Deras hästar stundom vadade, stundom summo. Och Gud hjälpte dem, så att de kommo öfver till den andra stranden. För en man bar det så illa till, att han drunknade i strömmen. Men de andra läto ej uppehålla sig däraf. Deras fiender lågo alla i en och samma by och hade där skydd för regn och blåst. Alla riddarna lågo i en gård och hade utsatt en stark vakt. Midt på gårdsplatsen var en eld upptänd, och vid den stodo väktarna och värmde sig. Rätt som det var, kom ryttarskaran stormande in på gården. En af vakten sprang då till den stugan, där herrarna lågo. Och när hertigens män sågo, hvart han lopp, förstodode, hvar de hade att söka riddarna. Mer än tio hoppade af hästarna och sprungo mot den dörren. Men riddarna hade redan fått bud, att hertigens män voro öfver dem; då önskade de, att de heldre hade varit långt borta därifrån än där. Några hunno att taga på sina tröjor och bröstharnesk. Och de sade till hvarandra: »Vi se nog, att detta ej kan gå väl. Det är bäst, att vi gifva oss; annars är det föga vån, att vi få lefva.» Där blef dock en

kort strid, och i den vardt hertig Valdemars man *Karl Elinason* sårad. Men sedan gåfvo sig alla åt hertigarnas män och tackade Gud, att de ej hade fått flera döda och sårade, än de då redan hade fått. Mattias Kättilmundason och hans folk förde då bort med sig alla deras stridshästar och de bästa af de öfriga hästarna, både ryttarnas och hästarnas harnesk, samt dessutom kläder, silfver, reda penningar och annat, som var af värde. —

— När konung Birger fick dessa tidender, att det hade gått hans män så illa, vardt han svåra bedröfvad och sände då bref till alla landskap i Sverige och befallde sina män göra sig redo att följa honom, ty han ville tåga mot Dalahus och belägra det. Alla gjorde gärna efter konungens bud, och de möttes alla på samma ställe, vid Agnabro. Till tiotusen beräknade man deras antal, bönder och hofmän (d. v. s. frälsemän) tillsamman. Så tågade de genom Värmland med mycken vedermöda, tills de hunno till Dal och dit, där slottet låg. Då voro hertigarna ridna till Norge, — jag tror, attingen hade behöft bedja dem därom. De kommo till konung Håkan och sade honom, att slottet var kringrändt. Konungen samlade då en här och lämnade den till hertig Erik. Denne drog genast emot konung Birger; och när Birger sporde, att Erik närmade sig, gjorde han sig redo till strid. Då nu hertigen kommit så nära, att det blott var en half mil mellan härarna, blefvo anförarna försonligare stämda; de underhandlade, och det kom till en förlikning mellan konung Birger och hertigarna. Hvad som med rätta tillkom hertigarna af riket, det skulle de återfå. De skulle få konungens nåd och vänskap och vara hans vasaller. På detta sätt blefvo de förlikta. Det gjorde Gud, ty han är den, som förmår mest. —

Krönikans framställning af fejdens slut, är något vilseledande. Hertigarna voro i själfva verket mera nödställda, än författaren låter oss veta. Den hjälptrupp, Erik fått med sig från Norge, synes hafva varit tämligen ringa; och något väsentligt ytterligare understöd från Norge torde ej heller ha varit att vänta. Dalahus tyckes också hafva fallit i konungens händer, innan hertigarna hunno tillbaka dit. Säkert är, att förlikningen, som ingicks på *Kolsäter* (i Dal, nära norska gränsen) i februari år 1305, var ganska förödmjukande för hertigarna. De öfverlämnade sig åt konungens nåd och förbundo sig med ed att göra och låta allt, hvad konungen ville ålägga dem som bot för deras förbrytelser. Dock skulle de ej nödgas att föra krig mot konungHåkan, men fingo ej heller hjälpa denne mot konungen af Danmark. De förbundo sig till att troget tjäna konung Birger, hans gemål och hans barn och särskildt att erkänna junker *Magnus* såsom hans rättmätige efterträdare. De skulle icke försöka skada Törgils Knutsson eller någon annan af konungens män, som stått honom bi uti kriget. — Detta är ju helt annat, än hvad krönikan säger om förlikningen. Men det är väl troligt, att författaren aldrig haft närmare kännedom om Kolsäterfördragets innehåll, och att han mera slutit sig därtill af senare förhållanden. Ty det är icke osannolikt, att hertigarna efter förlikningen, då de på allt sätt sökte ställa sig in hos sin broder konungen, lyckats återfå en del af sina indragna besittningar i SverigeMan tror, att konung Birgers löfte om förläningarnas återlämnande gifvits på ett sommaren därefter (1305) hållet möte vid Gullbergshed mellan honom och konung Håkan, som där uppträdde mycket manstark..

— Hertig Erik hade Konungahälla kvar och kunde resa fritt omkring i Norge, hvart han ville. Hvad än han bad konung Håkan om, så nekades det honom icke, utan allt var honom väl unnadt. En gång, då konungen var glad, sade hertigen till honom: »Kunden I gifva mig *Varberg* i förläning, så skulle det passa mig ypperligt.» Konungen svarade: »Det kommer icke an på mig, ty slottet hör grefve *Jakob* till.» — »Men,» sade hertigen, »kanske skulle han vilja lämna det ifrån sig för penningar. Då skulle det komma mig bra till pass.» — »Ja,» svaradekonungen, »vill han göra sig af med slottet, så skall jag visst skaffa honom pengarna.» Det gick så, som hertigen önskade, grefve Jakob öfverlät Varberg till konungen, och denne gaf det i förläning åt hertigen och därmed halfva Halland. —

Helt kort behandlar, som vi se, vår författare denna viktiga händelse. Han har väl knappast fullt uppskattat den skickliga politik, hertig Erik följde, då han skaffade sig allt större, af Sveriges krona oberoende besittningar, så belägna, att han, så snart tillfälle yppades, hade en förträfflig operationsbas, i främsta rummet mot Sverige, men också mot de öfriga nordiska rikena. Det bör äfven anmärkas, att Erik denna gång förträffligt förstod att begagna sig af omständigheterna. Den danske konungen förberedde just ett anfall på sin gamle fiende, grefve Jakob, och denne kände sig för svag att själf försvara sina besittningar samt led dessutom brist på penningar. Håkan å sin

sida ville gärna införlifva Nordhalland med Norge och ansåg hertig Erik vara närmast till att försvara den nya besittningen, då han ju redan innehade Konungahälla. Att konung Håkan, såsom vår författare tyckes tro, inlåtit sig på transaktionen endast af vänskap till hertigen och för att göra honom till viljes, är nog föga troligt. Snarare finnes det skäl att antaga, att den försiktige Håkan redan börjat hysa någon misstro till sitt ärelystna »mågämne»Det vill emellertid synas, som hade hertigarna fått sin besittning af Nordhalland godkänd af den danske konungen i ett fredsfördrag, som denne längre fram på året 1305 slöt med konung Håkan. Hertigarna kommo i alla händelser, vare sig då eller först senare, att ikläda sig vasallplikt till konung Erik för innehafvandet af Nordhalland.. — Vi få nu höra mera om hertigarnas förehafvanden.— Samma år skildes hertig Valdemar från sin hustru, Törgils Knutssons dotter. Jag vet, att de icke skildes åt af osämja eller för otrohet. Nej, orsaken var deras andliga släktskap. Hennes fader hade hållit honom till dopet, och detta gjorde, att de enligt kyrkans lag icke kunde ega hvarandra. De voro unga, när han förmälde dem, och visste intet af detta hinder. Likväl gåfvo biskoparna sitt tillstånd till giftermålet. —

Författaren tyckes vara angelägen att befria hertig Valdemar från all skuld i skilsmässan och i stället låta skulden falla på hans svärfader, den gamle marsken. Det är emellertid väl kändt, att den kanoniska lagens stadgar om vare sig andlig släktskap eller blodförvantskap såsom äktenskapshinder på den tiden ingalunda åtnjöto så hög vördnad. Kyrkan gaf lätt dispens, och det antydes ju också, att Törgils verkligen hade anskaffat sådan. Men såsom förevändning till äktenskapsskillnad begagnades dessa stadgar ofta, då den ena kontrahenten föregaf samvetsbetänkligheter. Och nu var det Törgils Knutsson själf, som hertigarna på allt sätt ville komma till lifs. Äktenskapet upplöstes för öfrigt icke förr än några dagar efter det, att marsken blifvit häktad. Men det är ju möjligt,att förhandlingarna om skilsmässan börjat en längre tid förut.

— Då nu hertig Valdemar ville ha sin vilja fram i denna sak, började marsken befara, att hertigarna sökte draga honom i fördärfvet. Och han varnades alla dagar af folk, som sade, att konungen icke var god på honom, och att hertig Erik vållade detta. Men han svarade: »Konungen är min vän, och jag är hans man. Jag förväntar, att ingen kan bevisa mot mig, att jag gjort något annat, än hvad konungen befallt Jag önskade, att jag hade så väl tjänat Gud, som jag har tjänat honom. Då hade jag bättre lön att hoppas.» —

— Kort därefter kom konungen till Törgils Knutssons gods *Lena* (i Västergötland) och hade med sig många riddare och svenner och sina bägge bröder, hertigarna. Då lydde konungen deras råd och lät fängsla Törgils. Och därmed började dennes ofärd. När marsken stod inför konungen, sade han: »Ädelborne konung, om I snödeligen utlämnen mig åt mina fiender, så hafven I blygd däraf, så länge I lefven.» — Men hans försvar båtade honom icke det minsta. När olyckan drabbar någon, så lyssnar man föga till hans ord. — Om natten fördes han därifrån och sattes på en häst; hans fötter sammanbundos under hästens buk, för att man icke så lätt skulle kunna rycka honom ned. Nu redo de med honom genom *Tiveden* och fruktade mycket för öfverfall af hans fränder och vänner, att de skulle lägga sig i försåt för dem i skogen. Därför redode genom dag och natt, och mången ädel häst blef där tröttriden, innan de nådde *Stockholm.* Många dugande män bådo för honom, att han skulle släppas lös på goda villkor. På Stockholms torn insattes han. Och medan han satt där, skriftade han sig ofta, som tillbörligt var, och tänkte på sin själ. Ty han väntade sig ingen räddning, utan blott att han skulle dö för svärdet. —

— Detta allt hade händt före julenMarskens fängslande uppgifves ha egt rum den 9 december 1305.. Nära fastans ingång kom herr *Folke Jonsson* af *Fånö* och sade honom, att nu skulle han dö, och bad honom bereda sig därtill; »förty att min herre konungen vill ej längre låta dig lefva.» — »Men,» fortfor han, »tillgifven mig, att jag gör, som konungen har befallt mig! Själf sörjer jag öfver, att I skolen dö.» —

— De ledde honom ut söder om staden och gjorde, som konungen befallt.

Först så grofvo de hans graf, sedan höggo de honom hufvudet af. O värld, huru du plägar löna den man, som vill dig utröna! Din härlighet, din prakt och ståt, de ändas ofta med sorg och gråt.

Öfver grafven, där han låg, läto hans vänner uppslå ett tält och uppförde däri ett altare. Där kunde man hvar dag få höra mässor läsas. Ärhans själ i någon vånda, så gifve Gud honom himmelriket för den död, han fick lida! —

Hvar och en, som for till eller från staden, kunde se korset på hans graf. Och när de sågo det, bådo de för honom. Desto större nåd skall han få af Gud. — Nu låg han där i ovigd jord, där stadens boskap gick på bete, ända till litet före pingstdagarna. Då bådo hans fränder konungen vara så nådig och tillåta dem att föra honom därifrån och till barfotabrödernas kloster. »Hvem kan det skada,» sade de, »nu när han är död, att man gräfver ned hans ben där, hvarest man beder för alla själar? Vi tro, att Gud, som förmår allt, skall låta honom få sin del af det goda, man gör där, och dess förr låta honom få himmelriket.» Då gaf konungen sitt ja därtill. De togo upp hans kista ur marken, där den låg. Och när de buro den därifrån, gingo alla de klerker, i Stockholm voro, hans lik till mötes; ty han hade varit en ädelboren och mäktig herre, medan han lefde. Till en klosterkyrka (näml. Riddarholmskyrkan) buro de honom, lade honom ned i koret och firade begrafningen med mässor och psalmsång. — Den Gud, som i himmelen bor, tage hans själ i sitt förvar och gifve honom tröst för den vedermöda, han fick lida här i lifvet! —

Detta är krönikans berättelse om den store marskens sorgliga slut. Huru intagen författaren än var för hertig Erik, så har dock det skändliga förfaringssättet mot hertigens hufvudfiende djupt upprört hans känsliga sinne. Att det varhertigarna, framför allt hertig Erik, som stått bakom konungen och lockat denne till det exempellöst otacksamma och dåraktiga dådet, var ju uppenbart, och vår författare söker ej heller förneka det. Men han vidrör detta förhållande mycket lätt. Allt, hvad han säger därom, är, att marskens vänner varnat honom för hertigen, och längre fram, att konungen, när han fängslade Törgils, lydde hertigarnas råd. Icke med ett ord upplyser författaren om de medel, Erik användt för att förblinda Birger och uppreta honom mot den man, som var hans trognaste vän och tjänare, hans och hela rikets välgörare och stöd. Och om de beskyllningar, som förebragts mot marsken, har man hvarken i krönikan eller i andra källor några direkta uppgifter. Då det vill synas, som om Törgils plägat något hårdhändt tillvarataga kronans intressen mot kyrkan, har man trott, att biskoparna tagit parti emot honom. Men utan tvifvel har Erik lyckats intala sin svage broder, konungen, att den gamle marsken gifvit upphof till den olyckliga brödrafejden och sedan hindrat försoning samt att, så länge han lefde, ingen frid och endräkt kunde bestå i riket. Att Erik sålunda lömskt välte sin egen skuld öfver konungens redlige tjänare, har krönikeförfattaren icke kunnat förmå sig att omtala. Och vi hafva sett, huru författaren också i det föregående så litet som möjligt låtit det förhållandet framträda, att det var marskens klara förstånd, starka hand och orubbliga trohet,som hittills satt en ogenomtränglig mur emot Eriks ärelystna och högförrädiska sträfvanden. Däremot har författaren, såsom vi nu skola se, icke kunnat undvika att förtälja, huru hertigen strax efter marskens fall svek sin konung.

*

SJÄTTE KAPITLET.

Om Håtunaleken och om det stora krigets första skede (åren 1306—1309).

Författaren börjar denna afdelning af berättelsen med att omtala en festlighet. Sådana intressera honom alltid, och han tyckes särskildt då, när han måst skildra något sorgligt och upprörande, begärligt uppsöka ett ämne från lifvets solsida.Jfr i det föregående skildringen af en fest omedelbart efter berättelsen om Käksholms fall och likaså efter den utförliga framställningen af Landskronas eröfring (s. 84 och s. 100).

— Nästa vårfrudag på hösten (d. v. s. den 8 september år 1306) timade något, som ofta sker. Då höll hertig Erik hof i *Bjällbo*, och där var mången man glad och munter, ty hertigen ställde då till bröllop för några af sina män. Så pläga ju höga herrar göra för de män, som hafva tjänat dem troget. Och det är skäligt och klokt att löna dem väl, allra helst vid en sådan tid, då herrarna snart komma att behöfva deras hjälp. Där höllos då fembröllop på samma gång. Väl den man, som får den goda lyckan och stora glädjen att välja sig en af alla de kvinnor, i världen äro, och hålla henne i sitt hjärta kär, så att också hon af hjärtans kärlek vill honom väl, tills döden skiljer dem åt! —

— När festen var till ända, skickade hertigarna sina män uppåt Svealand, och läto dem rida hemligen och blott några få i hvar skara, så att det icke skulle spridas något rykte om deras färd. Hertig Erik hade också sagt männen, hvar de skulle möta honom. Han hade nu i sinnet att skaffa sig bot för all den skada, han förut hade

lidit. Nu redo hertigarna själfva upp i *Svitjod* (d. v. s. Svealand).Detta namn brukas eljest icke i svenska medeltidsskrifter, men väl i norska (och isländska). Konungen hade icke låtit bjuda dem, men de ville gärna besöka honom. Därför redo de till sin gård *Hundhammar,*I Botkyrka socken (vid södra stranden af Mälaren). ställde där in sina hästar och togo så många båtar, som behöfdes för dem och deras följe, samt läto ro sig dit, där konungen var. —

— Konung Birger var då på sin gård *Håtuna* (vid Mälaren). Hertigarna kommo dit just i den stund, då konungen ville gå till bords. När han fick se dem, mottog han dem med mycken höfviskhet, ty han visste ej, hvad de hade i sinnet. Mot aftonen gingo hertigarnas män till det hus, där de skulle ligga öfver natten, och dit man hade buritderas saker från båtarna. Där pådrogo de sina rustningar, utan att någon af konungens män blef det varse. Och när dagen var nästan förliden, så vardt konung Birger tagen till fånga och drottning Märeta med honom — det var början till mycken örlig. —

— Där var en sven från Småland, som hette *Arvid.* Så snart han såg, att där var ofred och fara å färde, tog han konungens son junker *Magnus* på sin rygg och sprang bort därifrån. Han var en ung och stark man. Mest fick han gå till fots, och mycket omak hade han. Men han bar junkern till Danmark, uppsökte konung Erik, satte pilten på hans knä och sade honom, hvad han hade sett. När konungen hörde det, som hade händt, gjorde det honom mycken sorg, och tårarna runno ned öfver hans kinder. Dessa nyheter flögo vida omkring. Det lefver nog mången, som minnes detta. —

— Det var vid mickelmässan, som hertigarna fängslade konungen. De gjorde det för att taga hämnd för sina oförrätter. När nu konungen hade kommit i deras våld, gjorde han allt, hvad de bådo honom, ty han visste sig ingen annan råd. Man sade till honom: »Gör nu, som din broder Erik vill! Upplåt slott och land för honom, och antvarda allt i hans händer!» —

— Till *Stockholm,* förde de honom först och uppmanade besättningen där att gifva sig. Men folket svarade, att de icke ville uppgifva slottet till hertigarna, så länge de visste konungen vara vid lif.Då förde man honom därifrån och till Nyköping. Och herr Mattias låg kvar utanför Stockholms slott under tiden, såsom hertig Erik hade befallt; staden hade han redan intagit. —

— På *Nyköpings* slottDetta hade Birger strax efter marskens fängslande återlämnat till hertig Erik. insatte de konungen och gåfvo honom allt, hvad han behöfde till sitt lifsuppehälle, både öl och mat, så att fånget folk aldrig kunnat ha det bättre, än han och drottningen hade det Han var då i samma fängelse, som fordom konung Valdemar. Han och drottningen hade ett godt gemak att sofva uti, ett stekarehus (d. v. s. kök) och en värmestuga (d. v. s. ett badrum). Där var en förnäm man, som skulle vakta dem och pläga dem väl, såsom dem anstod, och gifva dem allt det, som de begärde. Var det något, som fogden ej hade till hands, skulle han skaffa dem det, hvar det än fanns. Och alltid skulle han visa dem vördnad och blidhet och gifva dem vänliga svar;

så att de foro riktigt väl; icke svälte man dem ihjäl. —

Här hafva vi alltså krönikans framställning af den beryktade »Håtunaleken», som på sin tid väckte ett oerhördt uppseende i Sverige och grannlanden. Författaren har icke ett ord till klander öfver förräderiet. Hertigarna hade ju, menar han, att taga igen, hvad som med orätt beröfvats dem, och debehandlade sina fångar mycket väl. Att en man af så ädelt sinnelag, som vår författare i det hela visar sig vara, kunnat få sin känsla för tro och heder till denna grad förslöad, kan förklaras af den anda, som så småningom måste ha blifvit härskande bland hertig Eriks anhängare. Desse hade ju sett sin herre gång på gång bryta förbindelser, besvurna med de heligaste eder, så snart hans politiska fördelar fordrade det. Och då de funnit, att andra furstar gjorde på samma sätt, hade de väl fått den föreställningen, att sådant var ursäktligt i politiken. Till vår författares brist på rättfärdighetskänsla i fråga om »Håtunaleken» har det säkert också bidragit mycket, att detta af hertigarna begångna skurkstreck redan hade fördunklats af det hemska »Nyköpings gästabud», hvilket hos hertigarnas vänner utplånat allt medlidande med Birger och t. o. m. gjort dem blinda för, att denna senare missgärning väsentligen var en följd af hertigarnas föregående svek. Vi se också, hur mycken vikt författaren lägger därpå, att Birger och Märeta behandlades väl i

fångenskapen. Den upprörande misshandling, hertigarna såsom Birgers fångar fingo lida, vill han framställa som stridande mot all häfd och sed. I det föregående har ju författaren framhållit, hur på sin tid konung Valdemar och hans son Erik fingo alla bekvämligheter i sitt fängelse, och redan därifrån känna vi det här återkommande omkvädet: »icke svälte man dem ihjäl».Jfr här ofvan s. 81.— Allt riket gick hertig Erik till handa; riddare och svenner och andra följde honom, hvart han ville. Då sporde hertigen, att konungen af Danmark hade utsändt en stark kämpaskara, som var på väg till Sverige. Båda hertigarna samlade då sina män och tågade mot gränsen med sin härsmakt. De lågo där icke länge, ty danskarna hade tagit andra vägar och belägrade *Kindahus*Eller *Kindaholm,* fäste i Kinds härad af Elfsborgs län, beläget på en udde vid Kalfsåns utlopp i Ätran, 2 mil från Hallands gräns. en tid. Då tågade hertigarna till *Bavasund* (efter yngre uttal: Bogesund, d. v. s. det nuvarande Ulricehamn). Där lågo de åtta dagar, innan de danske hunno så nära, att det var en mil mellan härarna. Man såg där månget blankt harnesk och mången god, ny bröstplåt. De uppländske hade ej tänkt fly; danerna sade, att de ville strida, och de uppländske, att de ville hålla stånd. Dock vardt där intet slag, utan herrarna slöto stillestånd på ett år. Danerna foro då tillbaka hem, och hertigen gaf orlof åt dem, som hade varit i fält med honom; de foro också gärna hem. —

Det danska infallet i Västergötland, hvarom krönikan här berättar, egde rum i slutet af december år 1306 och början af januari 1307 samt misslyckades på grund af den oerhördt starka kölden, af hvilken båda härarna ledo mycket, men den danska väl mest. Sannolikt anspelar författaren på de oblida naturförhållandena, när han säger, att svenskarna gärna begagnade sig af orlofvet att fara hem igen. Därigenom att danskarna, för att räddasig, måst ingå stillestånd, hade hertigarna vunnit ett års tid till förberedelser för krigets förnyande. Vi skola nu se, hvad krönikan meddelar om det sätt, hvarpå de använde detta uppskof.

— Om sommaren därefter, for hertig Valdemar till *Tyskland.* Hvad han där företog sig, det kunnen I höra längre fram. Men hertig Erik red vid olofsmässotid (d. v. s. den 29 juli) till Norge och trodde sig nu vara viss på att få sin fästmö med sig hem. Han mötte konung Håkan i *Kragerö,* och då gaf konungen honom det beskedet: »Gif mig tillbaka *Varberg,* så skall du nu få min dotter! Annars blir det icke något af!» Då svarade hertig Erik: »Vill du ej gifva henne åt mig, så gifve Gud henne lycka, hvem som än får henne! Men Varberg får du ej igen i år, och det så mycket mindre, som du talar på det sättet.» —

Här vidrör vår författare för första gången den begynnande brytningen mellan Håkan och Erik. Men hans knapphändiga framställning är här, som ofta annars, otillräcklig för att låta oss blicka in i händelsernas sammanhang. Man vet emellertid, att konung Håkan vid denna tid hyste en stark misstro till sin blifvande svärson, emedan denne bakom hans rygg hade bildat sig ett eget parti i Norge och i sin ifver att förmå konungen till aktivt deltagande i kriget mot Danmark skickat särskilda skrifvelser till norska stormän i detta syfte. Säkerligen har Håkan också ansett, att hertigens maktställning numera, efter Birgers fängslande, var såstark, att den hotade honom själf. Detta har gjort, att han var angelägen att återfå Varbergs fasta slott. Att han nu icke gärna såg det öfverenskomna giftermålet fullbordas, kan visserligen ha berott på hans motvilja mot att alltför nära binda sig vid den farlige ränkmakaren, men också därpå, att prinsessan Ingeborg ännu icke var mer än sex år gammal. Å andra sidan var det icke heller i konung Håkans intresse att låta hertigarna duka under i striden mot Erik Menved, med hvilken Håkan hade åtskilliga ouppgjorda tvister. Därför lät han också sedermera förmå sig att understödja hertigarna med penningar och lofvade äfven hjälptrupper.

— Då återvände hertig Erik till *Konungahälla.* Där hade han låtit rusta i ordning till sitt bröllop. Men eftersom detta ej blef af, anrättade han i stället med bröllopskosten ett ståtligt gästabud för sina män. Där var uppförd en skön gästabudssal. Allt tillgick där belefvadt och höfviskt. Vin och mjöd, öl och fruktvin fanns där i rikligt mått. Mig tycktes, att jag aldrig sett ett präktigare gästabud än detta. Hertigen och hans män buro dyrbara kläder, som de sedan gåfvo åt de lekare, som kommit dit. Grefve *Jakob* var också där och ville ha Varbergs slott tillbaka. Men det var nu för sent, och han fick det ej. —

I krönikans skildring af festen äro orden: »mig tycktes, att jag aldrig sett ett präktigare gästabud»,

anmärkningsvärda, ty de visa, att författaren själf varit med.— Hertig Valdemar for då en pilgrimsfärd till Tyskland för att bevisa jungfru Maria tillbörlig heder. Under tiden lät han taga i sin sold åttahundra ryttare och än flera, som följde efter honom till Sverige. Många erfarne män svuro på, att de aldrig sett en skönare och större härskara än den, som då kom hit till landet. Till dessa ryttare slöto sig i Sverige femhundra andra.Härtill fogar författaren den skämtsamma och väl blott af rimnöd föranledda anmärkningen: »Jag har hört det af en man, som vill intyga det med en man, som såg det.» Den som hade velat hålla stånd mot dessa femhundrade, han hade väl behöft tio hundraden därtill. Ty jag vet ej bättre ridderskap i hela kristenheten än dessa: det är hofmännen (d. v. s. frälseryttarna) från *Uppland, Östergötland* och *Småland.*Det är väl af tillfälliga anledningar (brist på utrymme i verserna), som ej flera landskap nämnas. Hvar och en, som vet, hvad de duga till, han skall säga, att jag icke ljuger. — Alla dessa härskaror förde hertig Erik med sig ned till *Skåne,* när stilleståndet gick ut. —

Tidsbestämningen »när stilleståndet gick ut» är icke riktig, ty i själfva verket passade hertigarna på att börja fälttåget några veckor före det aftalade stilleståndets slut. Genom detta oridderliga och oärliga tilltag kunde de, som vi strax få höra, öfverrumpla den danske konungens förtrupp och förstöra hans samlade förråd, ty Erik Menved, som ej väntat sådan trolöshet, hade ännu icke öfverfört hufvudstyrkan af sin här till Skåne. Vår författare kanväl knappast fritagas från beskyllningen att hafva afsiktligt förtegat detta fula streck af hans käre hertig. Däremot är det icke troligt, att han haft kännedom om den öfverenskommelse, hertigarna redan på våren gjort med Erik Menveds broder, den usle hertig Kristofer, som därvid förbundit sig med dem mot sin broder konungen, hvilken dock alltid behandlat honom vida bättre, än han förtjänade. Detta förbund hade hållits så hemligt, att konung Erik ej fått minsta spaning därom. I sitt blinda förtroende hade han låtit förrädaren behålla sitt län, *Sydhalland,* och t. o. m. gifvit honom befälet öfver förtruppen och lägret vid Skåne-Smålands-gränsen.

— När konung Erik fick tidender om anfallet, for han öfver *Öresund* och ville skynda emot fienden. Men hertig Erik kom till byn *Örkelljunga.*Byn (på fornsvenska kallad *Ödknaliunga*) ligger i Skåne nära Smålands gräns; en af de viktigaste vägarna mellan rikena gick fram där. Där voro stora förråd samlade, som konungen skulle hafva med sig på sitt tåg in i Sverige. Konungens broder stod för lägret och hade hos sig hundra ryttare. Han blef då fången och många af hans folk, ty hertig Eriks här var mycket öfverlägsen.Hertig Kristofer gaf sig efter aftal, såsom vi ofvan antydt. Hertigarna och deras folk togo förråden utan att bedja konungen om lof och hade då god kost i öfverflöd, så länge de stannade där — det var halfannan dag och en natt, — så att ingen klagade,att något fattades honom. Man brydde sig knappt om att dricka annat än »trampöl» (d. v. s. öl från Trave, lybecköröl). Sedan brände hertigarna öfverallt, där de foro fram, både små och stora byar. Bönderna hade gärna sett, att de sluppit detta. De flydde till skogarna och gömde sig; jag tror, att de hade en ledsam jul. I *Grefvie*Troligen menas Grefvie på Hallandsås i nordvästra Skåne. voro hertigarna om juldagen. Sedan drogo de genom Halland, höllo fred och brände icke där, ty det tillhörde hertig Kristofer, som nu var deras vän. —

— Hertig Erik begaf sig nu tillbaka till sina egna besittningar med sin här. De tyskar, som han förde med sig, lade han in i köpstäderna, för att de ej skulle göra allmogen skada, och tillsatte en förman, som skulle utkräfva, hvad de behöfde. Köpstadsmännen försågo dem med mat och öl; bönderna skulle föda deras hästar och hade mycken möda med att köra in foder åt dem. De tyskar, som voro förlagda till *Söderköping,* foro icke väl med bönderna däromkring. De redo ut på landet med sina drängar och annat pack — den okunnige bär sig alltid illa åt — och togo för sig, hvad de behagade, och öfvade våld och gjorde ofog mot bönderna. Då vordo bönderna leda vid detta och vreda och slogo till slut en tysk, så att han kom tillbaka till staden med blodig panna. Däröfver harmades alla tyskarna och drogo sina rustningar på och ville strida med bönderna, om de kundekomma åt dem. De stackars bönderna sutto hemma och gjorde i ordning sina klubbor och liar. Men, när tyskarna föllo öfver dem, kunde de icke hålla stånd, några stupade, och de andra sprungo undan. —

*

Innan vi låta krönikeförfattaren fortsätta sin berättelse, måste vi anmärka, att hans skildring af de närmast följande händelserna är *så* ofullständig och förvirrad samt troligen äfven afsiktligt tendentiös, att vi nödgas först

taga kännedom om hvad man ur andra, härvidlag pålitligare, källor har kunnat utforska om dessa händelser.

Redan hertigarnas återtåg från Skåne har icke aflupit så alldeles utan olägenheter, som vår författare tyckes mena. Tvärtom vill det synas, som om de haft konung Erik Menved och hans här hack i häl efter sig. Och säkert är, att de på ett eller annat sätt kommit i sådan klämma, att de för att rädda sig måste — i slutet af januari eller början af februari år 1308 — bekväma sig till en preliminärfred, hvari de bland annat lofvade att till Birger återlämna Östergötland, större delen af Småland samt Öland och Gotland, hvarjämte Birger skulle få behålla Finland, som hertigarna ännu ej kunnat taga i besittning. Birger skulle dock icke sättas på fri fot och öfvertaga sin andel af riket förr än efter afslutandet af den definitiva freden, som utsattes till följande jul.Men nu visade hertigarna åter stor bakslughet. De skyndade till Nyköpings slott och började underhandla med den fångne Birger om villkoren för hans lösgifvande, utan att låta honom få veta något om det löfte, hans svåger nyss aftvungit dem. Det blef då icke svårt för hertigarna att förmå Birger till att — den 3 mars — antaga ofördelaktigare villkor än dem, till hvilka preliminärfreden gifvit honom rätt. Därefter förde hertigarna med sig Birger till ett herremöte i *Örebro,* hvarest han — i slutet af mars — upprepade sitt edliga löfte att nöja sig med brödernas bestämmelser. Först efter det hertigarna bundit honom med de heligaste eder, släppte de honom fullständigt på fri fot, och *först då* fick han reda på, hvad han gått miste om genom brödernas illistiga förfaringssätt

Full af förbittring öfver sveket bröt han då sin nyss aflagda ed att aldrig söka utländsk hjälp mot Sverige; ty han for genast till sin svåger, konung Erik Menved, och förmådde denne att redan samma vår göra ett infall i Småland. Danskarna tyckas likväl denna gång icke hafva kunnat uträtta något, ty efter några dagar slöts åter ett stillestånd.

Att händelserna verkligen tilldragit sig så, som de här framställts, finner man af ännu bevarade aktstycken från denna tid. Den framställning, krönikan gifver, är ganska afvikande och vida fördelaktigare för hertigarna. Nu är det visst icke omöjligt, att författaren, som icke förstod sig synnerligen väl på statssaker, och som dessutom skref detta stycke afkrönikan först flera år efter händelserna, kan hafva ofrivilligt råkat sammanblanda några af de många, snart brutna fördragen från denna tid och omkasta deras ordning. Naturligtvis kan också det afgjorda sträfvande att kasta all skuld på Birger, som krönikan här företer, bero på författarens sagesmänAtt han ej personligen varit med, utvisa hans misstag till fullo., ej på honom själf. Vi vilja nu i största korthet referera, hvad han har att säga.

— I början af sommaren (författaren måste mena år 1308) inföll en stor dansk här i Sverige; anförare voro grefven af HolsteinFelaktigt i st. f. grefve *Henrik af Gleichen.* och hertig Valdemar af *Slesvig*Den tredje anföraren, hertig *Erik af Langeland,* nämnes ej i krönikan.. Hertig Erik kom dem till mötes med sitt folk; och då slöts fred på de villkor, att konung Birger skulle bli fri och få tredjedelen af riket, och att full vänskap skulle allt framgent råda mellan honom och bröderna. —

— Vid följande fasta (det skulle alltså ej ha varit förr än nästa år, 1309) hölls ett riksmöte i Örebro; där beslöt man att konungen skulle släppas lös och få sin tredjedel af riket, om han förpliktade sig att aldrig härja på riket med utländsk här. Detta skulle han svärja på »Guds lekamen» (d. v. s. hostian). —

— Efter påsk kom riksens råd till Nyköping, besökte konungen i fängelset och förelade honomvillkoren. Han antog dem och besvor dem med en helig ed på Guds lekamen och blod samt utfärdade en skriftlig förbindelse. —

Här har nu författaren en lång följd af (i och för sig fullkomligt berättigade) reflexioner och utrop öfver den syndaskuld och det ansvar, Birger ådrog sig genom att bryta en sådan ed.

— Det var, fortsätter därefter författaren, icke långt mellan det, att han svor, och att han begaf sig ut ur riket till sin svåger Erik. Till honom kom han alldeles utblottad. Erik (Menved) mottog honom väl, försåg honom med det, han behöfde, och lofvade honom, på hans bön, att börja ofred mot de uppländske. »Sörj ej!» sade han. »Du har allt godt att vänta. Du skall få igen Sverige, om jag ock skall lägga på Danmark den högsta skatt, det kan bära.» — Att han skulle lägga en så hög skatt på Danmark, däri, tror jag, talade han fullkomligt sant. —

Så slutar författaren med tydligt gäckeri denna afdelning, hvars partiskhet och otillförlitlighet i öfrigt torde lätt visa sig genom jämförelse med det, vi förut omtalat.

*

Sedan författaren kort antydt, att från Erik Menveds och Birgers sida en tid bortåt intet anfall gjordes på Sverige, öfvergår han till att berätta om den år 1308 inträffade fullständiga brytningen mellan hertig Erik och konung Håkan. Hanomnämner likväl icke hufvudanledningen till Håkans harm mot Erik, nämligen den separatfred, som hertigen i början af året ingått med danske konungen, oaktadt han i sin förbundstraktat med Håkan hade uttryckligen lofvat att ej utan Håkans medverkan och samtycke underhandla om fred. Andra tvistefrön mellan Håkan och hertig Erik hafva vi uti det föregående berört. — Krönikans framställning af denna nya fejds utbrott lyder sålunda:

— Konungen af Norge sände bud till hertig Erik och bad honom möta sig på *Munkholmen,* strax ofvanför Konungahälla vid älfven, som flyter mellan Sverige och Norge. När de kommit samman där, kunde de icke förlikas väl. Hertigen hade gärna hållit sämja och hoppades ännu att få konungens dotter. Men konung Håkan ville ej så, utan tänkte taga hertigen till fånga. Då detta blef hertigen sagdt, red han till *Lerjesund*Om detta ställe var beläget midt emot det n. v. *Lerjeholm* (strax norr om Göteborg), hade Erik ridit ungefär en mil tvärs öfver Hisingen. och lät där sätta sig öfver älfven och räddes sedan icke konungens vrede. —

— Hertigen innehade då ännu Konungahälla fäste; det var väl bemannadt, och herr *Ficke*Namnet tros vara felskrifvet i st. f. *Sigge (Hallstensson);* så hette åtminstone året förut befälhafvaren på slottet. var slottshöfding. Det var om sommaren, detta hände. Hertig Erik trodde i början ej annat, än attkonungen skulle intaga fästet. Men han lugnade sig, när han besinnade, att han hade raska kämpar där, och att det icke var lätt att taga något ifrån dem. —

— I fem veckor låg konung Håkan där med en väldig flotta. Då blef *Bagahus* (d. v. s Bohus) uppbyggdt, men ej gjordt färdigt; det var då af trä, ej af sten. Det var hertigen mycket emot, att det slottet kom att stå där. Grefve Jakob var den, som då satte i konungen, att han skulle låta bygga slottet. Sedan for konung Håkan hem till sitt land igen. Men Bagahus gör de män omak, som fara upp eller ned för älfven. Det är icke allt godt, hvad man beder konungen, om. Den, som rådde honom till att bygga det upp, sin lön får han i helvetes brunn. —

Dessa vredeutgjutelser mot grefve Jakob tyckas gifva ledning till bestämmande af tiden, då krönikan blifvit nedskrifven. Vi återkomma till dem längre fram.

— Sedan samlade hertig Erik sin härsmakt, så snart vintern hade lagt is öfver sjöarna, så att man kunde både rida och gå på dem. Han tog vägen till Norge och stannade ej förr än i *Oslo.* Norrmännen refvo många broar för att hindra hans tåg, men det hjälpte dem aldrig en smul. Så länge Norge står, skola de känna af, att hertig Erik har varit där; det tyckes dem ännu, som om han fore fram i landet. Han belägrade *Akershus* — det skiljes från staden af en liten hafsvik — höll riddarspel och slog många af sina män till riddare,fruktade inte norrmännen minsta grand och brydde sig inte om, hvad kung Håkan sade. —

— Stadsboarna rättade sig villigt efter hertigens befallningar, de hade ej annan råd. Staden var den tiden mycket rik, och allt hvad hertigens fogde kräfde af borgarne, det skulle strax vara till reds, om de ej ville, att det skulle gå dem illa. De fingo brygga dag och natt och laga till mat, så att intet fattades. Från landsbygden hämtade de svin och hornboskap och det bästa foder i stor myckenhet. —

— Då bar det så illa till, att hertigen insjuknade. Men han hade med sig en läkare, som gaf honom något, som gjorde honom godt och så hjälpte honom undan döden. —

— Detta var om julen, medan de voro där i Oslo. Då fingo hertigens män veta, att en stor skara norrmän var i antågande. Väl tretusen räknade man dem till. De stodo under ett banér vid en bro en mil från staden. Hertigens ryttare läto strax leda fram sina hästar, härklädde sig raskt och redo i fyrsprång dit, där fienderna voro. I striden blefvo många af de uppländske sårade. Men norrmännen föllo så tätt, som gräset faller för bondens lie, och

kunde sedan staplas upp i högar. Dock må man icke lasta dem. De ville gärna värja sitt land, och, fastän det gick dem illa i händer, hade de ingen skuld däri. Striden slutades så, att de norrmän, som ville behålla lif och frihet, flydde undan, och de uppländske förde med sig därifrån många fångar. —— Men omsider började hertig Erik att längta hem till sitt land, ty sjukdomen kändes ännu svår, och han räddes, att han skulle falla i dödens snara. Alltså gaf han sig på återvägen till Sverige. Hvar han kom under sitt tåg, gick folket honom till handa, lämnade gisslan och lofvade mycket, som sedan aldrig gäldades. Var det något landskap, som satte sig upp emot honom, så lät han eld och brand gå öfver det. Sålunda skildes han från norrmännen. Jag tror väl, att de minnas det än. —

Här hafva vi nu hört krönikans berättelse om hertig Eriks första bedrift i det stora krig, han hade att utkämpa mot Nordens tre konungar tillsamman. Framställningen af det norska fälttåget torde vara i hufvudsak riktig. Dock förtiger vår författare, att hertigen hade medhåll och understöd af flera norska stormän, som voro missnöjda med konung Håkan. För öfrigt lär väl striden mot den norska bondehären ha varit något allvarsammare, än krönikan låtsar om, och ha bidragit till Eriks beslut att tåga hem igen, ehuru han ej ännu lyckats intaga Akershus. I författarens skildring framlyser, som vi sett, segrarens öfvermod, särskildt då det är fråga om Osloboarnas ödmjuka tjänstvillighet. Men å andra sidan kunna vi med nöje lägga märke till det varma erkännande, han gifver de stackars bönder, som nedhöggos af hertigens pansarklädda ryttare.

Krönikan berättar härnäst om tvenne härjningståg, som norrmännen kort efteråt, alltså i början af år 1309, företogo i Dal, för att hämnas svenskarnas framfart i Norge.— Därefter kommo norrmännen till samman och sade mellan sig: »Skola götarna göra sig gamman däraf, att de hafva bränt vårt land? Länge få vi skam, och all världen har oss till åtlöje, om vi ej finna på råd att bättra vår sak. Nu vilja vi bränna hos dem till gengäld, så att de icke så snart få skadan ersatt.» Och de samlade en stor skara och tågade till *Dal.* Hvad skall jag förtälja härom annat än det, att de brände ett helt härad så, att man ej såg ett enda hus stå kvar. En riddare, som hette herr *Ivar Jonsson,* var deras anförare. De kommo hem till sitt land igen utan skada; så kan det ofta hända,

ty lycka är bättre än guld; den går det väl, som Gud är huld. —

— Det var i Norge en god man, som hette *Helge Båt.* När han sporde, att det gått de andra så väl i händer, då ville också han göra en härfärd. Hur det gick för honom, det skolen I nu få höra. Han tågade ned i Dal med en stor här och mycken ofred, tog där fä, får och svin, och dem ville hvar och en drifva hem till sitt. Då de nu voro på hemvägen och följde stigarna i bergen, fingo de höra en trumma bakom en lund invid ett kärr. Och då ropade de: »Här kommer härtigen! Illa är det!» Deras anförare sade till dem: »Hur veten I, att det just är han? Och hvem det nu vara må, så hoppas jag, att allt skall gå väl för oss.» Folket var dock ej utan oro. Det varfogden på *Dalahus,*Krönikan skrifver här *Dalaborg* för att få rim på »sorg»; jfr här ofvan sid. 123. som kom där. Han hade med sig hertigens banér och hade ordnat anfallet så väl, att norrmännen veko undan och litet hvar af dem blef orolig, huru han skulle komma hem till sitt land igen. De voro då riktigt komna i klämma och läto all sin boskap löpa; den hade då intet djur kvar, som förut haft två. Deras höfding sade till dem: »Dugande män, värjen eder och flyn ej än!»

De drabbade då samman på en vall, svärden klungo och bredyxan small; norrmännen miste segern där och lofvade Gud, att skogen var när, och skylde sig i skog och ris, men hertigens män, de vunno där pris. Den bäst visste vägen af allom dem, jag tror, han kom då fortast hem. —

Dessa gränsstrider, som af krönikan berättas ganska utförligt och med en viss humor, hafva väl varit af mindre betydelse. Viktigare var utan tvifvel ett företag, som författaren med tystnad förbigått.

Ungefär samtidigt med hertig Eriks tåg till Oslo hade en svensk här infallit i *Jämtland,* som den tiden tillhörde Norge, underlagt sig detta landskap och hotat *Trondhjem.* Krigståget, som för en tid bragte jämtarna under svenskt välde och dessutom tjänade till att splittra fiendens försvarskrafter, gör heder åt den svenska strategien och har väl helt enkelt blifvit uteglömdt af vår författare.

Krigets senare skede blef, som vi få se, ojämförligt mycket farligare för hertigarna, än det förra varit.

*

SJUNDE KAPITLET.

Om det stora krigets senare skede, frederna m. m. (åren 1309—1313).

Det ligger nu närmast för krönikan att förtälja om konung Håkans besök hos Erik Menved för att befästa förbundet mot hertigarna och väl äfven aftala gemensam fälttågsplan. Vid Håkans färd till Danmark passade hertig Erik på att tillfoga hans flotta en betydande förlust. Härom berättar krönikan på följande sätt.

— När pingsten kommen var därnäst och frost och snö och regn och bläst förgått och vinterns tvång och fåglarna började sin sång.

då ville konung Håkan fara från Norge med en stor här. Många snäckor och stora långskepp gjordes redo, och med dem afseglade konungen åt Danmark till. Vinden var hård och motig och dref många af skeppen in i *Kalfsund*.Sundet, som ännu kallas så, ligger nära inloppet till Nordre älf och var således ej aflägset från det dåvarande Konungahälla. När de hade legat där en tid, så kom hertig Erik dit och började då en annan lek.Han tog de båtar, han kunde få, hellre stora dock än små, och satte sina män däri, hjälteskaran, ung och fri. De rodde nu ut till dem på haf, och skeppen sju de vunno dem af och slogo så många norrmän ihjäl; det likade konungen icke väl.

En af de norrmän, som föllo där, var herr *Ivar Jonsson*.Sannolikt den samme, som fört befälet vid norrmännens första infall i Dal. Herre Gud, en sådan olycka, att han skulle råka ut för detta! »Det var illa,» sade hertigen, »att den dugande mannen vardt död.» De buro honom till barfotabrödernas kloster (i Skara) och höllo där hans begrafning med stor högtidlighet i många förnäma mäns närvaro. —

— Ännu en färd ville hertigarnas män göra till de norska skeppen. Det var *Erengisl* af Skara, herr *Magnus Kristineson* och herr *Magnus Algotsson,* som anförde. Men det blef ingen glädje af den färden: de foro bort, men aldrig hem. När de kommo fram dit, där norrmännen lågo, och dessa kunde se, att de voro alltför få och hade små, låga fartyg, så redde sig norrmännen med godt mod till försvar. Hertigens män rodde midt in ibland skeppen. Där var då mycket buller och ropande. Norrmännen stodo högt upp öfver dem, höggo, stötte, sköto och kastade med stora stenar, så att det blefsvårt att stå emot. Då togo norrmännen herrarna till fånga, förde dem upp på land och drogo af dem deras rustningar. Dit kom då löpande en hop uselt och nedrigt pack och frestade på, om bredyxan bet. De uslingarna höggo herrarna i stycken, så att en bit flög hit, en annan dit. Så pläga oädla män göra. Hvarhelst dugande män höra detta, klandra de dem för odådet. Norrmännen hade också många onda skalkar med sig på flottan. — Gud gifve herrarnas själar himmelriket för den hårda död, de fingo lida! —

— Under tiden var konung Håkan och höll hof (d. v. s. högtidligt möte) med den danske konungen. Mot sin husfrus vilja lofvade han bort sin dotter, som hertig Erik hade fäst, till junker *Magnus Birgersson,* så har jag sport. Det smärtade ingen så mycket som den norska drottningen. Sedan seglade konung Håkan hem till sitt land och fick då tidender om striderna i Kalfsund. Sådana tidender fick han ofta. —

Här anmärka vi, att freds- och förbundstraktaten mellan konungarna visserligen icke definitivt afslöts förr än sommaren år 1309 (i Köpenhamn), alltså vid det möte, författaren här omnämnt, men traktaten hade blifvit preliminärt aftalad redan föregående sommar. I aftalet ingick redan då Ingeborgs trolofning med Magnus. — Uti författarens skildring af de fångna herrarnas nedhuggande gäller harmen icke så mycket omänskligheten i och för sig, utan snarare den omständigheten, att det varförnäma och ädelborna män, som så skymfligt behandlades af en rå pöbel. Författaren kan nog också visa medkänsla med allmogens lidanden, men är dock uppfylld af den på hans tid vanliga föreställningen, att riddare och andra högättade personer voro ett vida finare och bättre slags människor än simpelt folk.

Därefter berättar krönikan om ett härnadståg, som hertig Erik samma år företog ett stycke norrut i det nuvarande Bohuslän.

— Samma år gjorde hertig Erik en mindre härfärd in i Norge. Ty honom var sagdt, att norrmännen ämnade med en ringa skara falla in i Sverige och härja, och han trodde, att norrmännen skulle hålla stånd mot honom. Men de flydde och ville ej invänta honom samt gjorde en förhuggning i hans väg; han kom likväl öfver den med sitt folk och fram till en by, som heter *Ljung* och tillhörde herr *Tord Unge.* Där slog hertigen läger. Men norrmännen räddes storligen och flydde öfver allt ur bygden; det var, som om pesten hade farit fram där och allt folket dött ut; hade man också ridit många mil, så skulle man ej ha mött så mycket som ett barn; så stor var deras räddhåga. Hertigen visste ej, hvar de voro, och sände sitt folk åt alla håll för att söka efter dem, men fick ändock icke spaning på dem. De höllo sig likväl tillsamman och hade gömt sig i skogarna, ty lifvet var dem kärt. En gång hade hertigen skickat ut tjugo af sina män; de redo på goda hästar och skulle speja efter norrmännen. Dålågo några norrmän på ett berg och skådade vida ut öfver landet. Och när de sågo, att fiendeskaran ej var större, så lupo de ned och anföllo hertigens män samt dråpo *Jöns Blå* och två andra — så går det till i krig. De öfriga kommo lyckligt undan norrmännen och redo till hertigen. Han lät då hela sin här rycka ut på marken för att afbida fiendens anfall; men fastän de väntade länge, kommo inga norrmän dit, utan flydde i stället längre bort. Och eftersom hertigen ej kunde komma åt att strida med norrmännen, vände han om till sitt land och brände på vägen, så mycket han fann för godt. Sedan saknades det icke oro och bekymmer för hertigen. —

Med de sista orden vill författaren förbereda framställningen af de stora faror och svårigheter, hertig Erik hade att möta under hösten år 1309, då han anfölls af båda konungarna, den danske och den norske, på samma gång. Farligt var i synnerhet det danska anfallet, ty konung Erik Menved hade med sig en välrustad och efter den tidens förhållanden ovanligt stor här. Enligt en dansk källa skall den ha räknat 60,000 man, hvilken uppgift dock tros vara något öfverdrifven.

Den utomordentliga strategiska skicklighet, hvarmed hertig Erik räddade sig, sin här och sitt rike från en, som det tycktes, oundviklig undergång, kommer kanske icke fullt till sin rätt i vår författares framställning; men att skildringen icke blottär liflig och målande, utan ock visar fackmannens förstående uppfattning, torde vi komma att finna.

— Konung Erik rustade sig starkt och samlade till sig både danska och tyska krigare. Mången man från främmande land gaf sig då välrustad i hans tjänst; därigenom blef hären så stor. Aderton förstar, några med flera ryttare, andra med färre, kommo till hans hjälp. Och han lönade dem väl,

gaf ut silfver med bägge händer, tusen lödiga mark i sänder. Den, silfver hafver nog att gifva, han finner många, som hos honom blifva.

När nu alla de herrar, som bodde i konung Eriks närhet, hade slutit sig till honom, sade de: »Nu vilja vi se till, hvad vi förmå.» Och de, som ville följa honom till Sverige, hade trehundratjugo hästar. —

Denna sista uppgift är alldeles för låg och måste bero på något skriffel. Enligt en tysk källa hade Erik Menved 3,600 ryttare.

— Då red hertig Erik ut åt landamärket (d. v. s. gränsen) med stor härsmakt. Dock var han icke så stark, att han kunde bestå mot konungen af Danmark och mot alla de konungar, hertigar, grefvar och andra ypperliga krigare, som följde denne och lydde hans bud. När den danska hären kom fram till gränsen, vek hertigen undan och drog sig före dem in i landet. Hvad som då fanns för handen af mat och foder, det tog han allt med sig. Jag tror, att konungens män fingo slita ondt däraf.Hur långt de än tågade fram på dagen, så hade hertigen öfverallt varit där före dem och hade ställt till för dem så, att de gärna hade sett, att det varit bättre. Vågade sig någon ett stycke bort från hären, så kommo strax hertigens män fram och höggo eller stucko ned honom. Danskarna blefvo därigenom illa till mods och togo sig alltmera till vara. När tjugo redo ut, kommo tre igen. Och till slut tordes ingen fjärma sig från hären, utan enhvar fick nöja sig med det, han kunde få där. När hertigen kom till *Värnamo,* så lät han en del af sina pålitligaste män begifva sig till *Lödöse* och till *Skara* för att bemanna fästena där. Det var hans bästa råd, ty nu var det trångmål. —

Författaren tyckes mena, att hertig Erik i Värnamo delade sin här af den anledning, att han där fått underrättelse om konung Håkans anfall och alltså måste skydda sina besittningar i väster från att eröfras och sig själf från att blifva tagen i flanken eller i ryggen. Endast Lödöse och Skara nämnas, men ej Konungahälla, ty hertigen torde hafva fått veta, att detta fäste redan intagits, eller att dess fall var nära förestående. — Till skildringen af fientligheterna på den norska sidan kommer författaren längre fram. Nu skola vi först höra, hvad han har att vidare förtälja om den danska fejden.

— Hertigen ville sätta sig till motvärn vid *Humlarum* (vid Huskvarnaån nära Jönköping). Men när konung Erik omsider kom fram dit, drog hertigen sig undan till *Holaveden* (d. v. s.gränsskogen mellan Småland och Östergötland). I *Jönköping* lägrade sig konung Birger med riddare och svenner. De uppförde där ett fäste af trä, ty det var ondt om sten där. Till fästet drefvo de nöt, får och annan boskap och slaktade. Men de voro i stor räddhåga, att hertigen skulle komma öfver dem. Konung Erik ville då tåga genom skogen, och hertigen hade ämnat möta honom där. I *Bjällbo* hade han förlagt sina tyska ryttare. De kommo nu till undsättning vid byn *Svem* (på Vätterns strand), ty där ville hertigen strida mot danskarna.På detta ställe, liksom vid Humlarum, var terrängen gynnsam och gjorde det möjligt att strida mot öfverlägsna fiender. Dessas här kom nu efter hand fram öfver skogsåsen. Då inträffade något, som lätt nog kan hända: herr Mattias, som förde hertigens banér, störtade omkull, däraf att hästen snafvade öfver en sten; och fallet var så våldsamt, att banérstången brast sönder. Detta gjorde dem alla mycket bekymrade. Och när alla konungens trupper kommit öfver skogshöjden, vände hertigarna om. —

Författaren menar naturligtvis, att svenskarna blefvo så modlösa på grund af det olyckliga förebudet, att hertig Erik nödgades uppgifva planen att begagna sin förmånliga ställning till att öfverfalla den danska hären, medan ännu blott en del af den hunnit fram. Emellertid förmodar den norske historieskrifvaren Munch, att hertigen gärna gripit en förevändning att äfven denna gång undvika ett större fältslag.— Där skildes då hertigarna, såsom de bägge funno det vara bäst. Hertig Erik for till *Kalmar,* men den andre skulle fara till *Stockholm.* Konungarna Erik och Birger och de herrar, som voro med dem, tågade då fram till *Nyköping* och inneslöto staden. Där fingo de många döda och sårade.

De kunde ej uträtta annat, ty fästet var väl bemannadt. —

— Då hertig Erik hade kommit till Kalmar behöfde han sedan icke oroa sig så mycket. Ty där kommo till honom två skepp med tyska krigare, och han fick då godt om folk. Han tog också med sig en del af besättningarna i Varberg och Kalmar och red så ned mot Jönköping. Fogden där var på sin vakt, men besättningen kom i stor förskräckelse, och det slutade så, att hertigen brände ned till grunden det fäste, som danerna hade byggt. I striden blef herr *Ivan* ihjälskjuten, en höfvisk och förträfflig riddare; det gjorde hertigen mycket bedröfvad. Samma öde fick där också en af konung Birgers riddare, som hette *Gudsärk;* han var nog icke mycket hågad att dö, men han fick med sitt lif umgälla för förstarnas oenighet. När nu allt detta var uträttadt, fästet intaget och brändt, då lade sig hertigen i *Axevalla* slott och kallade samman västgötarna och beredde sig att där möta konung Erik. —

— Så snart konung Erik sporde, att hertigen var lägrad där, och att Jönköping var taget och besättningen borta och fästet brunnet, så sade han:»Nu duger det ej att dröja här. Jag har nu legat här ända sedan mickelsmässa, och nu är det jul. Mången stridshäst och månget lastdjur har jag mist här under tiden. Hade jag vetat förut, att det skulle gå så här, så hade jag ej kommit hit i år. Mitt folk åtrår och längtar att komma härifrån. Vi hafva förödt landet rundt omkring oss och kunna ej längre föda oss här. Och jag är lika när att taga fästet som första dagen, jag kom hit.» — Det var åttondedagsaftonen (d. v. s. nyårsaftonen), som han bröt upp. Mången af hans män hade där mist sin häst och fick gå därifrån till fots. Mig tycktes, att jag aldrig hade sett en sådan mängd ben af hästar, som det låg där på marken. —

Vi erfara alltså, att författaren själf varit vid Nyköping efter danskarnas aftåg och sett de bedröfliga spåren efter deras läger. Att nöden i danska hären varit mycket stor, uppgifves också både i danska och tyska källor. Enligt en dansk krönika skall i lägret hafva utbrutit myteri, anstiftadt af hertig Erik genom mutor och löften till några bland

anförarna. — Vi skola nu höra, hvad vår författare berättar om det danska krigets slut.

— Konung Erik och hertigen höllo då möte och slöto stillestånd. Nu skulle konung Erik förlika bröderna med hvarandra, så att ingen af dem sedan skulle tala om det onda, den andre hade gjort honom, utan de skulle vara vänner och förbundne, och hvar och en skulle hafva den del af riket; som honom tillkom. Därpå red konung Erikhem till Danmark igen. Han bragte då mycken vånda öfver sina bönder. Ty han lade skatt på hvar plog, en mark silfver. Bonden måste sälja både jord och skog för att gälda solden till krigshären. Men därmed blef ändå icke all solden gäldad.

När kungen hade den skatt pålagt, då hade han uppfyllt, hvad en gång han sagt. —

Med dessa ord anspelar författaren på det löfte, Erik Menved hade gifvit Birger, nämligen att han skulle hjälpa denne, om han ock måste lägga den högsta skatt på Danmark, som det kunde bära. — Nu kommer ordningen till att berätta om fientligheterna på den norska sidan.

*

— Då kom hertig Valdemar från Stockholm till hertig Erik och förde med sig en skön skara, både riddare och riddares vederlikar, uppländske så väl som tyskar. Bägge hertigarna redo nu genom Västergötland och vände sig mot Konungahälla och började belägra det. Fästet hade nyligen affallit från hertig Erik och återtagits af konung Håkan. Det hade skett, litet innan konung Erik drog in i Sverige, och medan hertigen stod vid gränsen. Då hade konung Håkan kommit till Konungahälla, belägrat fästet och tvungit slottshöfdingen att uppgifva det. Här står nu skrifvet, hur det gick till.Uttrycket beror därpå, att krönikan tänkes högt uppläsas för lyssnande åhörare; jfr i det föregående s. 105. Slottshöfdingen var också norrman.*Tord Unge*Omnämnd här ofvan s. 159. hette han. Att han icke försvarade fästet bättre, det kom sig däraf, att han räddes för konungens vrede, som kunde gå ut öfver det gods och de fränder, han hade i Norge. Så blef han då försonad med konung Håkan och fick stanna kvar som fogde på slottet. Men nu var hertig Erik vred på honom och ville vinna fästet ifrån honom och sade: »Jag gifver mig ej tillfreds med mindre, än att jag får det intaget, innan jag far härifrån.» —

— Medan hertigen belägrade Konungahälla, rustade man sig i Norge för att undsätta fästet. När vintern hade lagt älfven, så att man kunde både gå och rida öfver den, då sände norrmännen på väg till Konungahälla en riddare med mycket folk. Men han fick en dålig hemfärd. Ty hertig Erik tog och skickade emot honom herr *Bjarne (Lodinsson).* Denne kände vägen och gjorde gärna, hvad hertigen bad. Konung Håkan hade gjort herr Bjarne biltog. Och dock hade han i *Paris* fått bref på, att han var en mäster (d. v. s. magister) i boklig lärdom. På denna färd hjälpte honom Kristus. Skarorna möttes under en lid vid ett berg en morgonstund. Där blef konungens riddare sårad, så att han hade fått nog för hela det året, och norrmännen förlorade slaget. Fastän denna härnadsfärd ej var stor, blef den likväl skadlig för norrmännen. De togo illa vid sig, när deras här vände om med oförrättadt ärende. Det plägar så vara: då man märker, att det ser illa ut, så flyr mangärna och väjer undan för skadan. Och så snart nu slottshöfdingen sporde, att han icke kunde få någon hjälp från dem, öfverlämnade han fästet åt hertigen, såsom denne fordrade. I hans ställe satte hertig Erik en riddare från Tyskland, som då fick Konungahälla i sin vård. —

— Herr Tord Unge red nu bort och dit, där han sporde konung Håkan vara, och sade till honom: »Jag har uppgifvit slottet. Därtill hafva nöd och tvång drifvit mig. Om nu hertigen vill underhandla med eder, så upptagen det väl! Det beder jag och råder eder till. Jag ville, att I haden sett hans härsmakt, som han kringhvärfde fästet med.

Han ligger i Konungahälla än och hafver mång tusen tappre män. Och skall hans vilja i fullbordan gå, och kunna vi icke ett stillestånd få, så härjar han all *Viken* med eld och brand, att sent blir det botadt för Norges land.»

Konungen svarade: »Jag vill göra, som du säger, om han vill lyssna till mina ord. Han och jag skulle fullväl sämjas, om han ej rättade sig efter utländske mäns rådDetta uttalande är mycket egendomligt, dels därföre att konung Håkan (enligt vår författare) betraktar hertigen som landsman, dels emedan författaren här, liksom en

gång förut (se s. 110), synes vilja skjuta skulden för oenigheten i Norden på utländingar (tyskar?).. Så länge han gör det, saknas icke trätofrön.» — Det skickades då bud till hertig Erik, att konungen ville hafva lejd. Och de kommosamman och talades vid. Och strax blef det likligare till fred. De kommo snart till ett aftal, att det skulle vara fred mellan rikena, — detta åstadkom Gud; han är den, som förmår mest. Det var vid fastans ingång, som de gjorde aftalet, och om sommaren afslöts freden. —

Nu ha vi åter kommit till en punkt i berättelsen, där vår författares uppgifter äro mycket ofullständiga och därtill ofullständiga på sådant sätt, att svek och löftesbrott af hertig Erik förbigås. Den slutgiltiga uppgörelsen mellan hertigen och konung Håkan försiggick ingalunda så enkelt och ostördt, som författaren tyckes mena. Utom de nyss anförda uppgifterna om preliminär öfverenskommelse vid fastans ingång och fredens afslutande följande sommar har krönikan blott ett enda kort meddelande om freden. Detta kommer litet längre fram (efter en skildring af hertigens afsked från sitt krigsfolk, hvarom strax mera) och lyder sålunda:

— Sedan for hertigen till *Stensö*Om detta möte skola vi tala längre fram.. Där trolofvade konung Håkan sin dotter med honom; och då blefvo de uppriktigt försonade, så att ingendera sedan bar agg till den andre. —

Man kan ej se annat, än att författaren med dessa ord menar, att mötet på Stensö egt rum samma år, som de förut omtalade händelserna, d. v. s. år 1310, och att förlikningen på Stensö just varit den fred »på sommaren», hvilken han nyss omnämnde.Men i verkligheten torde händelsernas gång hafva varit ungefär följande: Sedan norrmännens försök att undsätta Konungahälla misslyckats och fästet intagits af svenskarna, hade hertig Erik och konung Håkan en sammankomst i Oslo, i början eller vid midten af mars år 1310, där man aftalade, att fientligheterna skulle upphöra, att hertigen å nyo skulle förlofvas med prinsessan Ingeborg, att han skulle återlämna Konungahälla och Varberg m. m., samt att definitiv fred skulle afslutas i *Balgö* (nära Varberg) den 8 maj samma år. Huruvida något möte i Balgö verkligen egde rum, vet man ej. Men säkert är, att hertigen icke infriade sitt löfte att återlämna slotten. Däraf följde ny brytning mellan hertigen och Håkan samt en fullständig frontförändring å hertigens sida.

På det stora fredsmötet i *Helsingborg* i juli år 1310, där allmän fred slöts mellan de tre nordiska rikena, bestämdes det, att prinsessan Ingeborg skulle förmälas med junker Magnus Birgersson, såsom det två år förut hade aftalats. Hertig Erik däremot skulle få den mecklenburgske fursten *Nikolaus* af *Werle* dotter *Sofia,* som var systerdotter till konung Erik af Danmark och för öfrigt äfven systersons dotter till drottning Eufemia af Norge. Prinsessan Sofia af Werle var ännu ett barn och skulle skickas till Sverige för att uppfostras; hon blef också mycket riktigt förd hit. Hertig Erik skulle till konung Håkan återlämna Konungahälla. Däremot skulle han få behålla Varberg och Nordhalland, mensåsom län af den danske konungen. Till denna sistnämnda punkt i fördraget kunde man endast med stor svårighet utverka konung Håkans medgifvande. — Om Sveriges delning bestämdes, att Birger skulle få ungefär hälften af riket, nämligen Norrland, delar af Uppland, Västmanland och Småland, jämte hela Närke, Södermanland, Östergötland och Gotland, medan hertigarna gemensamt skulle med full myndighet innehafva och styra det öfriga. — Att hertig Erik sålunda uppgaf sina gamla förbindelser med Norge och vände sig till Danmark, tros hafva berott därpå, att han varit invigd i vissa hemliga stämplingar, som några af Erik Menveds vasaller och undersåtar förehade mot sin konung, och att han påräknat att vid det väntade upproret och den däraf följande oredan kunna göra betydliga landvinningar i Danmark.

Bestämmelserna i Helsingborgstraktaten gingo endast delvis i uppfyllelse. Birger återvände visserligen till Sverige och tog sin andel af riket i besittning. Men hertig Erik och konung Håkan närmade sig snart åter till hvarandra. Hertigen tyckes ha funnit utsikterna till förverkligandet af planerna på Danmark mindre goda, än han väntat. Konung Håkan, som icke heller denna gång lyckats få igen Konungahälla, har säkerligen kommit till den öfvertygelsen, att det vore bättre att hafva hertigen till vän och svärson än till fiende. Då först träffades den slutgiltiga öfverenskommelsen om Eriks giftermål med Ingeborg. Platsen för Håkansoch Eriks möte har nog varit det *Stensö* (= *Stensjö,* vid Hallands kust?), som krönikan omnämner; tiden var sannolikt hösten år 1311. Mötet egde rum i största hemlighet, och hvarken Erik Menved eller Birger fick någon kännedom om det nya aftalet. Hertigen reste i början af år 1312 utomlands, enligt föregifvande för att göra en pilgrimsfärd, men i själfva verket

för att erhålla påfliga skrifvelser att åberopa sig på för sitt nya äktenskapsprojekt. På hemvägen, om våren, träffade han samman med Erik Menved och underhöll med denne, som ej anade svek, de vänskapligaste förbindelser. Och så kom, i slutet af september samma år, firandet af hertig Eriks och prinsessan Ingeborgs bröllop som en öfverraskning af det obehagligaste slag både för Erik Menved och för Birger. Men någon hämnd kunde de icke taga. Birger kände nu sin svaghet, och konung Erik var alltför upptagen af inhemska svårigheter för att inlåta sig i ett nytt krig. Det blef i stället ett nytt fredsmöte i Helsingborg, juni 1313, däri hertig Erik åtog sig att för löftesbrottet betala dryga böter till den danske konungen och till furst Nikolaus af Werle samt att göra ett slags afbön. Först med detta möte i Helsingborg år 1313 var freden mellan de tre nordiska rikena för en tid betryggad.

Nu är det visserligen ursäktligt, om krönikans författare ej haft reda på alla underhandlingarna och alla de sinsemellan stridiga fördragen, helst som flera af dem hållits hemliga. Men de båda storafredsmötena i Helsingborg och hvad på dem beslutits angående Sofia af Werle, måste han dock hafva känt. Hertigens utrikesfärd var väl också allmänt bekant. Att författaren ej säger ett ord om Eriks oridderliga uppförande mot prinsessan Sofia, beror nog endast på hans partiskhet för sin hjälte. (Om tiden 1310—13 jfr f. öfr. kap. X.)

Vi vända oss nu till fortsättnipgen af krönikans berättelse. Sedan författaren omtalat, att hertig Erik vid påsktiden näst efter kriget mot Norge utbetalat solden till sina krigare, gifvit dem präktiga föräringar, tillställt en lysande fest för dem i *Lödöse*Skildringen af denna fest har jag ej velat upptaga i texten för att icke afbryta redogörelsen för de storpolitiska förhållandena. Men af en anledning, som strax skall nämnas, förtjänar festbeskrifningen vår uppmärksamhet, och jag återgifver den alltså här. »Hertigen fick,» säger krönikan, »mycket lof af mången man för den höfviskhet, han lade å daga vid detta gästabud. Han gjorde många af sina män till riddare och skänkte dem, då de fingo fara hem, guld, silfver och dyrbara kläder. Det gods är väl användt, som man gifver åt dugande män, som väl kunna göra sig förtjänta däraf. De tiggande (d. v. s. »lekarne») blefvo där alla rike. Sent födes hans like, den milde hertig Erik, som har så stor ädelhet (»dygd») med sig». — De sista (här spärrade) orden äro märkliga, enär de genom användningen af presens-formen (»har») synas angifva, att hertig Erik ännu lefde, när detta stycke af krönikan författades. Huru denna sak bör bedömas, skola vi tillse i kap. X. och därefter låtit de utländska legotrupperna fara hem, och sedan författaren därnäst, på sätt som nyss nämndes, gjort ett meddelande omöfverenskommelsen i Stensö, skildrar han den nya fredstiden sålunda:

— Dessa tre konungariken kommo då alla väl öfverens, förty att de hade blifvit leda vid krig och oroligheter. Gud hade ingifvit dem, att de skulle låta hat och bitterhet fara och älska höfviskhet och god ordning. Tornej och dans kommo då åter i bruk, hat och ondska lades bort. —

Vi se, att författaren här, liksom då han skildrade den lyckliga fredstiden under Törgils Knutssons styrelse, framhåller »tornej och dans» såsom tecken på allmän trefnad och belåtenhet. Det är nog riktigt, att sådana lustbarheter förekommo vid hofven; men därför var just icke tillståndet i de nordiska rikena synnerligen lyckligt under dessa år. Kriget hade kostat stora offer, i synnerhet för Danmark och Sverige. Det senare landet var vida omkring förhärjadt och ödelagdt, missväxter och farsoter tillkommo, och folket skulle nu bekosta hofhållning åt tre furstar, som alla voro skuldsatta och slösaktiga och därför pålade dryga skatter. Häraf framkallades, åtminstone inom Birgers område, flera uppror. Ett af dessa skildrar författaren strax efteråt.

— Nästa mickelsmässa kom konung Birger åter till Sverige och lät sig denna gång nöja med tredjedelen af riket, såsom det förut var öfverenskommet. —

Vi anmärka, att Birger torde ha återkommit år 1310, kort efter mötet i Helsingborg, som höllspå sommaren detta år, och att han enligt fredsvillkoren skulle hafva ungefär häften af riket, ej tredjedelen, som vid det tidigare skiftet. — Oriktig är också den uppgift i krönikan, som kommer här närmast efter, nämligen att fälttåget till Gotland skulle ha inträffat »nästa sommar». Det egde rum först år 1313. Emellertid berättar krönikan på följande sätt:

— Nästa sommar därefter for mången ståtlig och tapper hjälte med konungen öfver till *Gotland.* För den skull for

konungen dit, att gutarna icke gåfvo honom så stor skatt, som han ville att de skulle gifva. När nu konungen steg i land med sitt folk, hade bönderna uppställt sig kring sitt banér och ville värja sig. De bjödo honom nu, såsom de ock förut hade gjort, att erlägga samma skatt, som af gammalt hade utgått från deras land. Men konungen sade nej och ville lägga på dem en större, och den ville de icke tåla. Till slut blefvo hofmännen trötta på att vänta och började strid. Men bönderna fingo där öfverhand, så att konungen vek undan och flydde tillbaka till skeppen. För den, som då var senfärdig, gick det illa. Herr *Bengt Pedersson* föll där, *Peder Bengtsson* och flera andra. Gud frälse deras själar från all nöd!

Konungen for då åter hem och fick ej större skatt af dem. —

Denna snöpliga expedition, som vår författare berättar med en viss skadeglädje, företogs, såsomvi nyss nämnde, icke förr än år 1313, alltså först året efter hertigarnas bröllop. Men vår författare är här, som ofta annars, vårdslös med kronologien. Ty han kommer först nu till att skildra den storartade bröllopsfesten och därmed sammanhängande händelser.

*

ÅTTONDE KAPITLET.

Om hertigarnas giftermål och om Nyköpings gästabud (åren 1312—1317).

I det föregående hafva vi följt krönikans framställning af det stora krig, hertig Erik med skicklighet och framgång utkämpade mot Danmarks och Norges förbundna konungar. Vi hafva därefter tagit en öfverblick af de — i krönikan mestadels förbigångna — traktater, genom hvilka hertigen slöt sig än till den ene, än till den andre af de bägge konungarna, för att slutligen i största hemlighet förnya sitt vänskapsförhållande till konung Håkan.

Nu få vi se, hvad vår författare har att berätta om firandet af det långt förut aftalade giftermålet mellan hertig Erik och den norske konungens dotter. Förlofningen hade, som vi erinra oss, länge varit afbruten och gällde ännu för att vara det; prinsessan Ingeborg hade i stället lofvats åt Birgers son Magnus, och konung Håkan gjorde sig medskyldig i ett skamligt traktatsbrott, när han, utan att på något sätt underrätta vare sig Birger eller Erik Menved, gaf sin dotter åt hertigen. Bröllopsfesten hölls i *Oslo*, i september år 1312. Det var, som vifå se, ett dubbelbröllop: hertig Erik fick Håkans dotter, då ännu blott elfvaårig, hertig Valdemar konungens brorsdotter, som då var femton år gammal. På grund af sin ungdom stannade brudarna sedan kvar i hemmet ett år, innan de reste till sina gemåler. — Krönikan berättar på följande sätt:

— Konungen af Norge tillredde då ett gästabud, såsom man gör, när man gärna vill undfägna sina vänner väl. Och han gaf hertigarna tillkänna, att han ville hålla bröllop åt dem. Detta tycktes dem vara godt att höra, och de blefvo däraf glade och blide. Dyrbara kläder och smycken läto de tillskära och förfärdiga, som de ville föra med sig, och gåfvo alla sina riddare nya kläder, två dräkter åt hvar, tre åt somliga, och läto sko sina hästar väl, ty de hade lång väg att rida. Vid mickelsmässotid kommo de fram.

I Oslo bröllopet var tillredt. De vänaste mör, man nånsin har sett, voro där, konungadöttrar två. Aldrig en man kunde sörja så, att icke hans hjärta måste le, när deras skönhet han fick se. Hertig Erik den milde, han fick den, han hafva ville. Men den, som kungens brorsdotter var, henne fick hertig Valdemar.

Där voro då mångahanda nöjen och lustbarheter. Lekarne (d. v. s. gycklarne, spelmännen och sångarne) fingo dyrbara kläder, stridshästar och passgångare, så att de foro rikare dädan än dit.Bohord var där och dustridt mång', dans och lek och fager sång, glädje, hvart än man sig vände. Den Gud, som denna glädje dem sände, Han gläde dem nu i himmelrik, Valdemar och hertig Erik. —

Vi se, huru författaren, just då han entusiastiskt beskrifver den jublande festglädjen, vemodigt drager sig till minnes, att de *då* så lyckliga brudgummarna icke mera finnas i lifvet — Men ännu har han flera härligheter att undfägna oss med. Låt oss höra honom vidare!

— Nästa pingst därefter lät hertig Erik hugga och draga samman timmer till att bygga en festsal. Vore den att köpa för penningar, så vore den tusende mark värd. Där voro då många timmermän och bland dem en, som var mästare för dem alla. Så långt jag har farit öfver landen, har jag ännu aldrig sett någon annan sal så stor och präktig. När byggnaden var alldeles färdig, lät man innantill tapetsera den med kläde och baldakin, med päll och sindal. Goda källare hade man också gräft i marken därinvid. Första gången, jag fick se denna sal, önskade jag, att den hade varit min. Huset låg på en slätt invid ett berg, och utmed huset rann en älf, som utflyter i hafvet.Byggnaden anses ha stått i Lödöse, alltså vid Göta älf. Man förde dit från alla land vin och mjöd och allehanda saker, som man behöfde, och lade ned dem i källrarna invid salen.

Yppare kost har jag aldrig sett, än de förstar hade där tillredt. —— Konungen af Norge valde då de skönaste skepp, han kunde få, och utrustade dem ståtligt, ty han ville gärna bevisa sina vänner all heder. Jag tror, att man skulle få leta vida omkring, förr än man finge se en skönare flotta än den, som då lopp in till Oslo, af snäckor, karfvar och löpskutor.Alla tre slagen synas ha varit snabbgående och jämförelsevis små; snäckor omtalas dock stundom såsom använda i krig. Hvarhelst en sådan flock svärmar om på hafvet, är den en härlig syn att se. Det var till Sverige, de ämnade sig.

Man följde då brudarna ned till strand, och konungen tog dem kärligt i hand, som där är i landet sed, och bad dem fara i Guds fred. Drottningen gjorde ock detsamma, andra fruar och Ingborgs amma. Henne gaf hon goda gåfvor, gull, klenoder och andra håfvor. Där var mycken kvinnogråt den dagen, då de skildes åt. —

Beträffande denna skildring är att anmärka, att den norska drottning, som här omtalas, icke kan vara Håkans gemål Eufemia, hertig Eriks varma beundrarinna och trofasta väninna. Ty Eufemia hade dött redan i maj år 1312, alltså några månader före det af henne så ifrigt önskade giftermålets firande. Den enda drottning, som kunde ha varit med vid detta tillfälle, var änkedrottningen *Isabella,* som varit förmäld med Håkans broder ochföreträdare, konung *Erik.*Ehuru Isabella annars föga deltog i hoflifvet, torde hon väl ha varit med denna gång, då ju hennes egen dotter, Valdemars brud, skulle lämna Norge. Vi böra emellertid taga fasta på det förhållandet, att krönikan så här obestämdt talar om »drottningen», och att den icke i det föregående innehållit någon uppgift om Eufemias dödNamnet Eufemia förekommer ingenstädes i krönikan.. Antingen har författaren icke kommit ihåg eller ens vetat af, att det vid detta tillfälle var fråga om en annan »drottning af Norge» än den, han förut titulerat så, eller ock har han ej brytt sig om, att uttryckligen framhålla det. I hvilket fall som helst har han lagt föga vikt på Eufemias personlighet och kan icke hafva haft någon närmare bekantskap med henne. När vi längre fram skola undersöka, hvem författaren var, skola vi återkomma till denna sak. — Nu vilja vi höra, hvad krönikan har att berätta om de unga hertiginnornas mottagande i Sverige.

— Vårfrudagen på hösten (d. v. s. den 8 september) hunno de fram och landade vid älfvens strand, där de sågo gästabudssalen vara byggd. Där var då mycket buller af lekare, trängsel, tramp och gnäggande af hästar. Där festade man då med besked, och mycket lade man sig vinn om att undfägna gästerna väl och visa dem all artighet. Pipare, fidlare och lekarefolk hade kommit dit från många land. Dem gaf man gåfvor med båda händer, kläder och hästar, så att de alla kunde farahem rika. Den riddare, som bar hertigens fat, fickDet heter, att man gaf bort hästen åt honom »med första rätten», hvilket synes innebära, att riddaren äfven fick alla de anrättningar, som först voro uppställda på bordet; dock kunna orden äfven betyda »vid första rätten», »medan första rätten åts». en präktig stridshäst och en dräkt, och alla riddarna fingo behålla de tallrikar och drickekar, som de begagnade. —

— Mången ståtlig dustridt hölls där om morgonen framför salens dörr, och månge slogos där till riddare. Två grefvesöner från Tyskland gjordes till riddare af hertigen själf. —

— Den som var marskalkH. Hildebrand (Sv. Medeltid II 115) anser, att här är fråga om den höge ämbetsman, som bar titeln »marskalk» eller »marsk» och hade befälet öfver krigsmakten (eller åtminstone öfver rytteriet); skyldigheten att utlämna foder skulle alltså vara ett åliggande, som kvarstod från äldre tid, då »marskalken» (efter ordet: hästetjänaren) ännu blott var stallmästare. — Det kunde dock tänkas, att ordet här är liktydigt med *fodermarsk,* som i yngre medeltidsskrifter betecknar en tjänsteman (stallmästare) af lägre rang. (fodermarsk) och lämnade ut foder, han bar en staf af lödigt silfver. Och denna staf ställde han uppe bland fodret och lät så hvar

och en taga däraf, så mycket han önskade; så hade hertig Erik den milde befallt. Och när fodret var slut, gaf han stafven åt en lekare. —

— Där hölls god ordning och full fred. Hvar man fick, hvad han behöfde; på vin och mjöd sparades ej för någon människa, som var där, och ingen klagade, att han fått för litet. —

— Det enda, som icke var bra, det var vädret,ty det var ruskigt och vått. Där man förut kunnat gå med låga skor, där behöfde man nu lägga ut broar. —

— Gästabudssalen hade öppningar i taket. På en bjälke voro ljus uppställda, och det lyste så upp genom salens tak, att man kunde se det mer än en mil därifrån. —

— I fyra dagar stod detta gästabud. Sedan togo herrarna orlof och redo bort, hvar och en dit, han ville. Men bägge hertigarna blefvo kvar där. —

*

Med dessa ord slutar krönikans berättelse om de festligheter, med hvilka hertiginnorna mottogos af sina gemåler. Detta var, som nyss nämndes, i förra hälften af september månad år 1313. Men de händelser, som krönikan nu går att förtälja, tillhöra slutet af år 1317; de börja nämligen i november eller, allra tidigast, i slutet af oktober detta år. Något mer än fyra år öfverhoppas alltså i framställningen, — fyra år, som visserligen voro jämförelsevis fredliga och lugna, och som icke utmärktes af lika många viktiga och intressanta händelser som de föregående och de följande, men hvilka dock hade att uppvisa ett och annat, som tyckes hafva bort fresta författarens penna. Sådant var ju i synnerhet de bägge prinsarnas födelse våren 1316. Ty, att hertig Erik fick en son och därigenom kunde känna sig förvissad om Norge, det måste ju hafva väckt en utomordentlig uppmärksamhet i helaNorden och särskildt hafva lifligt intresserat en så tillgifven anhängare af hertigen som vår författare; denne får också, längre fram i krönikan, mycket att säga om den lille prins Magnns. Vidare måste ju denna tilldragelse hafva firats med stora lustbarheterKonung Håkan lät anställa fester med anledning af sin dottersons födelse, berätta norska källor., och sådana plägar krönikan annars med förkärlek skildra.

Men det är icke nog, att krönikan alldeles förbigår de fyra årens händelser; hon gör det utan minsta antydan om att något fattas. Ty omedelbart efter uppgiften, att båda hertigarna stannade kvar, när deras gäster reste bort, heter det:

— Hertig Valdemar red till *Kalmar,* men hertig Erik ville vara i *Agnatorp* den julen. —

Man skulle kunna tro, att det ännu är fråga om hösten år 1313; men öfvervägande skäl tala för, att författaren redan nu menar hösten år 1317; och att de näst följande orden (som vi strax skola anföra) ha afseende på sistnämnda tidpunkt, är alldeles uppenbartAtt orden om hertigarnas resor åsyfta hösten år *1317* och alltså höra ihop med det *följande,* synes framgå bl. a. däraf, att 1:o planen för julfirande knappast kunde vara uppgjord redan vid midten af september, men väl omkr. 1 november; 2:o orden om Eriks plan för julen stå till innehållet i förbindelse med den följ. berättelsen och äro ej blott till innehållet utan äfven formellt (genom rim) förenade med det näst följande uttalandet om ödet; 3:o uppgiften om hertig Valdemars ridt synes stå i nära sammanhang med de längre fram flera gånger (liksom ett omkväde) återkommande notiserna om V:s olycksbringande ridter; 4:o uppgifterna om V:s resa och om Eriks plan för julen borde, ifall de hörde ihop med skildringen af bröllopsfesten, icke gärna ha saknat ett meddelande om de unga hertiginnornas resor m. m.. Hvad anledningen kan vara tilldenna lucka i berättelsens gång och till den klumpiga sammanfogningen, därom skola vi tala längre fram, när vi komma att undersöka, i hvad mån krönikans delar måste anses hafva nedskrifvits på skilda tider. Nu böra vi först taga kännedom om det, vår författare har att berätta oss i det återstående stycket af krönikan. Det blir de mest gripande scenerna i folkungatragedien, som här skola te sig inför oss.

Efter notisen om hertigarnas resor fortsätter krönikan sålunda.

— Ödets skickelser krypa också stundom i skjul (d. v. s. gömma sig undan) och kunna icke alla lika väl förutses. Hvad som härefter skulle ske, det visste man mycket litet af, utom den, som först gifvit det rådet. Han vare

fördömd nu och alltid med *Judas* och de usla, som sitta långt nere i helvetes brunn och alltid hafva ondt och aldrig godt! —

Hvad för ett »råd» författaren menar, få vi snart se, och det blir också ganska tydligt, hvem det är, som han anser vara första upphofsmannen till detta råd. Af förbannelsens form — »han vare fördömd *nu* och alltid...» — kunna vi märka, attden åsyftade personen redan var död, när författaren skref detta.

— Hertig Valdemar, han red då en färd, som har gjort mången man sorg. Han ville tala med konungen om något; därmed ville han ej dröja, utan red då till *Nyköping.* Gudi klagadt, att han då fick se den staden! Hade han vetat förut, hvad han sedan fick veta, så hade han hellre mist sin talan den gången. — Hvar man mottog honom väl där, och konungen gick ut för att möta honom och fägnade honom med blida ord; men Gud vet, hvad som var i hans hjärta. Sammaledes gjorde då drottningen. Hon sade: »Välkommen, broder min! Huru månde min andre broder må? Han kommer aldrig ur mina tankar, den milde hertig Erik. Att han vill så fly mig, och att jag så sällan får se honom, det gör mig hjärteligen ondt. Det vet Gud, att jag har honom så kär som min köttslige broder.» —

— Hertig Valdemar låg kvar där öfver natten. Behöfde hans folk något, och begärde någon en sak, så fick han två. Då började det, som man nu har kommit under fund med. Mjöd och vin, både rödt och hvitt, det aktade man där mycket litet, det gaf man åt drängar och fotknektar och åt hvar och en, som kommit med hertigen, och därtill gaf man dem blida ord och vänliga miner. — Om morgonen skildes de. Hertig Valdemar red till *Stockholm* och därifrån till *Dåvö* (i Västmanland). Konungen skickade under tiden bref till hertig Erik och bad honom komma till sig. —— I DåvöEftersom enligt en föregående uppgift (se s. 62) Dåvö var drottning Helvigs morgongåfva och fortfarande egdes af henne, hafva väl bröderna rest dit för att besöka sin moder, änkedrottningen. träffades båda hertigarna. Då sporde Erik sin broder, om han varit i Nyköping. »Råder du till,» sade han, »att vi rida dit? Böra vi ej hellre invänta honom på något annat ställe? Så snart han får bud från oss, tror jag nog att han kommer till oss.» Hertig Valdemar svarade: »Tänken icke så! Det sinnelaget bören I ej hafva, att I hafven något tvifvel om konungen. Han har alldeles vändt om sin håg och menar nu väl med oss på allt vis och har oss hjärtligt kära. Det fann jag, när jag var hos honom.» Då svarade hertig Erik: »Min broder, hvad säger du? Vet du, hvad drottningen tänker, och hvad *Brunkow*Johan von Brunkow, sedan 1316 Birgers drottsäte, son af en på Magnus Ladulås tid inflyttad tysk. har i sinnet, hur vackert han än talar? Du vet väl, hvad han har sagt. Han har visst icke förmått att göra oss något. Men några män hafva hört om honom, att ifall han hade makt därtill, så ville han göra oss skada.» Valdemar genmälte: »Broder, var viss på, att de aldrig upptänka eller utföra något svek emot oss!» —

— Då redo de åstad och togo vägen genom Stockholm. — Gud förbarme sig, att det skulle hända, att de kommo så nära Nyköping! I en olycklig stund kommo de dit. —— När de nu voro på väg till Nyköping och redo fram till *Svärta*Socken i Södermanland, norr om Nyköping., red en ung riddare upp till hertigen och sade: »Jag vill varna eder. Tagen det icke ogunstigt! I skolen nog själfva finna, att om I bägge tillsamman begifven eder in i slottet, så skall det göra eder och alla edra fränder sorg.» HertigenDet är ovisst, hvilkendera författaren menar; annars plägar han med »hertigen» mena Erik; dock torde skäl finnas för Munchs gissning, att det här är fråga om Valdemar. svarade icke mer än detta: »Det skall allt ännu bli åtskilliga karlar hängda, innan jag kommer att bry mig om sådant tal. Jag hör öfvernog alla dagar, hur man vill draga ondt mellan oss.» Då teg riddaren och red bort och ångrade sig, att han hade sagt detta och ej hellre hade tegat. —

— Hertigarna hade ämnat ligga kvar i Svärta öfver natten. Men då hade man bortfört alla förråd därifrån och till Nyköping, så har jag sport. Och medan de rastade där, kommo konungens män ridande dit och buro hertigarna konungens bud, sägande: »Med uppriktig kärlek och vänskap önskar han eder vara honom i Gudi välkomna. Han gläder sig öfver att veta eder vara på väg till honom, och han längtar otåligt efter eder. Nu beder han eder enständigt, att I ej tagen nattläger annanstädes än där i staden hos honom. Det är nu så nära, om I blott skynden på. I hafven blott en mil att rida.» — Hertigen gjorde, som konungen bad'en. Och de redo nu fram till staden och hade därpå ingen akt, hvad den där riddaren hade dem sagt, att konungen ville dem förråda, utan gingo då till slottet båda. —

— Konungen gick ut att möta dem. — O ve, att han icke hellre lät bli det och stängde porten midt för näsan på dem! Det hade gjort honom mycket mindre skam. — Han tog sina bröder i hand och förde dem in med sig i slottet och fägnade dem med fagra ord och åthäfvor. Men deras hjärtan voro mycket skilda, ty han bar en ond afsikt innerst i hjärtat och tänkte hela tiden på skamligt och nedrigt svek mot sina bröder. —

— Drottsäten (Brunkow) sade: »Min herre konungen vill, eftersom här ej finnas gästrum nog, att alla riddarna skola ligga i staden.» Detta råd hade de uppgjort för den skull, att de sålunda skulle kunna få sin vilja fram. Det var synd och last, skam och skada, som de förehade, en omänsklig och feg gärning. —

— När herrarna gingo till bords, var det ingen måtta med den artighet i ord och åthäfvor, som visades dem. Ingen tunga kan beskrifva all den ödmjukhet, som man falskt hycklade mot dem, liksom Judas hycklade mot Kristus. —

— Jag hörde i påskas, hur man las ur skriftene om Judas, som Kristum svek mot lofven och tro.Ty skall han i helvete bo och hafva där evinnerligt ve — liksom alla andra de, som trolöst mörda och förråde — i den pina, där aldrig kommer nåde. Ja, de som hertigen djärfdes svika, de må väl vänta att straffas lika. —

— På gästabudet tröt det icke mjöd och vin, icke heller fagra ord, vänliga och söta. Det säges, att man aldrig hade sett drottningen så glad och uppsluppen som då. —

— Det var långt inpå natten, när hertigarna gingo in till sitt för att sofva. Men det lära flera lasta än lofva, att deras riddare gingo ut i staden, som konungen ville och drottsäten bad dem. Portenärerna voro ej sena att öppna för dem, och Brunkow stod själf invid och såg till, att hertigarnas alla riddare och svenner gingo ned. —

— När de alla voro ute, läste konungens män genast till porten och drogo sedan på sina rustningar, skyttarna spände sina armborst och alla samlade sig inför konungen. —

— Då skickade konungen efter herr *Knut*Troligen *Knut Jonsson Blå,* som varit Brunkows företrädare såsom drottsäte. och bad honom komma dit. Och när herr Knut trädde inför konungen, sade denne till honom: »Herr Knut, viljen I hjälpa mig att fängsla mina bröder?» Men herr Knut svarade sålunda: »Herre, I skolen icke varda vred på mig! Gäller det någonfara för eder själf, så vill jag afvärja den, så länge jag förmår. Denna sak är ny för mig, och jag vet ej, huru I hafven kommit på den; jag har aldrig förut hört något härom. Men hvem det nu är, som har rådt eder härtill, så har han rådt eder till mycken ofred. Huru kunnen I vilja svika edra bröder mot tro och lofven, när de kommit på edert ord? I skullen ju då begå mord på dem. Har nu djäfvulen förvillat eder så mycket, så varder det för visso eder egen skada. Om du än aldrig varit besläktad med dem och de vore nu komne att besöka dig, då skulle du icke hafva en så nedrig afsikt. Må nu hvem som vill varda vred däröfver, men aldrig hjälper jag till med detta!» Då förtörnades konungen på honom och sade: »Du vill ej befrämja min heder!» Han svarade: »Hvad som än må lända dig till heder, af denna sak får du ingen. Gör du detta, så varder din heder allt mindre hädanefter, det är min tro.» Och därmed gick han bort, i det han sade: »För mig skola de få vara i fred.» —

— Det var också två andra riddare, som sade: »Förbryten eder icke mot dem! Den skammen skullen I aldrig utplåna. Besinnen eder bättre, och läggen bort slik dårskap! Den förste, som har till sed att försmå vänskapliga råd, honom går det illa; det är säkert.» Då vardt konungens vrede så stor, att han lät kasta dem bägge ned i tornfängelset. —

— Sedan togo konungsmännen ljus med sig och gingo därifrån. Under tiden lågo hertigarnaafklädda i sin säng och sofvo. De vaknade därvid, att dörren föga varligt öppnades. Hertig Valdemar fick fatt i en rock och kastade den på sig. Då voro där inne mer än tio och hade svärden dragna. Några ville hugga honom och andra sticka. *Konrad Isar* stod honom närmast; i denne grep hertigen tag och kastade honom ned under sig och ropade: »Broder, hjälp mig nu!» Då lupo mer än tjugu på honom; några ville sticka och andra slå. Men hertig Erik sade:

»Låt det nu vara, som det är! Vår strid hjälper oss icke här.»

De måste då gifva sig fångna, annars hade de strax mist lifvet. I det samma kom konungen gående dit in med stirrande ögon och mycket vred. »Minnens I,» sade han, »något om Håtunaleken? Nog minns jag den väl. Denna

lek är icke bättre, ty den här gången skolen I få lyda mig.» Då bundos händerna på dem bägge, och de leddes båda barfotade in i tornet. En tysk, som hette *Vallramm Skytte,* han lade bojor kring deras ben. Det hade konungen ingenting emot. —

Den natt, hvars händelser krönikan här förtäljer, tyckes enligt annalernas uppgifter hafva varit natten mellan den 10 och den 11 december 1317.

— Då nu dagen började gry, gick Brunkow ut i staden och med honom *Ulf,*Förmodligen samme man, som längre fram kallas *Ulf Svalabäck. Gerlefs* broder,för att utföra konungens bud; bägge voro de fullväpnade och harneskklädda samt åtföljdes af många skyttar och svenner. De förde med sig stora bloss. De togo hertigens män till fånga, där de lågo, och förde dem upp på slottet. Alla svennerna satte de i en stock. Det var en stor skara, väl tjugu, som sutto där i en rad. Så hade konungen befallt. Åt några gaf man lof att fara bort därifrån, mot det att de förbundo sig att icke göra något till konungens skada och att komma tillbaka på utsatt dag. Riddarna lades in i tornet. Men en af riddarna, som hette herr *Arvid,* hade vaknat, då de sökte bryta upp hans dörr. Han grep ett vapen och värjde sig. Då de icke kunde komma åt honom på annat sätt, lade en skytt en pil på sitt armborst och sköt honom genom hjärtat. Den ädle riddaren blef där död. Gud gifve hans själ himmelriket! —

— Sedan gingo konungsmännen till att dela bytet. Där var ingen brist på hästar och andra håfvor. De satte sig då alla i en ring och delade mellan sig många dyrbara ting och glömde ej att taga med hertigarnas kläder och sadelpåsar. —

— När nu allt detta stök var ändadt och de alla voro tillfreds, då slog konungen sina händer samman och skrattade högt och gjorde sig gamman, rätt som han vore en amblode, den sig på intet godt förstode. —

Vi stanna här ett ögonblick för att göra en anmärkning om ordet amblode. Detta betyder,såsom sammanhanget visar, här »dåre», »vanvetting». Sannolikt är det samma ord som namnet *Amlet.* Saxo berättar i sin danska historia om konungasonen Amlethus, som låtsade sig vara vanvettig för att kunna hämnas på sin faders mördare; och efter Saxos berättelse (dock ej direkt, utan medelbart) har Shakespere diktat sitt välbekanta sorgespel *Hamlet.* Emellertid är det svårt att afgöra, om ordet från början varit ett personnamn och sedan kommit att betyda »dåre», eller om utvecklingsgången varit den motsatta, så att den danske prinsen kommit att kallas så på grund af sin låtsade galenskap.

Krönikan berättar nu vidare om konung Birgers beteende.

— Konungen utropade:

»Min drottsäte signe den Helge And! Nu hafver jag Sverige i min hand.» Då svarte en riddare, hette herr Knut: »Jag tror, här varder ett annat slut.»

Där var en riddare från *Estland,* som hette *Kristiern Skärbäck;* konungen var så dåraktig, att han lydde hans råd — det fingo hertigarna umgälla — och lämnade sina bröder i hans förvar, att han skulle behandla dem illa, medan konungen for bort åt andra håll. Och å nyo uppgjorde konungen många onda rådslag med drottningen och Brunkow. Hade han ej så mycket rättat sig efter dessa två, så hade han ej svikit sina bröder. —

— Konungen lät då sätta sina bröder inedersta rummet i tornet Att de hade det svårt där både natt och dag och fingo mycket litet mat, det bekymrade konungen sig föga om. Hvardera satt där i sin stock — det var ett stort, väldigt block — och hade dessutom på sig en kedja, som vägde sju lispund. Deras händer voro fastnitade frampå stocken. Ja, deras pina var så svår och grym, att till och med en hedning skulle hafva haft medlidande, om han sett dem där. På den stock, som hertig Erik satt i, slog man många slag, för att den skulle sitta riktigt fast. Man slog så hårdt, att ett stycke flög af och träffade hertigen vid ögat. O ve, sådan nedrighet de då bedreffvo med honom! Blodet flöt ned öfver hans kind och ned i hans barm. O ve, hvad nöd och elände de då sågo öfver sig, där de lågo fångne i dödliga bojor! Det dödssätt, som då förestod dem, var ej lättare att undergå än den pina, de ledo. Deras halsjärn voro tjocka och breda och voro inslagna i muren så hårdt, som skulle de sitta där för allan tid. Men det behagade konungen väl att se deras pina och nöd, och han oroade sig icke, om de ock skulle dö däraf.

Golfvet i tornrummet var en klipphäll, och emellan dem båda samlade sig en mycket oren och stinkande pöl. Den Gud, som förmår allt, han gifve dem himmelrikets härlighet för den pina, de där fingo lida! —

*

NIONDE KAPITLET.

Om hämnden för hertigarna och om det nya konungavalet (åren 1318—1320).

Då hertiginnan fick de tidender, att det gått hertigarna så illa, flydde hon till *Skara* slott och hade med sig dit sin son, junker *Magnus*. Och så snart hertig Eriks män sporde, att hertigarna lågo fångne, så skickade herr *Karl Elinason* af *Kalmar* ut bud och samlade smäländingarna, och herr *Karl Birgersson* uppländingarna och herr *Mattias* västgötarna, och de tänkte gå konung Birger till mötes. —

— Omsider kommo de alla samman; då vardt det slut med konungens gamman. —

— Konungen började nu sin färd och lät tillsäga allmogen att skaffa lifsmedel och foder, där han skulle draga fram. Först ville han fara till *Stockholm* och sedan till *Kalmar*. Hela landet skulle gifva sig under honom, sade han. Men han miste det, han ej kunde få. —

— Till Stockholm red han nu. Där hade han ingen framgång. Han begärde, att slottet och staden skulle öfverlämnas åt honom. Men fogden ochstadsboarna sade honom rent ut, att det skulle icke ske med deras vilja, och drogo upp vindbryggan framför honom. Och krigsfolket på slottet och köpmännen i staden klädde sig i sina rustningar och togo sina vapen för att strida mot konungen och drifva honom bort från staden. De tågade ut på Norrmalm väpnade med spjut, svärd och påkar samt angrepo konungens män. Där miste *Jöns Olofsson* sitt lif. Konungen bröt då upp och drog sig undan och tillbaka till Nyköping. —

— Under tiden samlade sig hertigens folk. Då sade konungen: »Nu märker jag, att det ser illa ut. Hertigens härsmakt är mig för stark.» Och då sände han bud till Danmark och bad konung Erik om folk och hjälp; lånet skulle blifva väl återgäldadt. Han bad ock sin son, junker *Magnus,* komma hem och vinna riket åt sig. —

— Magnus var mycket älskad och omhuldad af sin morbroder, konung Erik. Af denne fick han sexhundra ryttare med på färden, och konung Birger satte då *Visingsö* och en stor del af Småland i pant. Det var raska och orädda kämpar med goda hästar och goda rustningar, som då följde junkern från Danmark och lydde hans bud. Deras anförare var herr *Martin Dufva.* Han vet nog, hur mycket han uträttade i Sverige. De tänkte intaga hela landet, men fingo vända om och nöja sig med mindre. —

— Sedan vardt Nyköping belägradt; det gjorde Birger mycken oro. När han såg fienden närmasig, gick han upp på tornet och stod där och tänkte på det skamliga dåd, han förut hade begått efter ovisa människors råd. Visst hade man något eggat honom därtill, men icke hade man behöft locka honom länge. Det går lätt att gifva onda råd åt den, som har en ond vilja. Då läste han väl till tornets port och gjorde sig själf stor vanära, ty han kastade nyckeln i ån, så att den ej var god att få igen. Sedan for han till *Stegeborg.* Må den Gud, som bor i himmelen, taga hämnd för de missgärningar, han begick! —

— Då lefde hertig Erik, så har man sagt mig, nio dagar utan mat och utan dryck — det var ett under, att han kunde det, — och hertig Valdemar elfva dagar. Jag tror, att hertig Eriks dagar blefvo färre af den grund, att han förut hade blifvit mera pinad. —

— Så svälte konungen dem ihjäl. Det säga få, att han gjorde väl. Vår Herre gifve dem himlens lott för den hårda död, de lida fått! —

Detta är krönikans berättelse om hertigarnas olyckliga slut, och sådan har utan tvifvel den folkliga traditionen varit, när vår författare skref. Egendomligt nog tyckes likväl ett misstag med afseende på tiden för hertigarnas död här föreligga, ehuru det är svårt att förklara, huru det kunnat uppkomma. Det förhåller sig emellertid så, att

Birger (efter all sannolikhet) lämnade Nyköping i slutet af februari eller i början af mars år 1318;hertigarna skulle alltså — om krönikan hade rätt — hafva omkommit i mars månad. Men i slutet af juni ansåg hertiginnan Ingeborg, Eriks gemål, att hennes make var i lifvet, såsom man ser af en offentlig handling, som hon utfärdat. Det äldsta bevarade bref, hvari hon kallar sig änka, är af den 1 augusti. Under mellantiden har hon alltså fått underrättelse om hertigens död. Då vi nu längre fram i krönikan få veta, att Nyköpings försvarare burit ut hertigarnas lik till den belägrande hertigliga hären, kan således denna händelse icke hafva inträffat förr än ett godt stycke fram på sommaren. Och eftersom liken voro fullkomligt igenkänliga, kunde ju döden ej hafva timat synnerligen långt förut. Det var naturligtvis också i Birgers eget intresse att låta hertigarna lefva, så länge han kunde hålla dem fångna, ty han hade ju därigenom ett band på deras anhängare. Sannolikt har konungen gifvit slottshöfdingen i Nyköping, riddar Kristiern Skärbäck, befallning att låta hertigarna omkomma först då, när det visade sig omöjligt att längre försvara slottet. Om verkligen Birger, såsom krönikan påstår, kastat nyckeln till tornet ned i *Nyköpingsån,* så har detta endast varit ett slags yttre tecken på hans beslut att aldrig låta hertigarna slippa lösa. Någon omöjlighet att när som helst bryta upp tornets port uppkom ju ej af nyckelns förlust. — Hvad dödssättet angår, har det väl troligen, som krönikan uppgifver, varit svält; det säga äfven andra källor, och det bör väl hafva kunnatsynas på liken. Eljest är det väl möjligt, att någon öfverdrift finnes i berättelsen om den misshandling, för hvilken särskildt hertig Erik skulle hafva blifvit utsatt strax efter tillfångatagandet. Åtminstone torde han icke hafva lidit något varaktigt men däraf, ty den 18 januari 1318, då hertigarna läto upprätta sitt testamente (som ännu finnes i behåll), säga de sig vara *sani mente et corpore, licet captivati,* d. v. s. »friska till själ och kropp, fastän fångna»; i den tidens testamenten finner man eljest ofta testator uttryckligen meddela, att han vid tillfället varit »svag (eller skröplig) till kroppen» *(debilis corpore).* Det är dock icke så underligt, om någon öfverdrift insmugit sig i skildringen; i sin harm öfver det begångna nidingsdådet har folket säkerligen utmålat det ännu gräsligare, än det var.

*

Krönikan öfvergår nu till att berätta om den vid denna tid (1318) adertonårige prins Magnus Birgerson och hans försök att i spetsen för en dansk ryttarskara undsätta fadern.

— Junker Magnus kom nu in i landet och med honom mången hurtig kämpe. Hvar han låg öfver natten med sitt folk, där gaf man honom själfmant, hvad han behöfde. Och han ville icke bränna eller röfva, utan hellre försöka att öfvervinna hertigens män. —

— Konungen red emot sin son och hans här ett långt stycke in i Östergötland. När han möttedem, voro deras hästar uttröttade, och då skaffade han dem andra. Mycken skatt lade konungen på bönderna, och dessa fingo föga ro för honom. Hvar de än foro, bådo de till Gud, att de skulle få se hertigens män. —

— Och Vår Herre hörde deras bön. Ty hertigens män kommo framtågande midt på ljusa dagen — de behöfde icke smyga sig dit — och ville gärna strida med konungen. Men han flydde och tordes ej invänta dem. Detta hände vid *Skärkind* (i Östergötland). Konungens män, både tyskar och vender, redo omkull hvarandra i sin förskräckelse och flydde in i *Holaveden* och därifrån in i Västergötland. Huru det gick dem där, det skall genast varda sagdt. —

— Bönderna hade samlat sig och slagit läger i *Karlaby* (nära *Falköping*) och ämnade strida mot konungen. Med dem voro några hofmän (d. v. s. frälseryttare), men alltför få. När konungen kom dit, slöt han stillestånd med dem till tredje dagen. Då skingrade sig en stor del af bondehären åt olika håll; några foro att hämta foder, andra foro efter mat. Men de bönder, som lågo kvar, fingo plötsligt se konungens banér komma fram och hela hans här vara i antågande. De klagade då öfver, att ej alla bönderna voro där, men de flockade sig tillsamman. Hofmännen drogo sina rustningar på och ställde sig främst i fylkingen. Att konungen icke ville hålla det stillestånd, han själf hade bedt om, det var nog för den skull, tror jag, att om hanhade uppskjutit striden längre, så hade bönderna blifvit honom för många. Härarna drabbade nu samman och stredo tappert. Dagen gick, och natten kom. Då lät konungen sätta eld på byn, för att hans folk skulle bättre se att strida. De stackars bönderna blefvo då slagna. De

hofmän, som voro med dem, blefvo fångna, några sårade. Af bönderna nedhöggos många. Men en ung riddare, som hette herr *Bo,* — Gud gifve hans själ frid och ro! — skaffade dem förlikning med konungen, så att de, som lefde kvar, fingo draga hem i fred. — Konung Birger drog sig också tillbaka (nämligen till Östergötland) och lade in sitt krigsfolk i köpstäderna och väntade nu att få en lugnare tid. —

— De af hertigens män, som lågo utanför Nyköping, fingo höra, hur illa det hade gått bönderna i striden, och blefvo mycket missmodiga däraf. Då hände det sent en afton, att en hop bönder skulle, såsom de plägade och voro tillsagde, föra kost dit, där hertigens män lågo. Men konungens män föllo öfver bönderna, togo kosten från dem och drefvo dem tomhändta hem igen. —

— Snart uppstod åter en strid, som kostade många gods och lif. Det var herr *Knut Porse,* som kom öfver konungens män; de visste ej, att han var så nära. Han stridde där med stor mandom, och många af hans motståndare hade hellre velat vara i Rom den gången. Det gick så, att konungens män lågo under; den blef där död, som det var förelagdt. Herr Knut och hans folk togode flesta till fånga och delade mellan sig deras hästar och håfvor. När de andra konungsmännen, som lågo i *Linköping* och *Skänninge,* sporde dessa tidender, så bröto de upp och foro till sina hemland igen. Och konungen satt kvar med stort bekymmer. —

Författaren tyckes mena, att det var danska, tyska och vendiska legotrupper, som vid detta tillfälle öfvergåfvo konungens sak för att sätta sig själfva i säkerhet.

— *Stegeborg* blef då belägradt, och konungen och drottning *Märeta* flydde till *Visby.* Jag tror, att de gjorde det för den skull, att de icke ville komma i klorna på de herrar, som ännu bo och styra här i Sverige. På Stegeborgs slott kvarstannade junker Magnus och herr *Bengt* och med dem några riddare och svenner. Så länge de hade skjutvapen och stenar, delade de med sig däraf åt dem, som lågo utanför, såsom dessa nog fingo röna, ty många ledo där stor skada. Så plägar det gå.

Hvarest man stormar natt och dag, där, tror jag, delas ut månget slag. —

— Då lät konung Birger på *Gotland* utrusta stora koggar (d. v. s. lastfartyg) och breda krigsskepp och lastade dem med matvaror, vapen och män, ty han hoppades ännu, att han skulle kunna föra lifsmedel och hjälptrupper till slottet. Så snart flottan kom till Götaskären, voro med det samma hertigens män där, anföllo dem genast och fingoi sitt våld hvartenda människobarn, som fanns på skeppen, och delade mellan sig skepp, kost och kläder. Det vardt konungen till ringa glädje. Många tyskar voro med på flottan. De hade satt sitt hufvud i pant på, att de skulle komma fram till StegeborgKrönikans uttryck äro här något oklara.. Men jag tror, att de hade svurit en mened. Nu voro de mycket villigare att svärja på, att de skulle fara hem igen för att slippa ur sin nöd, och att de aldrig mer skulle komma till Sverige. —

— När det spordes till Visby, hur färden hade aflupit, så blef drottningen än röd, än blek och klagade: »Om nu Gud vill låta det gå så illa för oss, hvad skola vi då taga oss till?» Men drottsäten Brunkow sade: »Det här skall icke göra oss stor skada. Nu vill jag företaga en härnadsfärd, och jag skall lika litet skona dem, som de hafva skonat oss hitintill.» Då sade konungen: »Eftersom drottsäten vill våga sitt lif för vår sak, så skola alla våra män, som vilja oss väl, följa med honom, och här hemma skola blott några få stanna kvar.» —

— De togo då fartyg, hvar de kunde få, hellre större skepp än små,

och läto beslå dem med plankor rundt omkring och rustade sig väl till kamp — det måtte nu bära eller brista! —

— När de kommo in bland Götaskären och närmade sig slottet, då voro hertigens män straxtill hands. Jag tror, att konungens folk fick också den gången en het dust att bestå. Hertigens män gjorde en flotte af torrt timmer, antände den och läto den flyta ned mot skeppen. Där tröt det icke skott och stenkast. Konungsmännen värjde sig, så länge de hade något att kasta och skjuta med, och ända tills koggarna fattade eld — där brunno tre koggar på en gång. Då gåfvo de sig åt hertigens folk, ty då hade de icke längre något gagn af att strida. Där tillfångatogos då på samma gång *Brunkow* och *Ulf, Gerlefs* broder, och *Lyder Foss,* en rask kämpe, och en skytt, som hette *Vallramm.* Och de fingo då utan minsta dröjsmål gästa en annan hamn, och det var Stockholms torn. Så länge de

sutto därinne,

gaf man dem mat och plägade dem väl, icke svälte man dem ihjäl. —

Vi se, hur författaren här kommer igen med sitt gamla omkväde om fångars behandling: »icke svälte man dem ihjäl». Här få dessa ord ännu mera eftertryck än förut, ty här är det ju fråga om den, som varit upphofsman till missgärningen mot hertigarna, och om dem, som varit hans medhjälpare. Men icke ens mot dessa, menar författaren, visade man sådan omänsklighet, som Birger visade sina egna bröder.

— Vid midsommar skulle det vara ett stort möte i *Skara.* Dit kommo de flesta af de höga herrarna i landet, och de valde där herr *Mattias(Kättilmundason)* till drottsäte och rikets föreståndare. Honom valde rikets råd»Rikets råd» torde här vara liktydigt med »de höga herrarna» (i det näst föregående).. De förhandlade också annat, som var behöfligt och nyttigt för riket. När mötet var slut, red drottsäten därifrån och såg till, huru sakerna stodo i landet. Riket var öfvermåttan vidsträckt, och de hade mycket att bestyra. Dessutom förestod ännu mera örlig. —

— De, som voro i *Nyköping,* togo nu hertigarnas lik, lade dem på en bår, bredde däröfver ett stycke baldakin, buro ut dem ur slottet och satte ned båren därutanför. Sedan sade de till anförarna för belägringshären: »I herrar! Här kunnen I själfva känna igen, att detta är sannfärdligen edra egna herrar. De äro döda, dessvärre. Vi veta ej, hvad I nu hafven att åtrå här. I bören nu skaffa eder andra herrar,

och låten kungen i ro ha sitt rike!» De svarade: »Son varder gärna faders like. Hertig Eriks son, han lefver än; han är vår herre, vi äro hans män; honom vi tjäna från denna dagen. Att dräpa till arfs är emot lagen.» —

Det sista yttrandet lyder i krönikan ordagrant sålunda: »det må ingen dräpa till arf», och betyder: »man må icke dräpa någon för att få ärfva honom», eller: »man har ingen arfsrätt efter den, som man har dräpt». Detta stadgande återfinnes i våra medeltidslagar, från hvilka det öfvergått till 1734 årslagbok. Anmärkningsvärdt är, att den formulering, lagstadgandet har här i rimkrönikan, närmast öfverensstämmer med den, som finnes i Södermannalagen. (Ärfdabalken 6:1). Det är ju också i Södermanland (vid Nyköping), som yttrandet fälles. I denna punkt tyckes alltså vår författare vara mycket noggrann.

Sedan krönikan vidare omnämnt, att hertigarnas lik högtidligt begrofvos i Stockholms »stadskyrka», d. v. s. *Storkyrkan,* fortsättes berättelsen om krigshändelserna sålunda:

— Nästa vårfrudag därefter (d. v. s. den 15 augusti 1318) blef Nyköping uppgifvet. Besättningens trångmål och blidornas (d. v. s. kastmaskinernas) hårda slag vållade det. Det var godt folk, raskt och tappert,

som hade sig framför slottet lagt, och så de hade svurit och sagt, att de skulle sig så bevara, att aldrig skulle de dädan fara, förr än det huset låge öde, där deras herrar vordo döde. De slogo då muren i stycken så små, att aldrig en sten vid en annan låg. Där fordom stod både mur och tinnar, där kan man en enda sten nu ej finna. —

— De, som voro på *Stegeborg,* de höllo slottet ändå, fastän Nyköping var uppgifvet. Hertigens män hade fört fram belägringsverk mot slottet och uppsatt starka blidor och gjorde, som de hadeutlofvat: stormade natt och dag. Omsider började lifsmedlen att tryta för dem, som voro på slottet; det var litet och dåligt, de hade att äta. De voro ock trötta och sårade, och de önskade nu, att junkern vore någonstädes, där man ej kunde få honom fatt, huru det än ginge för dem själfva. Men man gör mycket, när man är i trångmål; och till slut sade de, att det var omöjligt att härda ut, de kunde ej fördraga det längre. De underhandlade i lång tid, och därefter uppgåfvo de slottet på de villkoren, att junkern skulle hållas fången, men de andra skulle få begifva sig bort från slottet, hvart de ville, med sina egodelar. Men de, som uppgåfvo slottet, de tänkte, nog som så:

är det lekman eller präst, så är enhvar sig själfvom näst. —

— Hertigens män refvo ned slottsmurarna, så att där ej låg sten på sten. Till *Stockholm* förde de den unge ädelborne fången och läto honom gå på tornet där. Det var hans fader, som hade bragt honom i denna nöd. Men de gåfvo honom allt, hvad han behöfde till lifvets bekvämlighet.

Fullväl, tror jag, de honom föda, icke svälte de honom till döda. —

Här lägga vi märke till, att författaren talar om junker Magnus Birgersson såsom ännu lefvande.Rimmet tyckes göra tämligen säkert, att *föda* ('födha') ej kan vara felskrifvet för ett ursprungligt *födde* ('föddo'), ty dels vore ett sådant rim (föddo — dödha) knappast att vänta i Erikskrönikan, dels vore en afskrifvareändring af imperfektum till presens i detta sammanhang osannolik från meningens synpunkt (ur rent formell synpunkt däremot kunde visserligen en skrifvare, som blott tänkt på rimmets fordringar, ha ändrat 'föddo' till 'födha'); då hade en ändring i motsatt riktning (presens till imperfektum) legat närmare till hands för en senare tid. En ändring af sistnämnda slag torde också föreligga i *svälte* ('svälto'), som troligen af en tanklös skrifvare, hvilken haft denna form i minnet från »omkvädet», insatts i st. f *svälta.* Att detta stycke af krönikan,framställningen af händelserna under åren 1318 och 1319, i hufvudsak var fullbordadt före Magnus Birgerssons afrättning blir sannolikt också af ett annat skäl, som vi längre fram skola omtala. Dessutom hade det väl varit något besynnerligt, om författaren sålunda med en viss skrytsamhet framhållit, att hertigens folk behandlat den fångne junkern »fullväl», sedan man redan hade upplefvat, huru de läto afrätta honom mot tro och lofven. Att ett löftesbrott blifvit begånget, säges visserligen ingenstädes uttryckligen i krönikan, men författarens ord i refererandet af Stegeborgs kapitulationsvillkor, »att junkern skulle hållas fången», torde snarast innebära det samma, som utländska källor uppgifva, nämligen att Magnus väl skulle vara i fångenskap, men hafva säkerhet till lif och lem.Hade verkligen vår författare menat, att prinsen utlämnades på nåd och onåd, utan alla villkor, så hade han sannolikt begagnat andra uttryck, än han nu gjort. Hur det änmå förhålla sig med kapitulationen, är det fullkomligt intygadt, att i freden med Danmark, som slöts i *Roskilde* den 11 november 1318, högtidligen lofvades och besvors, att ingen skada skulle tillfogas junker Magnus. Då nu vår författare, som vi få se, alldeles underlåter att omnämna freden i Roskilde, så kan denna underlåtenhet vara afsiktlig.

Hvad författaren däremot ingalunda vill förbigå, utan tvärt om med förtjusning omtalar, är den krigiska framgång, hertigens män hade mot danskarna före fredsslutet och sedan de öfverallt i Sverige besegrat Birgers anhängare. Härom berättar krönikan på följande sätt:

— Vid mickelsmässotiden därefter vardt en stor och väldig strid mellan daner och uppländske män. Jag tror, att skåningarna minnas det ännu.

Danerna miste segern där; olyckan ligger så ofta när; vid *Mjölkalånga,* så heter en by, där blefvo de fångna, som ej ville fly.

Tre hundra riddare och svenner, dels danskar, dels tyskar, blefvo där tagna till fånga och lofvade alla tillsamman, att de skulle betala lösen på utsatt dag, om det ej dessförinnan slötes en fred, som gjorde dem fria från löftet. —

Vi anmärka här, att en sådan öfverenskommelse om erläggande af lösen för fångar, som då tills vidare sattes på fri fot, var vanlig i den tidens krigföring, och att det i frederna oftast stipulerades, att de fångar, som ej redan erlagt sin lösen, skulleslippa att betala den. — Det i krönikan nämnda *Mjölkalånga* är beläget nära *Hessleholm.* Den svenska härens framgångar berodde delvis därpå, att konung Erik Menved denna gång, såsom ofta förut, hade att kämpa ej blott mot utländska fiender, utan äfven mot inhemska förrädare. Det var hans broder, den usle hertig *Kristofer,* och den styfnackade ärkebispen i Lund, *Esger Juel,* som hade ingått förbund med den svenska regeringen. — Om ytterligare krigshändelser berättar krönikan sålunda:

— *Helsingborg* blef då belägradt af uppländske män och deras härsmakt. *Lund, Skanör* och *Malmö* voro glada att få betala ut sitt silfver, för att de ej skulle brännas ned i grund.

Skåningarna hade då mycken oro, för dem gick åt både oxe och ko, hvad de hade, det strök med allt, hästafoder, öl och malt. Kung Birger då de skylla månde, att de kommo i denna vånde.

När där ej fanns stort mera att få och en del af folket ville hem igen, då tågade drottsäten tillbaka till Sverige. —

Drottsäten Mattias Kättilmundason torde emellertid knappast hafva återvändt hem förr än efter freden i Roskilde den 11 november, hvilken här borde ha omtalats af vår författare, men hvilken han, som vi nyss nämnde, torde ha haft skäl att förtiga. Krönikans strax härefter följande uppgift, att drottsäten återkom med hären

vidallhelgonamässan (d. v. s. den 1 november) synes alltså vara mindre noggrann. Det heter i krönikan härom:

— Vid allhelgonamässan kommo de hem. Då lät drottsäten hålla dom öfver drottsäten *Brunkow, Vallramm, Lyder Foss* och *Ulf Svalabäck,* och de dömdes efter rikets lag till den död, som man förut hade lofvat dem. Man satte dem alla på stegel och hjul. Jag ville, att de andra, som voro med om att förråda hertigarna, sutte där på samma ställe. —

— När konung Birger och drottning Märeta sporde dessa tidender, utbrusto de i bitter klagan öfver sina vänners död och sade: »Nu först äro vi riktigt komna i nöd.» De skyndade då till Danmark. Konung Erik var då död. De bådo konung Kristofer om skydd, och han beslöt att förläna dem gården *Spikeborg* vid *Skjälsör*På Själland vid Stora Bält. och två härad, som lydde därunder. Konung Kristofer sade: »Jag vill göra detta för syskonskapets skull. Men sedan mången god dag har jag förstått det, syster, att du har varit emot mig och icke för mig.» — Drottning Märeta fick sedan en större sorg, när hon erfor junker Magnus död. Då grät hon lika mycket, som hon fordom hade skrattat —

Författarens uppgifter torde här ej vara alldeles riktiga. Konung Erik Menved dog på hösten 1319 (den 13 november). Men Birger hade långt förut begifvit sig till Danmark,Enligt danska annaler kommo Birger och Märeta i slutet af året 1318 till Själland. Berättelsen om Mattias Kättilmundasons härfärd till Gotland finnes blott i yngre handskrifter af Erikskrönikan och synes vara tillagd i senare tid. ty då Mattias Kättilmundason(efter hvad det uppgifves) tidigt på våren år 1319 kom med en här till Gotland för att söka fånga konung Birger, hade denne redan flytt därifrån. Den vårdslöshet i kronologien, som författaren här låter komma sig till last, sammanhänger efter all sannolikhet, såsom vi längre fram skola se, med den oriktiga tidsordning, hvari han strax efteråt framställer två händelser. Först berättar han nämligen om junker Magnus Birgerssons afrättning, som i själfva verket ej egde rum förr än år 1320, och sedan om konungavalet vid Mora sten, som hölls redan sommaren år 1319. — Vi vilja nu höra, hvad han har att förtälja om dessa händelser.

— Till en del hade man nu tagit hämnd för hertigarnas död. Men man ville göra mera. På elfvatusen jungfrurs dag (den 21 oktober) sammanträdde ett herremöte i *Stockholm.* Då ville man ej afstå från hämnden. Man lät föra ut junkern från tornet. Den, som skulle föra honom ut, lät honom förstå, hvad meningen var, och bad honom göra sitt skriftermål och sörja väl för sin själ. »Som jag hört af herrarna,» sade han, »får du umgälla, hvad din fader bröt.» De läto gifva honom en mycket högtidlig gudstjänst med alla de klerker, de kunde få. Junkern själf gjorde sin dödsberedelseKrönikans ord, att han »offrade» kan tydas olika; det kan innebära, att han bestämde om gåfvor till kloster, till fattiga o. s. v., men det kan också åsyfta sådant »offer» (till prästerna) på altaret, som förekom vid själamässor. och badtill Kristus: »Skall jag nu icke få lefva längre, utan lida en så hård död, så gif du min själ himmelriket!» Och till dem, som voro där tillstädes, sade han: »Jag får väl ock Guds nåd, om Han vill, då mina brott ej äro större. Det vet Gud, att det var emot min vilja, att hertig Erik och hertig Valdemar så skulle mista lifvet. Man vet väl, att jag den tiden var i Danmark: och visste mycket litet af det, som hände här. Jag fick endast min faders bud, att jag skulle fara till Sverige och strida mot eder. Nu skall jag dö — men hvarföre? Gud gifve själen ro och salighet!» —

— Ut på *Helgeandsholmen* ledde man honom och utbredde åt honom en matta. På den knäföll han med lugn och ädel hållning, och då lät man hugga af hans hufvud. Sedan lade de honom på en bår och bredde en baldakin öfver liket och båren; ty hans fader hade varit en mäktig konung. De fyra förnämste herrar, där voro, buro honom därifrån och till kyrkan och lade honom i den samma graf, som Gud hade förlänat hans farfader, den milde konung Magnus. De ligga nu bägge i samma Guds hus, som barfotabröderna råda öfver, och det är en härlig kyrka. —

Så berättar krönikan om den unge Magnus Birgerssons oskyldiga död. Vi se, att författaren behandlar den olycklige ynglingen med oblandad sympati. Också i det föregående hafva vi funnit åtskilliga antydningar om, att den unge furstenvarit aktad och älskad.Det säges, att han var mycket afhållen af sin morbror (s. 197), att han ej ville härja i Sverige (s. 200), att besättningen på Stegeborg var mycket bekymrad öfver, att junkern befann sig

innesluten på slottet, och ytterst ogärna kapitulerade (s. 208); förf. ursäktar också kapitulationen med folkets stora nöd. Att de maktegande i Sverige brutit sina löften och eder genom att taga junkerns lif, det förtiger författaren alldeles. Såsom motiv för våldsdådet angifver han herrarnas begär att till det yttersta utkräfva blodshämnd på den hatade Birger och hans ätt. Men den verkliga grunden har utan tvifvel varit omsorgen att trygga den späde Magnus Erikssons tron. Dennes kusin troddes kunna en gång blifva en farlig medtäflare och borde därför undanröjas, så mycket hellre, som han visat sig ega goda anlag. Sådana skäl kunde dock naturligtvis icke gärna åberopas inför den stora allmänheten. Och vår författare, föga invigd i statssaker, som han brukar vara, har nog varit i god tro, när han blott tänkt på hämnden för den mot hertigarna begångna ogärningen.

*

Nu kommer krönikan till skildringen af konungavalet sommaren 1319. Författaren, hvilken här lika litet som annars använder bestämda årtal, uppgifver tidpunkten till »midsommaren näst därefter». Det skulle alltså vara efter Magnus Birgerssons afrättning. Men denna egde rum hösten 1320. Och fastän det i krönikans framställning nogkan se ut, som om författaren menade, att afrättningen försiggått redan hösten 1319, blir i alla fall uttrycket »midsommaren näst därefter» i detta sammanhang en otänkbar blunder för en författare, som, efter hvad vi säkert veta, skrifvit kort efter det händelserna tilldragit sig; händelserna voro ju alltför väl kända af hans samtida, för att dessa skulle kunna smälta en så grof oriktighet. Man tyckes icke kunna lösa denna svårighet på annat sätt än genom att antaga, att berättelsen om junker Magnus afrättning icke tillhört krönikan i dess ursprungliga form, utan blifvit inskjuten, där den nu står, sedan det följande redan var skrifvet, hvarvid den, som gjorde inskjutningen, icke observerade, att tidsbestämningen »midsommaren näst därefter» i sitt nya sammanhang blef oriktig.

Men stycket om junkerns afrättning står i nära förbindelse med det närmast föregående stycket, som handlar om konung Birgers och drottning Märetas flykt till Danmark, och hvilket, som vi sett, innehåller en felaktig tidsuppgift (angående Erik Menveds död). Det är därför troligast, att äfven detta stycke inskjutits på samma gång som det om afrättningen. I sin ursprungliga form torde alltså krönikan hafva haft berättelsen om konungavalet omedelbart efter notisen om Brunkows och hans följeslagares stegling, och tidsuppgiften »midsommaren näst därefter» har då varit fullkomligt korrekt.

Hvarför, frågar man, har då berättelsen omjunker Magnus afrättning blifvit inskjuten före skildringen af konungavalet, och icke, som tidsföljden fordrat, ställd efter denna skildring? Svaret på denna fråga finner man med ganska stor visshet genom betraktandet af krönikans slutstycke. Vi vilja nu taga kännedom af detta slutstycke, som handlar hufvudsakligen om konungavalet.

— Midsommaren näst därefter kunde man i *Uppland* se många ståtliga, tappra kämpar komma tillsamman och jämte dem många bönder.

Fyra bönder skulle redo vara i hvarje härad att dädan fara och mötas alla vid *Mora* ting; det budet for allt riket omkring.

De möttes där alla på midsommardagen i god tid och i god sämja. En mäktig herre, en dugande man talade inför dem så, som den där kan göra det väl, och sade: »I ären här alle i Gudi välkomne, bönder och frälsemän, hvar och en, som har kommit hit. Vi hafva tänkt välja oss konung och vilja ej längre dröja därmed. Jag har i all min tid hört sägas, att, varder konung vald på Mora sten efter alle landsmännens vilja och lag, så skall han varda en god konung i sina dagar, få god lycka med folket, varda mild och årsäll och gifva bönderna god fred. En slik konung tarfvades oss väl nu.» Då sade alla: »Gud gifve oss den, som riket kunde få glädje af!» —

— Drottsäten hade konungen (d. v. s. konungs-ämnet, den lille Magnus Eriksson) på sin arm.Han sade: »Vi hoppas göra riket gagn och mycken fromma för framtiden, så att rikets ära blifver stor. Vi hade två landsherrar — de äro nu döde, dess värre —

slike, som hertig Erik var och hans broder hertig Valdemar. Dem hafva vi till vår skada mist; de vordo förrådde med arga list.

Vi känna dem väl, som hafva gjort oss denna skada. Vi hafva hämnats, och vi skola allt framgent hata dem af allt hjärta, så länge vi veta några af dem vara i lifvet. Gud har gifvit oss den lyckan, att vi hafva kunnat fördrifva konung Birger ur riket för det brott, han begick mot sina bröder. Vi hafva vunnit land och borgar ifrån honom med den hjälp, Gud nådeligen gaf oss, så att han aldrig skall och aldrig kan härefter få makt i Sverige. Nu kunna vi ej längre umbära en konung. Därför vilja vi oss en konung välja, att riket uti honom må hafva ett stöd, och att Gud snart må lösa oss ur vårt trångmål, och att vi må lefva i en god endräkt. Gud gifve lycka och ära, hälsa och långt lif åt den, som vi i dag välja och gifva konungsnamn!» —

— Då ropade allesamman, både frälsemän och bönder, och sade: »Amen! Vill Gud i himmelen, så kan han väl varda sin faders like!» Och då valde de vid Mora sten hertig Eriks son *Magnus* till konung. Så säger man oss, att han icke var äldre än på sitt tredje år. Alla herrarna svurohonom länsed för borgar och land och vordo hans män och tjänade honom, som de göra ännu. Efter valet vände bönderna åter hem, och enhvar förtalde för sitt härad, hvad som hade skett. —

— De män, som så ärade sin herre, de voro värda en god lön. Och må den också komma deras barn till del! Ty konungen hade aldrig fått makten i Sverige, om icke desse mäns arbete och möda varit så stora, och likaså deras mandom. Hela kristenheten vet, att de hämnades sin herre så väl, att all världen tackar dem därför. —

Detta låter som en afslutning, tycka vi. Men ännu har författaren litet mera att meddela.

— Konung *Håkan* vardt då också död. Före honom hade Gud kallat till sig hans broder, konung *Erik.* Riket stod då konungalöst, och norrmännen hade ingen annan att lita till än konung Magnus, som nu var vald i Sverige och där bar konunganamnet. Han var så nära släkt med konung Håkan, att han var hans dotterson.

Hans fader var hertig Erik den milde. Det gick allt, som Vår Herre ville. Och hertigens män de hjälpte till. Det skall alltid fram, som Vår Herre vill. Han vardt konung i Norrige; det ville Gud, att det skulle ske. Han är nu en konung öfver tu rike. Få kristne konungar lefva nu slike. Den ära, han fick och hafver än, den bragte honom Gud och uppländske män.Härmed slutar krönikan. Vi se, att slutstycket utgöres af en triumfsång öfver den goda sakens framgång. Åter och åter i något växlande uttryck prisar författaren Herren Gud, som så underbarligen fört den milde hertig Eriks späde son till en utomorordentlig maktställning; åter och åter framhåller han, att näst Gud hertigens trogne, tappre och uthållige tjänare, »Sveriges män», »uppländske män», hafva förtjänsten i den härliga segern öfver inhemskt svek och utländskt våld.

Utan tvifvel är det förmånligt för krönikan såsom konstverk, att författaren kunnat stanna vid denna tidpunkt, då de inre fejderna med alla sina ohyggligheter voro fullkomligt förkväfda och riket åter förenadt under *en* herre, då ingen fara vidare hotade från grannlanden, utan tvärtom Sveriges förening med Norge bådade en lång fredsperiod i Norden Det var ju, som om man efter en natt, full af naturens uppror och hemska syner, hälsade den ljufliga morgonen till en klar och stilla dag, som skulle skänka jordens arma, förskrämda barn en välbehöflig hvila och vederkvickelse.

Vi finna nu, huru störande det skulle hafva varit för slutintrycket, om blodsdådet på Helgeandsholmen, Magnus Birgerssons afrättning, fått sin kronologiskt riktiga plats, alltså efter konungavalet. Men vi ha redan kunnat iakttaga, att stycket om afrättningen sannolikt icke tillhörde krönikan i dennas ursprungliga form, utan blifvit senare inskjutet. Att man då satte stycket före och ej efterberättelsen om konungavalet, har väl hufvudsakligen berott på en önskan att icke skämma den vackra och harmoniska afslutningen, som redan var skrifven.

Men äfven i den ursprungliga formen torde författaren hafva i någon liten mån offrat den kronologiska sanningen för kompositionens harmoni. I slutstycket heter det nämligen, att konung Håkan dog efter sin dottersons val till konung i Sverige, och att norrmännen då icke hade någon annan att välja än den nye svenske konungen. Nu förhöll det sig likväl så, att konung Håkan dog den 8 maj 1319, personalunionen mellan Sverige och Norge aftalades i slutet af juni och konungavalet vid Mora stenar (som under dåvarande förhållanden knappt var mer än en formalitet) egde rum först den 8 juli. Men visserligen var norrmännens löfte att taga Magnus Eriksson till konung villkorligt och förutsatte, att han först skulle väljas i Sverige. I sak är alltså krönikans framställning icke

så felaktig, då hon låter Magnus blifva konung först i Sverige och sedan i Norge.

För öfrigt är det egendomligt nog, att berättelsen om valet vid Mora stenar icke är så fullt korrekt, som man kunde vänta, då det gäller en händelse, som måste ha varit helt nyligen timad, när den upptecknades, och som bevittnades af så mycket folk. Valet och hyllningen egde icke rum på midsommardagen, utan (såsom nyss nämndes) den 8 juli. Konung Magnus var då icke »på sitt tredjeår», utan redan tre år fyllda. Antalet af de i riksmötet deltagande bönderna uppgifves olika i ett tillägg till Södermannalagen, som anses vara upptecknadt omkring år 1335 och sannolikt förskrifver sig från en person med mera sinne för det administrativa och konstitutionella, än vår författare brukar röja. Och slutligen kan anmärkas, att förloppet af själfva valförrättningen ej är alldeles sådan, som man af stadgandena i den tidens lagar kunde vänta. Den person, som hälsar församlingen välkommen och uppmanar till val, kallas blott »en mäktig herre, en dugande man» — hans namn kan dock svårligen hafva varit obekant för författaren. Man har gissat, att det var Upplands dåvarande lagman, *Birger Persson* (den heliga *Britas* fader); ty enligt lagarna var det Upplands lagman, som först skulle »döma» tronkandidaten till konung. Men noga taget skildrar krönikan icke själfva valet, ty detta blott omnämnes, utan refererar i stället två tal, den där »mäktige herren, dugande mannens» och drottsäten Mattias Kättilmundasons.Kanske äro bägge talen stycken af ett och samma, i det förf. med »den mäktige herren, den dugande mannen» just kan ha menat drottsäten Mattias själf; jfr hur förf., när han första gången inför Mattias i sin berättelse, till en början icke nämner M. vid namn, utan först längre fram, då det redan berättats åtskilligt om honom (se s. 91); på liknande sätt inleder också förf. vår bekantskap med Törgils Knutsson (se s. 76 och 79). De känslor, som vid detta tillfälle togo sig uttryck i de bägge talen och i menighetens högljudda instämmanden,dessa känslor hafva för vår författares varma och lättrörliga sinne ställt sig såsom viktigare och intressantare än valförrättningens torra, omständliga former. Kanske kunde han också förutsätta, att dessa former voro tillräckligt kända af hans samtida.

*

TIONDE KAPITLET.

Krönikans ålder, uppkomst och författare.

Vi hafva nu afslutat vårt kritiska referat af Erikskrönikan. Vi hafva alltså nu kommit därhän, att vi veta, *hvad* krönikans författare berättar. Och vi kunna tillika anse oss hafva fått en rätt god föreställning om, *huru* författaren berättar, ty referatet öfvergick ofta till ordagrann öfversättning och återgaf stundom originalets poetiska form.

Tidpunkten är således inne för oss att nu upptaga några spörsmål om krönikan och dess författare. Dessa spörsmål äro de följande: När är krönikan skrifven? Hvilka yttre anledningar och förhållanden hafva föranledt dess författande? Hvad kunna vi veta om författarens person? Huru böra vi bedöma krönikan såsom historisk källskrift och såsom skaldestycke?

Svaren på frågorna om krönikans ålder, tillkomst och författare måste hämtas ur krönikan själf, ty vi erhålla inga uppgifter om krönikan eller hennes författare från samtida skrifter. Det blir därför s. k. »inre bevis», vi skola framleta. Ochbevisföringen måste, på grund af dessa föreläsningars art, göras tämligen kort och summarisk, med blott sparsamma citat och utan omständligt framdragande af allt, som kan sägas för eller emot.Det kunde kanske tyckas, att en bevisföring af antydda slag alls icke vore på sin plats i populära föreläsningar, i ty att sådana föreläsningar borde lämna fram lärdomsfrukten »både hackad och malen», men icke förevisa, hur hackningen och malningen tillgå. Denna åsikt är dock numera ej allmänt gällande. Det finnes i vår tid rätt många bildade personer, som, utan att kunna egna sig åt fackstudier, dock hysa ett så allvarligt intresse för vetenskapen, att de gärna kasta en blick in i dennas verkstad och underkasta sig tankeansträngningen att följa med de slutledningar, på hvilka resultaten grundas. Och när det, såsom fallet är i de här föreliggande frågorna, gäller tvistiga saker, för hvilka man blott kan åberopa starkare eller svagare sannolikhetsbevis, så torde en tänkande läsare föredraga att

själf få kännedom om dessa bevis framför att nöja sig med det beskedet, att »professor A. säger, att det är på det ena viset, men professor B. säger, att det är på det andra viset».

Först behandla vi frågan: *När* är Erikskrönikan författad?

Den äldsta bevarade handskriften af krönikan är från år 1457 och de bägge näst äldsta från 1470-talet. Men att dessa handskrifter blott äro unga och indirekta afskrifter af författarens eget manuskript, framgår tydligt både af deras egna felaktigheter och af krönikans innehåll, som ger oss talrika och osvikliga intyg om, att författaren varit samtidig med hertig Erik Magnusson och med de händelser, han berättar i senare delen af sitt poem.Krönikans språkform har visserligen undergått åtskilliga ändringar genom afskrifvarna, men bibehåller dock mycket, som vittnar om dess höga ålder. Både i språk och versbildning har Erikskrönikan för öfrigt stora likheter med de tre s. k. Eufemia-visorna, hvilka blefvo affattade på svenska åren 1303, 1308 och 1312.

Att krönikan icke kan vara skrifven långt efter de sista händelser, hon skildrar, är alltså klart och ovedersägligt. Men det låter sig göra att med hög grad af sannolikhet ännu närmare bestämma tiden. Vid undersökningen måste vi utgå från ett förhållande, som vi redan lärt känna, nämligen att krönikan består af *tre stycken,* som icke passa riktigt väl tillsamman. Bristfälligheten i sammanfogningen röjer, att styckena äro författade vid olika tider och icke i den ordning, hvari de nu äro ställda.Jfr de förberedande anmärkningarna s. 183—5, 215—16.

De ifrågavarande tre styckena kunna beskrifvas och benämnas på följande sätt:

Det första stycket omfattar hela den stora del af krönikan, som går alltifrån berättelsens början (med Erik Läspe) samt till och med skildringen af de båda hertiginnornas högtidliga mottagande i Lödöse, september *1313* (se s. 183 här ofvan). Detta långa stycke kalla vi, för bekvämlighetens skull, *»förhistorien».*

Det andra stycket skildrar det s. k. Nyköpings gästabud och dess följder: kriget mellan Birger ochhertigarnas anhängare, de senares seger och slutligen den späde Magnus Erikssons upphöjelse till konung i Sverige och Norge, alltså händelser, som tillhöra tiden från och med slutet af året *1317* till frampå sommaren *1319.* — Detta stycke kalla vi (i brist på lämpligare benämning) *»de stora krisernas historia».* — Mellan detta stycke och »förhistorien» finnes, som vi förut omtalatSe s. 183—4., en lucka på något mera än fyra år, hvilken krönikan alls icke låtsar om.

Det tredje stycket är inskjutet näst före skildringen af konungavalet 1319 och berättar om junker Magnus Birgerssons afrättning i oktober *1320* samt har till inledning några notiser om Birgers och Märetas flykt från Gotland och mottagande i Danmark. Vi hafva redan under referatet anmärkt, att inskjutningen förråder sig genom den villervalla, den åstadkommit i tidsuppgifterna.Se här ofvan s 212—13, 215—17, 220—1. Detta lilla inskjutna stycke kalla vi *»historien om junker Magnus död».*

Då vi nu skola pröfva de intyg, hvart och ett af dessa tre stycken lämnar om tiden, då det blifvit författadt, måste vi förutsätta, att uppgifterna i de nu befintliga handskrifterna äro sådana, som författaren själf nedskref dem, och att icke någon afskrifvare i fråga om dessa uppgifter gjort några ändringar.

Af skäl, som snart skola visa sig, undersöka viförst »de stora krisernas historia» (om händelserna från 1317 till 1319). Fullbordadt kan detta stycke naturligtvis icke hafva blifvit förr än efter konungavalen i Sverige och Norge, sommaren 1319. Och då redan i styckets början förekommer en anspelning på Birgers drottsäte Brunkow såsom varande död, kan icke heller begynnelsen ha fått sin nuvarande form förr än tidigast i slutet af år 1318, då Brunkow afrättades. Tidigaste möjliga tidsgränsen för författandet är härmed bestämd. Men hvar skall den senaste möjliga gränsen sättas? Att »krisernas historia» är skrifven före Mattias Kättilmundasons död år 1326, är tydligt, ty annars hade författaren ej försummat att uttala en from önskan för drottsätens salighet. Vidare bör det vara före hösten år 1322, då hertig Eriks lämningar flyttades till Uppsala, ty författaren vet ej annat, än att hertigarnas lik jordades i Stockholms Storkyrka. Vidare bör det ha varit, innan författaren erfor konung Birgers död, som inträffade den 31 maj 1321, ty, ehuru författaren gång på gång ger luft åt sin förbittring öfver Birgers förräderi och brödramord, antyder han ingenstädes, att Birger redan fick lida det eviga straffet. Och slutligen

torde det vara ganska säkert, att stycket är skrifvet före slutet af oktober 1320, då junker Magnus afrättades, ty uttrycken om junkerns fångenskap angifva, att fången ännu lefde (jfr s. 208—9)Öfriga uppgifter, som, om de själfva kunde af andra källor fixeras till tiden, möjligen blefve af värde för dateringen af »krisernas historia», äro följande: herr *Martin Dufve* lefde ännu (se s. 197); riddar *Bo* var död (se s. 202); *Nyköpings* slott hade ännu ej börjat återuppbyggas (se s. 207).. Vi hafva alltså kommit till detresultat, att stycket »de stora krisernas historia» afslutats vid någon tidpunkt mellan högsommaren 1319 och hösten 1320. Påbörjadt kan det vara redan 1318, ehuru begynnelseordens nuvarande form (angående Brunkow) ej är äldre än från slutet af detta år.

Historien om junker Magnus död är naturligtvis skrifven efter denna händelse (oktober 1320), men eftersom konung Birger icke heller här omnämnes såsom död, kan stycket icke gärna vara yngre än från våren 1321.

Något svårare är att fixera nedskrifningstiden för krönikans första (och största) del, den, som vi kallat »förhistorien». I detta stycke förekomma emellertid många anspelningar på hertigarnas hungerdödSe s. 81, 138—9, 179., som ej inträffade eller åtminstone icke blef känd förr än sommaren 1318 (jfr s. 199). Vidare nämnes Mattias Kättilmundason drottsäte, hvilket ämbete han erhöll midsommaren 1318, och slutligen omtalas den danska drottningen Ingeborg såsom redan död (s. 75). Eftersom hon dog den 15 augusti 1319, synes man härigenom ha erhållit den tidigaste möjliga tidsgränsen för fullbordandet af »förhistorien».En annan uppgift, som måhända skulle kunna tjäna till hjälp vid »förhistoriens» datering, är den, att det år 1287 grundlagda franciskanklostret i *Linköping* ännu ej var färdigbyggdt (se s. 74). Däremot torde knappast något kunna slutas af notisen (se s. 68), att de personer, som minnas en viss (1278 inträffad) händelse, nu äro (eller: icke äro?) gråhåriga. Ännu mindre bevisande är den två gånger, om händelser från åren 1298 och 1306 förekommande anmärkningen: »än lefver mången, som minnes det».Det finnes dock två ställen i »förhistorien», som tyckas vara skrifna betydligt tidigare. Det ena förekommer i skildringen af hertig Eriks fest för sitt krigsfolk vid påsktiden 1310 (se här ofvan s. 173), där det heter: »Lekarena blefvo alle rike; sent födes hans like, den milde hertig Erik, som har så mycken dygd hos sig». Här omtalas således hertigen såsom ännu lefvande. Orden kunna stå kvar från ett äldre utkast eller förarbete. Sannolikare är dock, att författaren här (liksom han gjort på några andra ställen) utelämnat anföringsord, emedan han ej fått plats för sådana i versen, och att han åsyftat, att omdömet om hertigen skulle uppfattas som lagdt i munnen på de vid gästabudet närvarande personerna, snarast de rikligt begåfvade »lekarena». — Egendomligare är det andra stället. Det förekommer efter uppgiften om Bagahus (d. v. s. Bohus) slotts byggande (se här ofvan s. 151) och angifver i sina uttryck, att krigstillstånd ännu rådde mellan hertig Erik och konung Håkan, i det Bagahus gjorde hertigens folk besvär, men att den, som gifvit Håkan rådet att bygga detta fäste, d. v. s. grefve Jakob af Halland, redan var död. Allt detta synesbestämdt peka på året 1309Jfr P. A. Munch, *Det norske Folks Historie* IV 2: 514, 523, 526.. Men af vissa skäl synes det vara sannolikast, att författaren på detta ställe citerar en visa, som under kriget 1309 varit i svang bland hertigens folk.I de ifrågavarande verserna förekommer ett rim (opp: pott), som är vårdslösare än författaren brukar tillåta sig, men som mycket väl kan ha tillhört en konstlös folklig smädesång. Vidare uttrycka verserna en hänsynslös ilska, hvilken ej står i rimlig proportion till det, grefve Jakob förbrutit, och än mindre passar till vår författares blida lynne, som ju annars endast i fråga om ärkeförrädaren Brunkow och hans hjälpare griper till så starka ord. — Det förefaller troligt, att den soldatvisa, författaren här (enligt min mening) citerar, varit så spridd och välbekant, att han kunnat förutsätta, att hans publik genast skulle igenkänna den och ej skulle gifva honom själf ansvaret för dess uttryck.

Vi behöfva alltså icke låta de bägge nämnda ställena rubba det resultat, vi förut vunnit, nämligen att det stycke, vi kalla »förhistorien», ej kan vara skrifvet tidigare än eftersommaren eller hösten 1319.

Hvad åter angår senaste möjliga tidsgränsen, så kunna vi veta, att »förhistorien» måste vara skrifven före midten af 1320-talet, då drottning Helvig dog (jfr s. 62); sannolikt före 1322, då Mattias Kättilmundason nedlade drottsäteämbetet, och troligen redan före Birgers död i maj 1321, ty Mattias kallas drottsäte (s. 91) och någon antydan om, att Birger redan vore död, finnes alls icke.Vi hafva alltså funnit, att »förhistorien» visserligen kan vara skrifven ungefär samtidigt med »de stora krisernas historia», men också kan vara skrifven omkring ett år

eller ända intill ett och ett halft år senare, alltså ungefär samtidigt med historien om junker Magnus död.

Emellertid hafva vi — såsom redan blifvit antydt — ganska bestämda tecken till, att »förhistorien» verkligen är skrifven efter »krisernas historia». Dessa tecken utgöras af den stora luckan mellan de bägge styckena och den i ögonen fallande njuggheten på uppgifter från åren 1310 till 1313 (jfr s. 183—5). Båda dessa omständigheter röja, att förhistorien icke gärna kan vara skrifven först eller i en följd med krisernas historia. Ty, skulle vi tänka oss, att författaren på hösten eller sommaren år 1319, då det stora folkungadramat nyss hade fått den vackra afslutningen vid Mora stenar, hade satt sig ned för att i ett sammanhang skildra utvecklingen af detta drama alltifrån dess första begynnelser, hur skulle vi då kunna förklara, att, när han i öfrigt lyckats utföra sin plan ända till slutet, just åren 1310 till 1317 blifvit så vanlottade i hans framställning? Det kunde omöjligt tryta honom underrättelser om dessa års händelser, som ännu lågo honom så nära. Han hade ju själf varit med bland hertigens män på festen i Lödöse år 1313 och hade då lätt kunnat komplettera sin kunskap om hvad som händt under den näst föregående tiden. Och ifall han sedan, från hösten 1313 till hösten1317, själf varit borta från händelsernas skådeplats, så kunde han ju om dessa års tilldragelser lätteligen ha fått upplysningar af samme män, som gifvit honom så rikligt besked om hvad som händt de näst följande åren. Och under den tidrymd (1313—1317), som krönikan nu alldeles öfverhoppar, tilldrog sig åtskilligt, som måste ha varit välbekant för författaren, och som han icke kan hafva velat förbigåSådana händelser äro (utom prins Magnus födelse) hertig Eriks båda besök hos Erik Menved i Danmark åren 1314 och 1316, vid hvilka utan tvifvel festligheter förekommo; vidare också hertigens och hans gemåls vistelse i Norge vintern 1315—16; snarare kunde författaren hafva försummat att omtala »häfdebytet», d. v. s. den öfverenskommelse (i Lödöse september 1315), genom hvilken hertigarna sinsemellan delade sina besittningar; äfven hungersnöden 1314, pesten 1316 och helsingarnas uppror mot Birger (samma år) äro fakta, af hvilka väl hvarje särskildt kunnat förefalla författaren (sådan vi känna honom) mindre viktigt, men hvilka väl svårligen alla tillsamman kunnat afsiktligt uteslutas.. Framför allt gäller detta födelsen af hertig Eriks och den då blott femtonåriga hertiginnan Ingeborgs son, Magnus, våren 1316. Det var en händelse, som med allt skäl väckte stor uppmärksamhet. i hela Norden. Konung Håkan firade (såsom vi af andra källor veta) sin dottersons födelse med stora festligheter, och säkerligen har den praktälskande hertig Erik icke försummat att på ett lysande sätt fira denna för honom och hans framtidsutsikter så lyckliga händelse; alla hertigens trogne anhängare, och ej minst vår författare, måsteju ha jublat. Å andra sidan har naturligtvis prinsens födelse väckt de största bekymmer hos Birger och dennes vänner och har utan tvifvel i väsentlig mån bidragit till dessas förtviflade beslut att röja hertigarna ur vägen. Om ock krönikeskrifvaren icke haft detta orsakssammanhang klart för sig, så var det ju dock med den lille hertigssonens lyckliga och underbara upphöjelse, poemet skulle afslutas, och vi hafva icke rätt att tänka oss, att författaren till den grad saknade sinne för konstnärlig byggnad i sitt poem, att han skulle hafva alldeles förbigått ett moment af sådan vikt för det hela, — *om* han verkligen skrifvit krönikan i *en* följd.

Äfven det abrupta sätt, hvarpå historien om de stora kriserna inträder omedelbart efter skildringen af bröllopsfesten i Lödöse (se s. 184—5 här ofvan), blir oförklarligt, när man antager denna tidsföljd för författandet.

Men svårigheterna försvinna, om man bekvämer sig till antagandet, att förhistorien skrifvits någon tid efter de stora krisernas historia. Ty då blir berättelsen om tilldragelserna från åren 1310 till 1313 det sista, författaren skrifvit på sitt verk; han har af någon anledning — kanske af döden — blifvit hindrad att fullt utarbeta detta sista parti och att föra berättelsen ända fram till den punkt, där det förut skrifna stycket om »de stora kriserna» tog vid. Men i detta sistnämnda stycke hade han, medan han var sysselsatt med författandet af »förhistorien», hunnit göra ett par ändringar: dels hadehan strukit ut den till »krisernas historia» ursprungligen hörande inledningen, som ju skulle bli obehöflig, dels hade han inskjutit berättelsen om junker Magnus död.Det lilla stycket om furst *Vitzlavs* död (se s. 105) har kanske icke tillhört författarens första koncept, utan blifvit senare tillagdt, vare sig af förf. själf eller någon annan; ty dels fortsätter krönikans text omedelbart efter detta stycke: »Nionde dag jul tog *han* orlof», dels bryter stycket starkt af mot stämningen i det föregående och det följande.

*

Det hufvudresultat, till hvilket vi kommit, nämligen att krönikans slut skrifvits först, dess början sedan, och att arbetet blifvit ofullbordadt inuti, detta resultat kan möjligen förefalla osannolikt eller t. o. m. orimligt för dem, som vid bedömandet af de forntida förhållandena utgå från de nutida. Ty våra dagars författare pläga icke följa en sådan arbetsmetod, utan hellre en rent motsatt. Vi se ju ofta, huru nyare historieskrifvare (litteraturhistorici m. fl.) företaga en stor uppgift till behandling, förbereda den med studier och samlingar, som växa till en för dem oväntad omfattning, och därefter anlägga begynnelsepartiet så bredt, att de aldrig kunna hinna fram till slutet af det hela, ja, kanske icke ens nå fram till uppgiftens viktigare och mera centrala delar. En sådan vetenskaplig grundlighet, en sådan (särskildt för svenskarna egendomlig) storslagenhet i planläggningen tyckes i allmänhet havarit främmande för medeltidens författare. Och hvad den medeltida historieskrifningen angår, känner man åtskilliga fall då en författare först skildrat den närmast förgångna tiden, de händelser, som han själf upplefvat eller kunde erfara af ögonvittnen, och hvilka för hans samtid hade det största aktuella intresset, medan däremot äldre perioders historia efteråt tillfogades, antingen af författaren själf eller af andra. En rätt god parallell till Erikskrönikans uppkomst (såsom vi uppfatta den) erbjuder *Saxos* berömda *Historia Danica.* Man vet nu, tack vare professor C. Paludan-Müllers undersökningar, med ganska hög grad af visshet, att af detta stora verks sexton böcker den fjortonde skrifvits först, och af denna allra först det omfattande parti, som hufvudsakligen handlar om biskop Absalon, medan inledningsstycket till denna bok utarbetats och tillfogats efteråt. Näst efter den fjortonde skrefvos femtonde och sextonde böckerna, därpå böckerna 11—13 och allra sist böckerna 1—10. Alltså: först redogjorde förf. för sina personliga erfarenheter, därefter för de händelser, som närmast föregirigo dessa, så berättar han, hvad han ytterligare hunnit upplefva, sedan går han åter längre tillbaka i tiden, ehuru blott så långt, som lefvande pålitliga traditioner (i synnerhet Absalons släkttraditioner) räcka, och först när allt detta är undangjordt, besluter han sig för att behandla den forntid, om hvilken blott gamla sånger, halfförstådda inskrifter och förvirrade sägner bära vittne.

*

I nära förbindelse med frågan om tiden för krönikans författande står frågan om de anledningar och bevekelsegrunder, som kunnat förmå vår författare att gripa till pennan.

Om han, såsom en litteraturhistoriker (Schück), nyligen förmodat, hade varit en s. k. *lekare* eller spelman och alltså haft till näringsfång att roa sina åhörare med musik, sång och recitation, då hade väl hans förnämsta bevekelsegrund varit behof och begär att genom diktens uppläsande vinna dyrbara skänker; kort sagdt, krönikan vore då tillkommen väsentligen som en affärsspekulation. Men vi skola längre fram finna, att Erikskrönikan själf innehåller ganska tillräckliga bevis för, att författaren icke varit »lekare», utan i stället krigare.

Naturligtvis har det funnits inre motiv, som kunnat mana honom att skrifva. Så varmt som han älskade och beundrade hertig Erik, så djupt som han måste ha blifvit gripen af de stora händelserna, särskildt af Nyköpings gästabud, bör det nog ha känts som ett behof för hans känsliga sinne och hans poetiska skaparelust att inför sina landsmän få sjunga ut sina känslor, tankar och erfarenheter om det skedda och om de handlande personerna. Att Sverige egt och egde ridderliga hjältar, som väl kunde tåla jämförelse med ridderskapets blomma i andra land, har han säkerligen också gärna velat ådagalägga (jfr krönikans inledningsverser).

Men dessa inre bevekelsegrunder synas migicke fullt tillräckliga att förklara uppkomsten af en bok, som är så omfångsrik och därtill (så vidt vi veta) den första i sitt slag.

Vi måste nämligen besinna, att i den tidens Sverige författandet af en bok sådan som Erikskrönikan var ett stort företag. Den litterära verksamheten i landet var ringa, och särskildt torde man ha varit i nästan total saknad af på svenska affattade, vare sig prosaiska eller versifierade, framställningar af fäderneslandets öden. I någon mån kunde visserligen vår författare sägas hafva haft förebilder. Han har känt den på svensk vers öfversatta romantiska dikten Ivan Lejonriddaren (jfr s. 20, 85 här ofvan) och sannolikt äfven det likartade poemet Flores och Blanseflor (jfr s. 45); det är också möjligt (ehuru osäkert), att han haft någon bekantskap med en eller annan

tysk rimkrönika (jfr härom i nästa kapitel). Men att från dessa förutsättningar uppgöra planen till en svensk rimkrönika och utföra denna plan så, som vår författare gjort det, är dock en kraftansträngning, som ej bör underskattas. Vår författare visar sig ju icke i allmänhet som en man med nya, självständiga idéer. Rent psykologiskt sedt, kunde man väl snarare ha väntat, att han låtit det, som han hade att säga sina landsmän, taga form af ballader (»folkvisor») af det slag, som den tiden torde ha varit rätt vanligt i Sverige, liksom det var i Danmark.Det tyckes i självfva verket ha funnits ett par gamla svenska ballader, som handlat om konung Birgers svek och straff.Förklarligare, enklare och naturligare blir alltså uppkomsten af en så stor dikt i en ny genre, om vi antaga, att författarens egen inre drift till arbetets företagande fått ett kraftigt understöd genom påverkan utifrån, d. v. s. att uppmaning från en person, hvars önskan han måste respektera, gifvit den yttre anledningen.

Ett sådant antagande vinner ökad sannolikhet, om vi betrakta analoga fall från den nordiska litteraturens historia under medeltiden.

När Islands förste historieskrifvare, *Are Frode,* ungefär år 1130 författade sin bok om den isländska fristatens grundläggande och äldsta öden, företog han, såsom han själf säger, arbetet »för våra biskopar» (de båda då lefvande biskoparna på Island) och underställde sitt verk deras granskning. *Saxo* skref sin »Historia Danica» på biskop Absalons uppmaning samt delvis under dennes ledning och efter hans meddelanden. Öfversättandet till svenska af de s. k. Eufemiavisorna skedde (såsom namnet angifver) på den norska drottningens föranstaltande. Och långt tidigare (troligen redan på 1220-talet) hade konung Håkan Håkansson börjat låta öfversätta franska hjältedikter till norsk prosa.

Man har för öfrigt också medeltida exempel på, att historiska skrifter författats i politiska syften. Konung *Sverre* i Norge lät sin »saga» skrifvas af den isländske abboten *Karl Jonsson;* konungen »satt själf öfver honom och bestämde, hvad som skulle skrifvas». Utan tvifvel ville Sverre sålunda rentvåsig i samtidens och eftervärldens ögon från de hatfulla beskyllningar och osanningar, hans motståndare hade utspridt om honom. I Sverige författades vid midten af 1400-talet en utförlig rimkrönika med tydligt syfte att förhärliga konung *Karl Knutsson* samt därigenom stärka hans anseende och maktställning. På samma tid skrefs en ny början till Erikskrönikan, hvari några verser inlades, som skulle bevisa, att Karl Knutsson härstammade från konung Erik den Helige. Ja, öfver hufvud taget, torde alla medeltida svenska rimkrönikor, som äro yngre än Erikskrönikan, kunna kallas för politiska tendensskrifter.

Då man likväl varit obenägen att medgifva, att också Erikskrönikan från början tillkommit för att tjäna ett politiskt partisyfte, torde denna obenägenhet i någon mån ha berott på författarens poetiska och ädla sinnelag, som förmånligt afsticker mot de yngre krönikeskaldernas torrhet och bitterhet, men ännu mer därpå, att man ej gjort klart för sig, att diktens särskilda afdelningar skrifvits på olika tider, och att stycket om Nyköpings gästabud och dess följder måste anses vara det äldsta. I detta stycke är tendensen ögonskenlig; i de lifligaste färger skildras Birgers och hans hjälpares nedrighet, hertigarnas lidanden och deras anhängares bedrifter — de män »hvilkas stora mandom hela kristenheten känner, och som hämnat sina herrar så, att all världen tackar dem därför».

Men, kan man fråga, behöfdes verkligen enpartiskrift för att hos allmänheten inskärpa dessa sakförhållanden? Ja, det synes vara icke blott möjligt, utan mycket sannolikt.

Vi hafva redan sett, att berättelsen om Nyköpings gästabud och dess följder mycket väl kan ha blifvit påbörjad under året 1318, ehuru den ej kan hafva afslutats förr än sommaren 1319.

Nu böra vi icke tro, att under året 1318, och ännu 1319, stämningen i Sverige var så allmänt mot Birger och för det hertigliga partiet, som rimkrönikan låter påskina. Det fanns säkerligen ganska många svenskar, som, fastän de ogillade konungens svek och grymhet mot bröderna, dock menade, att hertigarna skördade de oundvikliga frukterna af sina egna förrädiska och upproriska företag. Utanför kretsen af de män, som Erik och Valdemar hade användt i sin tjänst och behandlat med vänlighet och frikostighet, rådde helt visst mycken förbittring mot hertigarna såsom de egentliga upphofsmännen till krigen, skattebördorna och nöden i riket.

Dessutom klandrade utan tvifvel många rättsinniga och laglydiga svenskar det hertigliga partiets sträfvande att

taga Sveriges krona ej blott från Birger, utan ock från hans oskyldige och älskvärde son, hvilken ju var högtidligen vald till faderns efterträdare och äfven af hertigarna och deras män erkänd som sådan.

Under dessa förhållanden måste det för ledarna af det hertigliga partiet vara angeläget att bearbeta den allmänna opinionen genom att utmålaBirger i de mörkaste färger samt förhärliga hertigarna och deras anhängare. Ett godt medel härtill vore naturligtvis en lifligt skrifven poetisk framställning af händelserna, lämpad att föreläsas i samkväm.

Sannolikt har någon bland partiets ledare, snarast Mattias KättilmundasonDet är ju denne, som i krönikan prisas långt mer än någon annan af hertig Eriks män, och som efter hertigarnas fängslande tydligen var partiets chef., uppmanat vår författare till arbetet, medan ännu striden om makten var oafgjord, eller i alla händelser någon tid före konungavalet.

Skalden blef emellertid icke färdig förr än tidigast sommaren 1319, och hans poem utgjordes då af det stycke, som vi kallat »de stora krisernas historia», och hvilket, äfven med inberäkning af en sedermera utstruken inledning (jfr här ofvan s. 234—5), icke kan ha bestått af stort mer än omkring 900 versrader.

Troligen har han då uppläst sitt verk för den höge herre, som gifvit honom uppmaningen, och denne har i samråd med författaren funnit en förhistoria önskvärd, i hvilken hertig Eriks tidigare förhållanden till konung Birger kunde i lämplig dager framställas samt i öfrigt hertigens stora egenskaper och berömliga gärningar fullständigare beskrifvas, särskildt hans tappra försvar i krigen mot Norge och Danmark samt hans skicklighet attbereda Norges förening med Sverige. Vidare kunde ju många tidigare bedrifter af de nya maktinnehafvarna berömmande omtalas, och dessutom borde icke heller den unge konungens ärorika förfäder, Magnus Ladulås och Birger Jarl, förglömmas.

Det blef sålunda en ganska omfattande uppgift, på hvilken författaren då inlät sig. Och det var naturligt, att med den breda anläggningen tendensen kom att i någon mån bortskymmas, särskildt för den äldsta tiden. Partisyftet blef heller icke längre lika tvingande som förut, ty, medan denna förhistoria utarbetades, undanröjdes den enda person, från hvilken numera någon fara kunnat hota, nämligen junker Magnus. Det blef då också behöfligt att omnämna dennes död på ett sätt, som de maktegande kunde gilla.

Har nu krönikan tillkommit på det sätt, som jag här sökt skildra, så var poemet visserligen från början ämnadt att tjäna partiändamål, men att det likväl icke i sin helhet ger intryck af en politisk tendensskrift, beror (som redan blifvit antydt) dels på författarens blida och ridderliga sinnelag i förening med hans poetiska intressen, dels på »förhistoriens» utförlighet, som vållat, att nästan hälften af diktverket behandlar tidrymden före brytningen mellan Birger och hertigarna och sålunda blott i mycket ringa mån kan röja någon partiskhet mot den förre och för de senare.

*

Hvem var då författaren? — Erikskrönikan är anonym, nämner intet författarenamn, ej ens på något indirekt sätt. Det plägar vara så med våra svenska medeltidsförfattare. Ty under medeltiden var det egentligen blott de lärde — de, som skrefvo böcker på latin, — som visade omsorg om, att deras namn skulle med deras skrifter gå till eftervärlden. Den, som (i likhet med vår författare) skref på modersmålet, hade knappast någon tanke på, att hans verk kunde komma att läsas flera hundra år efter hans död, och att människor då skulle fråga efter hans namn.

Om författarens stånd och lefnadsförhållanden i öfrigt kunna vi likväl draga åtskilliga slutsatser ur krönikan själf. Att författaren icke tillhörde det andliga ståndet, framgår däraf, att han hvarken visar fackkunskap i kyrkliga ting eller röjer klerikala sympatier eller intressen. Han tillåter sig till och med att en gång skämta med munkarna (se s. 74). Däremot ligga hans intressen afgjordt åt riddarlifvet. Denna hans riktning framlyser redan ur inledningen, och, så ofta han får tillfälle, skildrar han med förkärlek ridderliga bedrifter, vare sig af vän eller fiende, betraktar riddarna som en högre kast (jfr i synnerhet s. 158—9) och framhåller riddarspelen som något af det yppersta, som kunde förekomma i ett rike. Ofta lofordar han fin belefvenhet och noggrant iakttagande af det passande. Sin bekantskap med »höfviskhetens» fordringar visar författaren bland annat i det väl afvägda bruk, hani dialogen

gör af tilltalsorden; han låter nämligen de talande använda pluralen *I,* så snart en formell artighet är på sin plats, men singularen *du* för att uttrycka förtrolighet, nedlåtenhet, sinnesrörelse eller råhet.

Det är alltså ögonskenligt, att författaren själf tillhört de ridderliga kretsarna. Men i hvilken egenskap har han väl gjort det?

Att han varit en s. k. lekare eller spelman, som plägat vara med i hertig Eriks hird, är den förmodan, litteraturhistorikern professor Schück nyligen framkastat. Men denna förmodan kan knappast vinna något stöd i krönikan. Författaren omtalar ofta »lekare», men alltid på ett sätt, som gör osannolikt, att han själf tillhört deras klass. Skall han skildra en lysande fest, så säger han vanligen, att lekarena fingo präktiga gåfvor. Men någon medkänsla eller aktning för dem röjer han icke; stundom begagnar han om dem ett lågtyskt ord, som betyder »tiggare». Ej heller visar han någon närmare bekantskap med deras prestationer. Icke en enda gång omtalar han, att det eller det poemet föredragits vid någon fest. Men ett par gånger säger han, att spelmännen tillställde ett fasligt oväsen. Hade »lekarena» och »spelmännen» varit författarens yrkesbröder, så skulle han svårligen hafva behandlat dem på detta öfvermodiga och oförstående sätt.

Helt annorlunda är vår författares uppfattning af militära saker. Där visar han sig ej blottlifligt intresserad, utan ock som fackman. Han framhåller vid ej mindre än sju olika tillfällenOm Tavastehus (s. 28), Stockholm (s. 49), Viborg (s. 82), Landskrona (s. 88 och 94—5), Konungahälla (s. 122), Bagahus (s. 151). den strategiska betydelsen af befästa orters läge och upplyser åtskilliga gånger om det material, trä eller sten, hvaraf en fästning uppfördes, och hvaraf dess försvarsduglighet betingades. Den ypperliga hamn, Nevas mynning erbjöd, väcker hans förtjusning (jfr s. 88). Han beskrifver med klarhet och sakkunskap det befästa lägret mellan Neva och Ochta Han nämner två gånger (s. 155 och 158) norrmännens egendomliga vapen, bredyxan (»bredan»), och han ger oss noggrant besked om novgorodernas krigssätt, dels med bråtar och bakhåll i skogarna, dels med flottar, som buro brinnande vedhögar utför floderna, och han berättar, hur det senare krigsputset vid ett tillfälle praktiserades i Sverige af hertigens folk. I skildringen af en sjöstrid (s. 157—8) påpekar han fördelen att strida från högre fartyg mot lägre. Med kännaröga betraktar han den vackra flotta, som förde de unga hertiginnorna från Oslo. Och särskildt ådagalägger han omisskännlig militärisk erfarenhet i den klara och effektfulla redogörelsen för hertig Eriks mästerliga återtåg framför den öfverlägsna danska hären år 1309. Han framhåller därvid, huru behändigt hertigens män förde undan all proviant, huru påpassliga de voro i att öfverraska och nedhugga alla från den fientliga hären utsända furageringsafdelningar, samt huru mycketdenna krigföring försvagade danskarna och nedsatte deras mod. Denna klarsynta uppskattning af guerillans, »det lilla krigets», strategiska värde tyder icke på en »lekare» (ty för en sådan skulle nog detta slags krig hafva varit föga tilltalande), utan på en krigare, som själf hade varit med och väl förstod sig på, hur det går till i fält.

Att författaren åtminstone tidtals följt hertig Eriks banér och deltagit i hans fester, veta vi af krönikan (jfr s. 142, s. 179 och möjligen äfven s. 165En gissning, som ofta trängt sig på mig, må här meddelas. Det är påfallande, att den »unge riddare», som varnade hertigarna för att rida till Nyköping (s. 188) icke namngifves; i denna del af krönikan (»krisernas historia») är det annars regel, att författaren meddelar namnet på enhvar, som utfört en något så när betydelsefull handling. Obekant för hertigarna och deras följe kan den unge riddaren väl icke ha varit. Efter hertigarnas fängslande och död torde denna episod ofta ha berättats och äfven riddarens namn därvid omtalats; det kan man åtminstone förmoda på grund af jämförelse med andra berättelser om varningar före berömda personers mord. Men om det är sannolikt, att författaren, som tydligen lägger mycken vikt på episoden (ty han erinrar strax efteråt om varningen), har hört riddarens namn, hvarföre förtiger han det? Var det han själf, så motiverades namnets förtigande af hans blygsamhet och af hans förväntan, att de flesta af hans samtida redan på förhand skulle känna till, att varnaren var samme man som författaren. Det må också påpekas, att denna min hypotes om »den unge riddaren» passar bra ihop med författarens beklaganden öfver, att hertig Valdemar någonsin gjorde sitt första besök i Nyköping, att hertigarna tillsamman redo dit, och slutligen, att Birger släppte in dem i slottet.). Men i många fall är det omöjligt att afgöra, hvad han själf varit med om, och hvad han blott hört af andra. Ty äfven sådana händelser, till hvilka han alls icke kunnat vara ögonvittne, skildrar hanmed stor

utförlighet och åskådlighet. Därför kan det icke heller med säkerhet ådagaläggas, att han någon gång följt hertig Erik på dennes besök vid norska hofvet. Att han emellertid icke kan antagas hafva haft någon personlig bekantskap med konung Håkans gemål, drottning Eufemia, hafva vi förut påpekat (se s. 180—1). Han kan således icke vara samme man, som på Eufemias tillskyndan till svenska öfversatt de tre riddardikter, som man kallat Eufemiavisorna.Då flera ansedda forskare menat, att vår författare varit identisk med Eufemiavisornas öfversättare, bör det här nämnas, att äfven andra skäl än det ofvan anförda tala däremot. Mellan Erikskrönikan å ena sidan och Eufemiavisorna å den andra hafva nyligen några metriska olikheter uppvisats (se N. Bure, *Rytmiska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk,* Lund 1898); och hvad rimmen angår, har jag själf funnit vissa skiljaktigheter, som jag hoppas kunna på annat ställe offentliggöra. — Anmärkas bör också det osannolika däri, att Eufemia skulle om öfversättandet anmoda en man i Eriks följe, då hertigen gjorde sitt första besök i Norge, julen 1302, och ej stannade vid hofvet mer än högst 14 dagar (jfr Munch, *Historie* IV, 2:407 not 3). Skulle mannen stanna kvar i Norge för arbetets utförande? eller skulle han, när han följde sin herre på dennes färder, föra med sig originalhandskriften och annat material till öfversättandet? Om drottningen, som troligt är, ville göra hertigen en present af öfversättningen, så var det väl mera i sin ordning, att hon bestyrde arbetet genom en person, som stod i något slags underdånighetsförhållande till henne själf, än att hon betungade en af hertigens folk med uppdraget. För att öfversätta till svenska behöfdes naturligtvis en svensk. Men man har intet skäl att betvifla, att åtskilliga svenskar af politiska eller andra skäl vistades i Norge, liksom det i Sverige vid denna tid fanns flera norska och i synnerhet danska herrar. Har hertig Erik haft särskilda diplomatiska agenter i Norge för att där bevaka hans intressen, så hade visserligen en dylik agent gärna begagnat ett så godt tillfälle att ställa sig in hos drottningen, men denne kunde då icke vara författare af Erikskrönikan. Men han har känt åtminstone en eller kanske två af dessa dikter, såsom ett par lån utvisa, (se s. 20, 45, 85).Några andra intyg om, att författaren varit en beläst man, företer icke Erikskrönikan, och det synes icke, att han för öfrigt användt skriftliga källorEtt par gånger (s. 46—7 och 206—7) citerar författaren lagar, men dessa kan han lika väl ha lärt känna genom muntligt meddelande som genom läsning; och den kännedom, som han stundom synes röja om folkliga sånger (ballader) har han knappast fått genom böcker. eller öfver hufvud haft vidsträcktare bokliga kunskaper. Han är ej en studiernas man, utan en, som bygger på det, han själf sett eller hört. En gång (se s. 179) antyder han, att han är ganska vidtberest. Också visar han sig ega en god lokalkännedom icke blott i olika delar af Sverige, utan äfven i det norska Bohuslän, i Oslotrakten, i det danska Skåne samt — hvad Östern angår — i nejden kring Neva och Ladoga. Anmärkningsvärdt är hans ganska rikliga bruk af utländska ord, i synnerhet lågtyska; flera af dessa sistnämnda torde han ha fått direkt från hertigarnas tyska legoknektar.Äfven hans beröring med norrmännen har lämnat spår efter sig i några norska uttryck. Därjämte har han några finska lånord. Minst tyckes han ha mottagit intryck från danskt håll, och han visar sig i det hela tämligen illa underrättad om danska förhållanden.

Han är god fosterlandsvän och prisar i högstämda ordalag Sveriges hjältar. Men öfver sitt partis framgångar glädes han lika mycket, ehvad segern vunnits öfver utländingar eller landsmän. Till egentliga utländingar tyckes han dock knappast räkna norrmännen, något snarare då danskarna. En viss misstänksamhet mot »utländske män» framskymtar ett par gånger. Dessutom harmar honom de tyska legotruppernas öfversitteri mot svensk allmoge, och han fröjdar sig högeligen, när Birgers utländske soldnärer fly i panisk förskräckelse, eller när deras skrytsamhet tar en snöplig ände. Ryssarna föraktar han som ociviliserade hedningar.

Om hans hemort kan ingenting sägas med bestämdhet utöfver det, att han varit infödd svensk. Möjligen har han varit från Mälartrakterna, ty i dessa visar han sig vara ännu bättre hemmastadd än annorstädes, prisar dem med en viss stolthet (se s. 49) och känner också några gamla sägner från dessa bygder. Att han regelbundet begagnar uttrycket »de uppländske» i stället för »svenskarna», kan måhända uppfattas som ett bevis på, att han själf varit från Uppland.

*

ELFTE KAPITLET.

Erikskrönikan som historisk källa och som konstverk.

De slutsatser, vi ur krönikans egen framställning dragit angående författarens person, kunna i någon mån tillgodogöras, när vi vilja bilda oss ett totalomdöme öfver Erikskrönikans värde såsom historisk källskrift.

Författarens förbindelser med hertig Erik och dennes folk göra, att vi måste anse honom på det hela taget hafva varit mycket väl underrättad om de två eller tre sista årtiondenas händelser; hvad han icke själf varit med om, har han dock kunnat få veta af ögonvittnen. För äldre tider har han öst ur lefvande tradition, som dock visar sig hastigt aftaga i tillförlitlighet, ju längre tillbaka minnena gå. När nu härtill kommer, att författaren behandlar vissa delar af sin berättelse med stor utförlighet, samt att han är sanningskär (om än i vissa punkter partisk), så följer häraf, att Erikskrönikan måste betraktas som en källa af synnerligen stort historiskt värde. Hon är vår ojämförligt viktigaste källa, hvad angår hertig Eriks tid, och äfven tillnågra partier af den näst föregående tiden, särskildt de under Törgils Knutssons ledning förda krigen mot ryssarna. Också för de öfriga perioder, krönikan behandlar, har hon många värdefulla upplysningar att gifva. Den skörd, historikern gör, hade visserligen blifvit ännu större, om ej krönikans författare af partiskhet förtegat somliga fakta och dessutom varit alltför vårdslös med kronologien. Men då vi ertappa författaren med ofullständighet i uppgifter, kan han ofta ursäktas därmed, att han icke varit invigd i det, som försiggick bakom kulisserna, och ej hade tillgång till de skriftliga handlingar, som växlades mellan furstarna. Härvid kan det dock vara af vikt och intresse att af krönikan se, hur mycket som blef kändt för allmänheten, och äfven huru allmänheten uppfattade och bedömde händelserna

Vidare bör Erikskrönikan skattas högt såsom kulturhistorisk tidsmålning. Särskildt är det lifvet vid hofven och i fält, som åskådligt och fylligt skildras, men äfven i öfrigt riktar krönikan vår kännedom om tidens seder och egendomligheter med talrika bidrag. Och det torde förtjäna anmärkas, att krönikan är i kulturhistoriskt afseende lärorik icke blott positivt, d. v. s. genom de uppgifter, vi finna i den, utan äfven negativt, d. v. s. därigenom att vissa förhållanden alls icke framträda där omtalade så, som man möjligen kunde hafva väntat eller förutsatt.

Så t. ex. kan det svårligen vara blott entillfällighet, att skildringen af en så lång tidrymds händelser, så många personers öden, nästan icke röjer några spår af vidskepliga föreställningar. Här finnas inga förebådande drömmar, inga förutsägelser, inga öfvernaturliga uppenbarelser o. d., hvarpå de äldre isländska historiska skrifterna öfverflöda. Naturligtvis hyllar författaren med hela sin samtid den katolska kyrkans uppfattning af förböners, mässors och allmosors magiska kraft att hjälpa själar ur skärselden; och han synes dessutom ha hängt fast vid den gamla nordiska tron, att man icke kunde undgå sitt öde; ty stundom säger han i stridsskildringarna: »den vardt död, som det var förelagdt», liksom han äfven annars någon gång, nämner ödet.En gång (se s. 110) tyckes förf. tro på kraften af onda önskningar. Men när han kommer till det olyckliga förebud, som bestod däri, att hertig Eriks banérförare störtade omkull med sin häst och bröt sönder banérstången (se s. 163), omtalar han detta endast så, att det oroade hären och af hertigen togs till anledning att undvika strid. Något intyg om, att författaren själf trott på förebud o. d., företer krönikan icke. Vi torde alltså ha rätt att sluta till, att så väl författaren själf som den publik, för hvilken hans dikt var bestämd, d. v. s. de högre klasserna bland hans landsmän, varit ganska fria från vidskeplighet och föga intresserade af att höra skrocksägner uppdukas. Sannolikt hafva vi uti detta förhållande att se en yttring, ej blott af denrelativt fördomsfria tidsanda, som i början af 1300-talet härskade i Europa, utan äfven af den nyktra förståndsklarhet, som af ålder tyckes ha varit ett svenskt nationaldrag.

Ett annat exempel! Krönikan omtalar i regeln icke utsväfningar eller anstötligt lefnadssätt. I de synnerligen talrika beskrifningarna på storartade och öfverdådiga gästabud säges det icke en enda gång, att gästerna druckit för mycket och blifvit berusade. Tvärtom framhåller författaren ofta, att allt gick städadt och ordentligt till. Häraf torde vi vara berättigade att sluta till, att omåttligt drickande icke hörde till goda tonen i början af 1300-talet; har det förekommit i de högre kretsarna, så har författaren velat kasta tystnadens slöja däröfver. —

När vi tala om Erikskrönikan såsom en historisk skrift, måste vi göra klart för oss, att egentlig historieskrifning på den tiden alls icke fanns till i Sverige. Man hade här i landet icke någon motsvarighet till det tåliga och omsorgsfulla samlande och granskande af historisk kunskap, som på Island redan två århundraden förut egde en

så utmärkt representant i Are Torgilsson, och som — i förening med flera andra gynnsamma omständigheter — hos isländingarna slutligen bar sådana frukter som Snorre Sturlusons och Sturla Tordssons mästerliga historiska arbeten. Hos dessa isländingar kan man tala om en vetenskaplig kritik och om pragmatisk behandling af ämnet. Men omErikskrönikans ståndpunkt kan man begagna det kända slagordet, att »historien ännu icke lösgjort sig ur sagans älskande armar», — ehuru man därvid naturligtvis får taga »sagan» i dess gamla betydelse af »allt hvad som säges». Ty det är verkligen sin tids »on-dits», som krönikeförfattaren frimodigt och obesväradt meddelar, utan att underkasta dem någon siktning med afseende på deras trovärdighet eller deras betydelse för den historiska utvecklingen i stort.

För honom bestämmes urvalet af helt andra motiv. När han företrädesvis upptager sådant, som länder till berömmelse för hans vänner eller till skam för hans fiender, så vittnar detta visserligen i främsta rummet om partiskhet. Men vi skulle säkerligen göra vår författare orätt, om vi ansåge partiskheten vara det enda motivet. Ty så väl det tendentiösa urvalet som det skarpa framhållandet i öfrigt af Eriks ädelhet och Birgers uselhet bero tvifvelsutan i ganska väsentlig mån på författarens naiva skaldenatur, som drifver honom att måla i starka färger, att låta ljuset falla klart och skuggorna mörka. När han icke ville, att bilden af den »milde» hertig Erik, älskad i lifvet och nästan förgudad efter döden, skulle skämmas af några fläckar, som efter hans mening voro af alldeles tillfällig och oväsentlig art, så handlade han härvid liksom målaren eller bildhuggaren, som i ett monumentalt porträtt afhåller sig från att återgifva originalets finnar, vårtor eller blemmor.Och är det icke omöjligt, att det är författarens konstnärssinne, som bär hela eller någon del af skulden för en och annan af de förut anmärkta förseelserna mot kronologien, i det att författaren kan tänkas hafva någon gång omflyttat händelserna, för att sammanhanget skulle göra bättre intryck.

Ty vi få icke förbise, att författaren själf uppgifver krönikans hufvudsyfte vara att roa och intressera dem, för hvilka poemet skulle uppläsas. Och om vi än funnit, att ett politiskt ändamål varit bestämmande (i synnerhet som närmaste anledning), och äfven medgifva, att författaren i det stora hela både velat och måst tala sanning, så få vi dock ej lämna ur räkningen hans estetiska synpunkt att alltjämt göra framställningen behaglig och tilltalande för publiken. Han har visst icke begagnat stoffet med den medvetna frihet, som en modern författare af historiska dramer eller romaner tillåter sig, men den konstnärliga driften kan hafva förmått honom att mera omedvetet göra ett och annat steg i samma riktning.

I alla händelser bör Erikskrönikan ingalunda betraktas som blott och bart historia, satt på rim. Med större skäl kallar man henne för ett historiskt epos, ehuru det visserligen måste medgifvas, att det episka lugnet ofta har starka lyriska afbrott, och att det nordiska lynnet här, som annars, skyr den bredd i framställningen, som man på grund af antika mönster förmenat vara en nödvändig egenskap hos episk diktning. Men om Erikskrönikansstil skola vi strax yttra oss något mera.Angående kompositionen torde de antydningar, vi nyss och vid ett par föregående tillfällen (t. ex, s. 45—47, s. 54—56, s. 135, s. 220—1 m. fl.) gifvit, vara någorlunda tillräckliga; att karaktärsteckningen är mycket elementär, framgår så ögonskenligt, att vi ej behöfva i enskildheter påpeka författarens svaghet härutinnan. Stilen sammanhänger nära med den metriska formen, och om denna erfordras här ett par anmärkningar.

Med afseende på sitt versslag har Erikskrönikan rättat sig efter det då för tiden gängse bruket och alltså begagnat den s. k. knitteln eller knittel-versen. På samma versslag äro de tre romantiska dikter skrifna, som pläga kallas Eufemiavisorna, och redan i slutet af 1200-talet tyckes knitteln ha brukats till diktning på svenska. Till Sverige hade versslaget inkommit från Tyskland, där det bland annat nyttjats till krönikor; en sådan är den *livländska rimkrönikan,* som är något äldre än Erikskrönikan, och som man stundom trott hafva tjänat den senare till förebild. Det förefaller mig dock föga sannolikt, att vår författare läst denna torra rimmade historia öfver svärdsriddarnas öden; likheterna synas i alla händelser icke vara stora.

Benämningen »knittel»- eller »knüttel»-vers är af senare ursprung och oklar till sin egentliga betydelse. Det särskilda versslag, som betecknas med denna konstterm, kan i korthet beskrifvas på följande sätt. Verserna förbindas två och två med slutrim, som kunna vara manliga (enstafviga) ellerkvinnliga (tvåstafviga), mycket

sällan daktyliska (trestafviga). Rimordet har naturligtvis en starkt betonad stafvelse. Utom denna finnas i regeln tre, sällan fyra eller två, starkt betonade stafvelser i hvarje vers, och till hvar och en af dessa starktoniga stafvelser kan sluta sig en eller två, sällan flera svagtoniga.Det bör vidare nämnas, att versen genom ett »takt-komma» (en cesur) kan delas i två hälfter; i öfrigt hänvisar jag till N. Bure, *Rytmiska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk,* Lund 1898. Antalet stafvelser i versen och rytmen i det hela äro därför mycket växlande. Versen kan vidare börja lika väl med starktonig som svagtonig stafvelse. Detta allt har gjort, att knitteln länge varit djupt föraktad af den grekiskt-romerska antikens beundrare. Men på senare tid har man likväl måst erkänna, att knitteln lämpar sig synnerligen väl till de germanska språkens naturliga rytm, och flera skalder af rang, bland andra Goethe och i Sverige Tegnér, Strandberg och Snoilsky hafva praktiskt visat, att versslaget under en mästares hand kan blifva mycket välklingande.

Hvad nu särskildt angår det sätt, hvarpå Erikskrönikans författare brukat knitteln, får man visserligen icke mäta hans verskonst efter dessa nutida skalders fulländade formgifning, ty mot deras verser förefalla hans själfsvåldiga och kantiga. Vi hafva ju i de föregående kapitlen sett flera prof på metriskt återgifvande af hans verser; ochdet är nog troligt, att mången läsare tyckt dem låta som prosa med rim, stundom till och med klena rim. Men för sin tids fordringar har krönikeförfattaren icke varit någon dålig versifikatör. Metern är visst icke sämre än i Eufemiavisorna, och rimmen äro något bättre, särskildt mera omväxlande. Friheterna äro ungefär desamma: rimmen äro stundom något orena, d. v. s. rimordens språkljud äro icke fullkomligt motsvarande; detta gäller i synnerhet den svagtoniga stafvelsen i kvinnliga rim. Vidare få ord stundom sin ändelse afstympad (eller, någon gång, förlängd) eller sin tonvikt flyttad till slutstafvelsen, för att de skola kunna användas till rim (t. ex. *Erík, Judás*).

Granskar man, huru författaren förstått att uti versen inpassa det, han ville säga, eller självfva innehållet, så torde man komma till den åsikten, att han besitter en viss ledighet och behändighet. Verserna gifva ofta hans mening med en kraft och en skärpa, som verka anslående. Man kan nog se, att författaren ingalunda har saknat anlag. Men i de flesta fall har han synbarligen icke velat göra sig mycket besvär. Han har alltför ofta nöjt sig med den utväg att åstadkomma rim och meter, som först erbjudit sig, äfven om denna varit tarflig nog. Ordföljden har någon gång blifvit konstlad och tillkrånglad, ännu oftare satsföljden, det sistnämnda i synnerhet därigenom, att parenteser inträda på ett sätt, som stör sammanhanget. Det händer också, att satsförbindelsen blir vårdslösad,så att meningens slut ej motsvarar dess början. Icke sällan är uttryckssättet så knapphändigt, att man blir villrådig om författarens mening. Men allra vanligast är, att författaren måste, för att fylla verserna och få med ett rimord, uttrycka sig med större utförlighet, än innehållet fordrar, och än det egentligen kan ha passat för hans eget lynne. När utförligheten består i omsägning med samma eller liktydiga ord, blir emellertid detta mycket sällan stötande, ty författaren plägar ha ett synnerligen godt grepp på att anbringa nästan ordagrann upprepning med nytt rimord på liknande sätt som balladerna (folkvisorna); och då han kommer med liktydiga ord (synonymer), äro dessa i regeln valda med smak och göra god verkan. Den oftast anlitade utvägen att få versfyllnad består dock uti inskjutningar af mera personlig art, antingen sådana som »jag tror», »jag har sport», »så säger man mig», eller hänsyftningar på boken själf, hvarur poemet tänkes bli uppläst, eller direkta tilltal till åhörarna, eller hvarjehanda känsloutbrott eller reflexioner, som ej sällan äro skämtsamma, eller sentenser eller ordspråk. Om alla dessa slag af mera personliga och subjektiva inskjutningar gäller det, att, fastän de nog i de flesta fall tillkommit för att fylla versen eller hjälpa författaren ur rimnöd, de likväl nästan alltid verka lifvande och uppfriskande på framställningen; ty de förläna åt denna en bred och gemytlig samtalston, en ogenerad kamratlighet, som vi icke kunna misstycka hos den gamlekrigsbussen. För öfrigt må vi ej vara alltför stränga mot honom för hans många versfyllnader. Taga vi oss för att nagelfara våra nyare skalders dikter från denna synpunkt, skola vi nog också i dem finna åtskilligt fyllnadsgods, och i valet af sådant hafva dessa yngre poeter kanske icke alltid visat lika god smak och lika sund naturlighet som hertig Eriks skald.

Med afseende på krönikans stil bör dessutom framhållas, att författaren i rikt mått gör bruk af den för episka dikter vanliga egenheten att med samma eller nästan samma ord skildra vissa situationer, så ofta de återkomma. Så t. ex. uttalar författaren vid många tillfällen i ungefär enahanda ordalag en välönskan för aflidna personers

själar, eller beskrifver gång på gång lysande fester med något så när samma uttryck. Andra tillfällen, då författaren plägar använda sådana stereotypa skildringar, äro t. ex. i fråga om förnäma personers likbegängelse, freds eller förliknings ingående, förstöring af stad eller fäste, vidare då han skall beskrifva en persons skönhet eller redogöra för rika jordagods o. s. v.

Ur modern konstpoesi bannlyser man vanligen dylika stående formler för återkommande likartade situationer, händelser o. d., men vi känna dem tillräckligt från våra folksagor och folkvisor (för att ej tala om de homeriska dikterna), och vi veta, att för den enkla, naiva, barnsliga uppfattningen är återkommandet af en sådan välbekant formel kärare än de konstfullaste variationer af ett och samma tema.Om nu också krönikans stil företer drag, som äro egendomliga för dess tid och art, och hvilka förefalla nutida läsare något främmande eller besynnerliga, och om än stilen icke är fri från verkliga svagheter och otympligheter, så präglas den dock i så hög grad af lif och friskhet, poetiskt sinne, målande åskådlighet, kraft och fyndighet, att vi på det hela måste kalla författaren för en god berättare. Han blir oss personligen sympatisk genom sina varma känslor, som han enkelt och frimodigt lägger i dagen, och ej minst genom sitt hurtiga skämtlynne; vi tycka oss än höra hans hjärtliga skratt, än se hans spjufveraktiga blinkning.

När nu härtill kommer, att Erikskrönikan berättar om mycket, som i och för sig är af vikt och intresse, så är det icke att undra på, att detta poem af ålder har blifvit omtyckt och berömdt af dem, som studerat det. Därför har det också många gånger gjorts till föremål för efterbildningar. En hel lång rad af rimkrönikor författades, som bekant, under de följande århundradena — den sista mera kända skrefs af konung Karl IX —, ehuru ingen af dem kunde mäta sig med Erikskrönikan i stilistisk förtjänst.

Dessutom har Erikskrönikans innehåll i nyare tiden lockat flere författare till omarbetning i dramatisk form. Af sådana på Erikskrönikan byggda dramer kunna vi erinra oss Johannes Messenius »sannfärdiga tragoedia» *Blanckamäreta,* spelad och tryckt år 1614, den vittre kyrkoherden JohanGöstaf Hallmans skådespel *Erik och Valdemar,* skrifvet omkring år 1730, David von Schultzenheims femaktstragedi *Thorkil Knutsson,* utgifven 1812, vidare den år 1825 tryckta »prologen» *Torkel Knutssons dödsfest* af Karl August Nicander, hvilken för öfrigt efterlämnade ej mindre än fyra »folkungadramer» i utkast. Berömdast af alla dramatiska dikter med ämne ur Erikskrönikan äro Bernhard von Beskows *Torkel Knutsson* (1836) och *Birger och hans ätt* (1837); båda dessa stycken åtnjöto äran att öfversättas af själfva Adam Oehlenschläger, ej blott på danska, utan äfven på tyska. De sista för mig kända dramatiska bearbetningarna af krönikans berättelse utkommo år 1864, nämligen Ludvig Josephssons *Folkungalek. Första delen. Håtunaleken* och finnen Theodor Lindhs stycke *Konung Birger och hans bröder.*

Att så många af våra dramatiska författare valt sig ämnen ur Erikskrönikans skildring af folkungarnas brödrastrider, torde väl få anses intyga, ej blott att dessa brödrastrider i och för sig äro lämpliga för dramatisk behandling, utan ock att de i krönikan äro framställda på ett sådant sätt, att de alltjämt inbjudit dramaturgerna till nya försök. Om nu dessa försök hittills icke burit några frukter af högt och beståndande värde, så dela de ju samma lott som nästan all annan svensk dramatisk diktning, — men skulden ligger icke hos Erikskrönikan.

Ej heller några episka diktverk af betydenhethafva i senare tid hos oss grundats på Erikskrönikan. Dock har samma tidehvarf, som denna krönika skildrar, gifvit den danske skalden Bernhard Severin Ingemann ämne till romanerna *Erik Menveds barndom* (1828) samt *Kong Erik og de fredløse* (1833), hvilka, liksom Ingemanns öfriga historiska romaner, vunnit stor popularitet i hela Norden. Ännu i dag utgöra dessa romaner en kär läsning för barn och ungdom, medan däremot de äldres kritik finner sig mindre tillfredsställd af den blide romantikerns uppfattning och framställningssätt. Förr eller senare komma väl dessa omdiktningar af medeltida ämnen att dela öde med många andra af samma slag och alldeles råka i glömska. Så plägar det gå, när den litterära smaken undergått större förändringar, och när den historiska forskningens framsteg kunnat uppvisa, att författarens uppfattning af de gamla händelserna och förhållandena varit väsentligen ohistorisk.

Men själfva de gamla källorna, på hvilka omdiktningarna varit byggda, de blifva däremot allt mera

uppmärksammade och aktade. Ty vetenskapen ställer dem i allt klarare belysning och hämtar från dem allt flera lärdomar; dessutom, ju fåtaligare minnesmärkena från en förgången tid äro, dess högre måste ju historikern skatta hvarje särskildt af de bevarade. Också i estetiskt afseende torde vi väl allt mera komma därhän att egna ett förstående och sympatiskt erkännande åt hvarje skald, som med sann och äkta känsla gifver oss det, som rörtsig i hans egen barm, hur mycket än hans kulturs och hans konsts former må skilja sig från våra.

Det är alltså troligt, att århundraden härefter Erikskrönikans enkla, men lifliga och rättframma berättelser komma att vördas och vårdas som dyrbara klenoder i vår inhemska kulturskatt — så framt det då ännu finnes en svensk nationalitet, svensk forskning och svensk fosterlandskärlek.